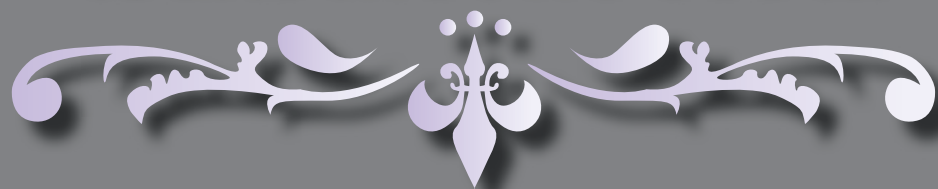

เยือนคีรี:เพราะพระบรมิบาล

ในหลวงกับการเสด็จดนตรี

ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

รองศาสตราจารย์พวา พันธุ์เมฆา

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยต่างๆ สมัยนั้นได้มีหนังสือกราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จไปทรงดนตรีที่ มหาวิทยาลัยร่วมวงดนตรี อ.ส. เพื่อเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด ซึ่งพระองค์ก็ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินไปตามคำกราบบังคมทูล

ในยุคแรก ๆ ได้เสด็จที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ต่อมาผู้บริหารของวิทยาลัยวิชาการศึกษาสมัยนั้น คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุตใจ เหล่าสุนทร ก็ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จมายังวิทยาลัยวิชาการศึกษา เพื่อทรงดนตรีบ้าง ซึ่งก็ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินมาเช่นกัน

ครั้งแรกที่เสด็จคือปี ๒๕๑๒ ครั้งนั้นเสด็จมาพระองค์เดียว ก่อนการเสด็จทางวิทยาลัยได้มีการเตรียมการซักซ้อมความเข้าใจแก่บรรดาคณาจารย์และนิสิตที่จะเข้าเฝ้าในหอประชุม โดยเมื่อเสด็จมาถึงทุกคนต้องยืนขึ้น และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ต่อด้วยเพลงราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น อาจารย์กำธร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้ซักซ้อมการร้อง จังหวะจะโคนและโทนเสียงที่จะร้อง บางตอนต้องร้องให้เบาด้วยสำเนียงที่เอือกเย็นให้เหมาะกับเนื้อร้อง เช่น เพลงสรรเสริญพระบารมี ตอน “เย็นศิระเพราะพระบริบาล...” อาจารย์กำธร แนะนำให้ลดเสียงให้เบาลง ให้ฟังแล้วรู้สึกเย็นจริงๆ เป็นต้น ส่วนซึ่งแจ่มเรื่องทั่วไปบนเวทีเป็นหน้าที่ของอาจารย์ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์

เมื่อเสด็จมาถึง ผู้เข้าเฝ้าทั้งหมดได้ยืนขึ้นถวายความเคารพ แล้วร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี จบแล้ว ขึ้นเพลงราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น ทุกคนร้องด้วยโทนเสียงเดียวกัน หนักแน่นพร้อมเพรียง ฟังแล้วซาบซึ้งใจมาก เมื่อร้องเพลงจบ ทรงมีรับสั่งให้ทุกคนนั่งลง และมีพระราชดำรัสกับผู้ที่อยู่ในหอประชุมอย่างเป็นกันเอง จากนั้นเป็นการบรรเลงเพลงแรก จำได้ว่าคือเพลง “I Think of You”

วันนั้นผู้ทำหน้าที่โฆษิกบนเวทีคือ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล หุวะนันท์ รองอธิการบดี วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน พอถึงช่วงกลางๆ ตอนหนึ่งมีผู้ขอให้คุณหญิงอุบลร้องเพลงให้ที่ประชุมฟัง ซึ่ง คุณหญิงอุบล ก็ตกลง แต่ท่านได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก่อนร้องที่ไม่โครโฟนประมวลข้อความได้ว่า เนื่องจากข้าพระพุทธเจ้าข่มเสียงไม่ตื่นัก

ฉะนั้นเวลาร้อง โครฆขอพระราชทานเสียงแซกโซโฟนให้ดังเป็นพิเศษเพื่อกลบเสียงอันไม่ไพเราะของข้าพระพุทธเจ้า เครื่องดนตรีที่ทรงอย่างชำนาญคือ แซกโซโฟน

พอดนตรีบรรเลง คุณหญิงอุบลร้องเพลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประทับยืน และทรงเป่าแซกโซโฟนด้วยเสียงดังเป็นพิเศษเพื่อกลบเสียงร้องตามที่คุณหญิงอุบลทูลขอไว้ ถึงตอนนั้นบรรดาผู้ที่อยู่ในหอประชุมบ้างอมยิ้ม บ้างหัวเราะด้วยความประทับใจในพระอารมณ์ขันของพระองค์

อีกตอนหนึ่งทรงเล่าเรื่องทำในวันพระราชทานปริญญาบัตรที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เมื่อหลายปีก่อนนั้นให้ฟังคือตั้งแต่สมัยที่ใช้หอสมุดหลังเก่า (ปัจจุบันเป็นที่ทำการขององค์การนิสิตและชมรมต่างๆ) เป็นสถานที่ประกอบพิธี ทรงเล่าว่าในวันที่ต้องเสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตรนั้นบังเอิญทรงปวดพระทนต์ (ฟัน) แต่พระองค์ไม่ยอมเลื่อนหมายกำหนดการ ด้วยทรงทราบว่าบัณฑิตทั้งหลายได้เตรียมตัวฝึกซ้อมในการเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรมาแล้วหลายวัน (สมัยก่อนการซ้อมรับปริญญาจะใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน) ทั้งผู้ปกครองบัณฑิตซึ่งมาจากต่างจังหวัดกันเป็นส่วนใหญ่จะต้องเสียเวลา จึงตั้งพระราชหฤทัยเสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรให้ ก่อนเสด็จได้ทรงเรียกแพทย์ไปปรึกษาว่าจะทำอย่างไร แพทย์ถวายคำแนะนำว่าให้ฉีดยาระงับปวดชั่วคราว ภาวะให้ยาออกฤทธิ์อยู่ให้ได้ประมาณ ๒ ชั่วโมง เมื่อเสร็จพิธี เสด็จกลับไปที่พระราชวังแล้วจึงจะถวายการรักษาอย่างเป็นทางการต่อไป พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น

ปรากฏว่าวันนั้นขณะที่กำลังพระราชทานปริญญาบัตรให้บัณฑิตไปได้ประมาณ ๒ ใน ๓ ของจำนวนบัณฑิตทั้งหมด ยาระงับปวดที่ฉีดไว้เกิดหมดฤทธิ์ อาการปวดเริ่มแสดงอาการค่อยๆ รุนแรงขึ้น คนที่เคยปวดฟันจะรู้สึกได้ว่าทรมานแค่ไหน แต่พระองค์ก็ทรงอดทนพระราชทานปริญญาบัตรไป ทรงเล่าว่าตอนนั้นอาการปวดทำให้ปากชาไปหมด มือหยิบปริญญาบัตรส่งให้บัณฑิตไปอย่างไม่รู้ตัว ความรู้สึกส่วนใหญ่ไปอยู่ที่อาการปวดฟัน จนกระทั่งมาสะดุ้งรู้สึกตัวอีกครั้ง เพราะมีบัณฑิตชายคนหนึ่งพอเข้ามารับปริญญาบัตร ได้กล่าวขึ้นว่า ทรงพระเจริญ ทำให้รู้สึกว่ามีคนเอาใจช่วยเราอยู่ ทำให้มีกำลังใจมอบปริญญาบัตรต่อไป มีกำลังใจ

ที่จะต่อสู้กับอาการปวดฟันได้

ปีถัดมาก็เสด็จมาทรงดนตรีอีกตามคำกราบบังคมทูลของวิทยาลัยฯ ปีนั้นนอกจากพระองค์ท่านแล้ว ยังมีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนา ดุสิตภากย์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ตามเสด็จด้วย ตามหมายกำหนดการจะมีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น เช่นปีที่ผ่านๆ มา แต่ปีนั้นขาดผู้ทำหน้าที่ประสานงานบนเวทีที่จะชี้แจงแก่ผู้เข้าเฝ้าทั้งหลาย เมื่อเสด็จมาถึงจึงมีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเท่านั้น จบแล้วไม่มีใครกล้าเป็นต้นเสียงขึ้นเพลงราชาเป็นสง่าแห่งแคว้นหอประชุมจึงเงียบกริบ

เมื่อไม่มีใครร้อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงเสด็จมาที่ไม่โครโฟนและรับสั่งว่า จบเพลงสรรเสริญพระบารมีแล้ว ตามสูจิบัตรบอกว่าจะร้องเพลงราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น แต่ไม่ได้ยินเลย ทำเอาทุกคนยืนก้มหน้าเงียบกริบกันทั้งหอประชุม ขณะนั้นผู้ตามเสด็จบางส่วนได้นั่งลง รวมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งประทับลงบนพระราชอาสน์ และพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ประทับลงกับพรมใกล้ที่ประทับของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงทอดพระเนตรนาฬิกาที่ติดอยู่ตรงแผงหน้าของที่นั่งชั้นบน และรับสั่งว่าวันนี้ที่เสด็จมาห่างจากวันทรงดนตรีปีก่อนก็ชั่วโมง ก็น่าที่ แล้วทรงมีรับสั่งว่า สำหรับปีนี้ คนที่เคยนั่งอยู่ที่นี้เมื่อปีที่แล้ว ให้นั่งลงได้ มีคณาจารย์ นิสิตนักศึกษาบางส่วนนั่งลง เพราะได้เคยเข้าเฝ้าเมื่อปีที่แล้ว

ช่วงนี้เองพระองค์ทรงชำเลืองไปทางสมเด็จพระเจ้าฯ ทรงเห็นว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ ประทับนั่งแล้ว จึงรับสั่งผ่านไมโครโฟนอีกครั้งว่า คนที่เคยนั่งอยู่ที่นี้เมื่อปีที่แล้ว ให้นั่งลงได้ พอรับสั่งอย่างนี้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ทรงรีบประทับยืน และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรฯ ทรงกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ประทับยืนด้วย เพราะทั้งสามพระองค์มิได้เสด็จในปีที่แล้ว แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเงิน พระราชทานยิ้มให้แก่ผู้เข้าเฝ้า แต่ไม่ประทับยืน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงรับสั่งทางไมโครโฟนว่า ขณะนี้มีคนชี้โง่งม ไม่ยอมยืน เพราะปีที่แล้วไม่ได้มา ถึงตอนนี้ผู้เข้าเฝ้าในหอประชุมพากันอมยิ้ม ในที่สุดสมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็ประทับยืน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงรับสั่งให้ทุกคนนั่งลงได้

การที่ทรงหยอกล้อสมเด็จพระนางเจ้าฯ ครั้งนั้นแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในด้านไหวพริบปฏิภาณการสร้างอารมณ์ขัน ทำให้ผู้เข้าเฝ้าทุกคนในวันนั้นพากันมีความสุขในหัวใจอย่างเปี่ยมล้นโดยทั่วกัน

สามทศวรรษแรกของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พุทธศักราช ๒๔๙๒ — ๒๕๒๒

กองทุน ศาสตราจารย์ ดร.สุุดใจ เหล่าสุนทร

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๒๕๕๕

การศึกษาบ้านเราเหมือนจับคนใส่กล่อง เรียนรู้อย่างเดียว
อย่างอื่นไม่รู้ แล้วพยายามบอกเขาว่า อย่างอื่นเธอเรียนรู้ไม่ได้
เรียนทางวิทยาศาสตร์ เล่นดนตรีไม่เป็น ศิลปะไม่เป็น
เมืองไทยแยกสายวิทย์ สายศิลป์ กันมากเกินไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระราชดำรัส ประมุขวิชาการพันธุศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ ๑๔
ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ กรุงเทพมหานคร
ขณะเสวยพระกระยาหารกลางวัน
๑๑ มีนาคม ๒๕๔๘

เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงพระอักษรระดับปริญญาเอก

พระราชสมภพและพระราชอิสริยยศ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี (Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn) ทรงเป็นพระราชธิดาองค์ที่ ๒ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ เวลา ๑๘.๕๒ น. ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต โดยมีศาสตราจารย์ นายแพทย์หม่อมหลวงเกษตร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นประธาน คณะแพทย์ผู้ถวายพระประสูติกาล สมเด็จพระเทพฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงได้รับการเฉลิมพระนามจากสมเด็จพระสังฆราช กรมพระวชิรญาณวงศ์ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ ซึ่งมีความหมายว่า “นางแก้ว” (พระนามต้นของพระองค์มาจากสร้อยพระนามของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าฟ้ามลัยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ผู้ทรงเป็นพระพี่นางในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) อย่างไรก็ตามสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดให้ทรงเรียกพระนามเล่นๆ ว่า “น้อย” จึงทรงเป็นทูลกระหม่อมน้อย ของเหล่าบรรดาข้าราชการบริพารและผู้ใกล้ชิดโดยทั่วไป

สำหรับพระอิสริยยศและพระอิสริยยศศักดิ์นั้น สมเด็จพระเทพฯ ทรงดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า แต่มีพระอิสริยยศเสมอด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี พระบรมราชินี และสมเด็จพระยุพราช นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังมีพระราชอำนาจในการสั่งการเสมอด้วยกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (กรมพระราชวังหลัง) ให้พระราชบัญชาเป็นพระเกียรติยศรองลงมาจากพระราชบัณฑูรของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเท่านั้น

ก่อนที่สมเด็จพระเทพฯ จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ นั้น พระองค์ท่านมีเครื่องยศเป็นเบญจปถุศเสวตฉัตร (ฉัตร ๕ ชั้น)เมื่อพระองค์ท่านได้รับ

การสถาปนาพระองค์ท่านก็ทรงได้รับการเลื่อนเครื่องยศเป็นสัปตปถุศเสวตฉัตร (ฉัตร ๗ ชั้น) ซึ่งในประวัติของพระบรมราชจักรีวงศ์นั้น ได้เคยมีพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายในที่เคยรับพระราชทานสัปตปถุศเสวตฉัตรตามโบราณ ขัตติยราชประเพณี ก่อนหน้าสมเด็จพระเทพฯ เพียง ๘ พระองค์ คือ

๑. สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑
๒. สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๒ และทรงเป็นพระบรมราชชนนีใน รัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. สมเด็จพระศรีสุทลาโลยา พระราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔. สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ ๔ และทรงเป็นพระบรมราชชนนีใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๕. สมเด็จพระกรมพระยาศรีสุนทรโวหาร ภูษิต รัชกาลที่ ๓ ผู้ทรงเป็นเสด็จอาของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ซึ่งได้ทรงบำรุงเลี้ยงดูพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดมา หลังจากที่สมเด็จพระราชชนนีสวรรคตแล้ว
๖. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงเป็นพระบรมราชชนนีของรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗
๗. สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๘. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือสมเด็จพระย่า

ชีวิตเมื่อทรงพระเยาว์และการศึกษา

เมื่อสมเด็จพระเทพฯ เจริญพระชันษาได้ราว ๓ พรรษาเศษ ได้ทรงเริ่มเข้ารับการศึกษาระดับอนุบาลที่โรงเรียนจิตรลดา ในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๐๑ โดยทรงได้รับหมายเลข ๒๘ เป็นเลขประจำพระองค์ พระองค์ทรงมีพระสหายร่วมชั้นเรียนอีก ๒๐ คน ซึ่งเป็นบุตรหลานของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนมหาตมะเล็ก ผู้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้มาร่วมเรียนด้วยโดยปราศจากการแบ่งชั้นวรรณะ วิชาที่ทรงศึกษาในชั้นอนุบาลนี้คือ วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เลขคณิต และขับร้อง พระอาจารย์ที่ถวายพระอักษรขณะนั้นได้แก่ อาจารย์คุณหญิงทัศนีย์ บุญยคุปต์ อาจารย์คุณหญิงอังกาบ บุญยงฐิติ และอาจารย์คุณหญิงสุนามัน ประนิช ทั้งนี้

ปรากฏว่าสมเด็จพระเทพฯ โปรดโรงเรียน พระอาจารย์ และ พระสหาย เป็นอันดี

ความเป็นผู้มีพระทัยฝักใฝ่ในการศึกษาของสมเด็จพระเทพฯ นั้นปรากฏออกมาตั้งแต่ครั้งทรงพระอักษรในระดับชั้นอนุบาล โดยมีตัวอย่างปรากฏในหนังสือ “๒๕ ปี จิตรลดา” เรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าตามเสด็จไปถวายพระอักษร” เขียนโดยท่านผู้หญิงสุภามัน ประณีษ เล่าถึงการที่ท่านผู้หญิงได้ตามเสด็จไปถวายพระอักษรแก่ทูลกระหม่อม ๓ พระองค์ใหญ่ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยือนสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในยุโรป เป็นเวลาถึง ๖ เดือนครึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๓ ถึงวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ จะขอคัดมาเป็นบางส่วน ดังนี้ “...ได้เริ่มสอนเข้าเรียน ๙ โมงเช้า เลิกเรียนบ่าย ๓ โมง หยุดวันเสาร์และอาทิตย์ ตารางสอนก็จะใช้ ตารางสอนเช่นเดียวกับ โรงเรียนจิตรลดาที่กรุงเทพฯ

ขณะนั้น ทูลกระหม่อมหญิงใหญ่ทรงเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ ๔ ทูลกระหม่อมชายทรงเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ ๓ ทั้งสองพระองค์จึงต้องทรงเรียนทั้งเช้าและบ่าย ส่วนทูลกระหม่อมน้อย ทรงเรียนแต่ตอนเช้าเท่านั้น เพราะทรงอยู่ชั้นอนุบาล ทูลกระหม่อมเล็กยังไม่ได้ทรงเข้าโรงเรียนเพราะพระชันษาเพียง ๓ พรรษา ห้องที่ใช้เรียนคือห้องรับแขกมีโต๊ะใหญ่ตัวหนึ่ง ประทับเรียนพร้อมกันทั้ง ๓ พระองค์ แต่ตอนถวายพระอักษรก็ต้องผลัดกันทีละองค์ คือเริ่มต้นด้วยทูลกระหม่อมหญิงใหญ่ วิชาแรก คือ เลข อธิบายแล้วก็ให้ทรงทำแบบฝึกหัด ต่อด้วยอธิบายเลขแก่ทูลกระหม่อมชาย แล้วถวายให้ทรงทำแบบฝึกหัดเช่นกัน ทูลกระหม่อมน้อยนั้น กว่าที่ข้าพเจ้าจะวนมาถึงก็ทรงกระวนกระวายพระทัย ไม่โปรดอยู่เฉย บางครั้งก็จะทรงวิ่งไปมาในห้องรับแขก สมกับที่ทรงได้รับพระฉายานามว่า “เจ้าหญิงสลัดน” ในวันหลังๆ ต้องบอกพระพี่เลี้ยงให้ทูลกระหม่อมน้อยเสด็จเข้ามาห้องเรียนสายลง เพื่อจะได้ไม่ต้องรอ และทรงเรียนได้เลย ข้าพเจ้าจะสอนคนเดียวทุกวิชา เพื่อที่จะได้ทรงเรียนทันพวกเพื่อนๆ ทางกรุงเทพฯ และกลับไปสอบเลื่อนชั้นด้วย

ถึงแม้ว่าทูลกระหม่อมน้อยจะทรงอยู่เพียงชั้นอนุบาล แต่ก็ทรงมีความพยายามและขยันขันแข็งในการเรียนอย่างมาก ทรงทำงานได้รวดเร็ว แม้แต่เลขที่ข้าพเจ้าตั้งใจท้อไว้ให้วันละ ๑๐ - ๑๕ ข้อ จะทรงทำได้ในเวลา ๑๐ นาที เท่านั้น ข้าพเจ้าจะต้องมาตั้งใจท้อเพิ่มอีก..ทูลกระหม่อมน้อยทรงโปรดการอ่าน และเขียนหนังสือตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ในคอนนั้นกำลังจะเริ่มหัดอ่าน ข้าพเจ้าก็ได้เขียนจดหมายไปถึงอาจารย์ทัศนีย์ให้ช่วยส่งหนังสืออ่านประกอบสำหรับเด็กอนุบาล อาจารย์ได้กรุณาส่งไป

ให้ ๘ เล่ม จำพวกเรื่องลูกเปิดจี๋เห่ ข้าพเจ้าก็ตั้งใจจะสอนให้อ่านวันละหน้า วันแรกก็ทรงอ่าน ๑ หน้าในห้องเรียน ตอนบ่ายซึ่งเป็นเวลาประทับพักผ่อนทรงอยากรู้เรื่องราวต่อ จึงเอามาทรงอ่านต่อโดยพระองค์เองจนจบเล่มในบ่ายวันนั้น ตัวใดที่ทรงอ่านไม่ออก ก็จะให้พระพี่เลี้ยงอ่านให้เฉพาะตัวนั้น หนังสือ ๘ เล่มที่อาจารย์ส่งไปก็ทรงอ่านจนจบหมดภายใน ๘ วัน ระหว่างที่อยู่ต่างประเทศนั้นทูลกระหม่อมน้อยทรงเห็นพวกข้าหลวงและข้าพเจ้าได้จดหมายจากทางกรุงเทพฯ ก็ทรงอยากจะได้มีจดหมายมาถึงพระองค์เองบ้าง จึงได้ทรงขอกระดาษมาเขียนจดหมายถึงคุณสง่า พระพี่เลี้ยงที่อยู่ทางกรุงเทพฯ ถ้าคำใดสะกดไม่ถูก เช่น “สมเด็จพระแม่” ก็จะถามตัวสะกด กว่าจะเสด็จกลับกรุงเทพฯ ก็ทรงอ่านและเขียนได้คล่อง จะทรงอ่านหนังสือหรือแม้แต่กระดาษทุกชิ้นที่ทรงพบ...”

เมื่อทรงเรียนจบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ได้ทรงสอบร่วมกับนักเรียนทั่วประเทศ โดยใช้ข้อสอบของกระทรวงศึกษาธิการ และสมเด็จพระเทพฯ ทรงสอบได้ที่หนึ่ง ได้คะแนนรวมร้อยละ ๙๖.๖๐ อันนับว่าเป็นคะแนนสูงสุดสำหรับระดับชั้นประถมศึกษาปีที่เจ็ด จึงทรงได้รับพระราชทานรางวัลเรียนดีจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน ครั้งที่ ๑๓ ณ กรีฑาสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่นี้เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า สมเด็จพระเทพฯ ทรงพระปรีชาสามารถในวิชาแทบทุกด้าน เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ไร่ไทย ดนตรีไทย และวาดเขียน เป็นต้น ซึ่งมักจะทรงได้คะแนนมากกว่าพระสหายในชั้นเดียวกันอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังโปรดหนังสือมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์และทรงพระปรีชาสามารถในทางร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นอย่างดี ทรงเริ่มบทพระนิพนธ์ต่างๆ ตั้งแต่เมื่อพระชนมายุได้เพียง ๑๒ พรรษา เป็นต้นมา บทพระนิพนธ์เหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์แพร่หลายในหนังสือหลายเล่ม ตัวอย่างเช่น เรื่อง “อยุธยา” “เจ้าครอกวัดโพธิ์” “ศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร” เป็นต้น บทพระนิพนธ์ที่รู้จักกันดีในปัจจุบันคือ “พุทธศาสนาสู่ภาคำโคลง” ซึ่งทรงถอดมาจากภาษาบาลี และ “กษัตริยานุสรณ์” ซึ่งทรงทูลเกล้าฯถวายสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๖ (ขณะนั้นสมเด็จพระเทพฯทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๘ พรรษา)

นอกเหนือจากการศึกษาแล้วสมเด็จพระเทพฯ ก็ทรงร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนอยู่เสมอได้ขาด เช่น ทรงวาดภาพไว้จำหน่ายในงานประจำปีของโรงเรียน เพื่อหารายได้ไว้ใช้ในกิจการของโรงเรียน ทรงร่วมการแสดงถวายหน้าพระที่นั่ง ซึ่งมีทั้งรำไทย บัลเลต์ ดนตรี และเมื่อเสร็จงานพระองค์ก็จะทรงช่วย

เหลือครู และพระสหายทำความสะอาดในบริเวณงาน โดยที่ขณะทรงช่วยทำความสะอาด จะทรงแยมพระโอษฐ์อย่างแจ่มใสมิได้ ทรงแสดงพระอาการว่าเหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด

สมเด็จพระเทพฯทรงเป็นที่รักของพระสหาย เพราะทรงไว้ซึ่งความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ นึกกีฬา และความอดทน เคยมีตัวอย่างว่าพระองค์ทรงวิ่งเล่นกับพระสหายและทรงล้มลงไปเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระโลทิตไพลชิมออกมา แต่พระองค์ทรงนั่งเฉยไม่เอื้อนพระโอษฐ์แสดงความเจ็บปวดแต่อย่างใด ครั้นพระที่เลี้ยงทูลถามว่าทรงเจ็บหรือไม่ แทนที่จะทรงกันแสงกลับทรงแยมพระสรवलและทรงมีพระราชดำรัสตอบว่าไม่เจ็บ แต่ก็ทรงพระดำเนินเขย่งไป และอีกครั้งหนึ่งทรงวิ่งไล่กับพระสหาย แล้วทรงพลาดไปชนขอบราวบันไดถึงกับพระทนต์บิ่น ก็ปรากฏว่ามีได้ทรงกริ้วแต่อย่างใด

ทรงศึกษาที่โรงเรียนจิตรลดาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โดยทรงสอบไล่ได้เป็นที่หนึ่งของประเทศแผนกศิลปะประจำปีการศึกษา ๒๕๑๕ ได้คะแนน ๘๙.๓๐% ยังความภาคภูมิใจแก่คณะพระอาจารย์ผู้ถวายการสอน และยังความปีติยินดีแก่ประชาชนทั้งประเทศผู้เฝ้ามองดูการเจริญพระชนมายุของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

หลังจากที่ทรงสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนจิตรลดาแล้ว ได้ทรงสมัครเข้าสอบคัดเลือกเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา เช่นเดียวกันกับนักเรียนสามัญอื่นๆ ทรงเลือกคณะที่จะเข้าศึกษาดังที่ทรงนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “ถ้าข้าพเจ้ามีโอกาสไปศึกษาในมหาวิทยาลัย” ว่า “ข้าพเจ้าสนใจในวิชาที่เกี่ยวกับภาษาไทย และภาษาต่างประเทศต่างๆ จึงคิดจะเข้าเรียนในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งสอนภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่ข้าพเจ้าชอบ หรือไม่ก็คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร หรือคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่ข้าพเจ้าชอบ และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และประเทศชาติอย่างแท้จริง” ผลการสอบซึ่งดำเนินการโดยทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ปรากฏว่าทรงสามารถสอบเข้าคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ในลำดับที่ ๔ นับเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์แรก ที่ทรงเข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัยของประเทศไทย

ตลอดระยะเวลา ๔ ปี ที่ทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ได้ทรงวางพระองค์เยี่ยงบุคคลสามัญ โดยทรงปฏิบัติพระองค์ตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัยอย่างเคร่งครัด ทรงร่วมทำกิจกรรมเช่นเดียวกับนิสิตทั่วไปสำหรับด้านการศึกษาทรงเลือกเรียนวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอก เพราะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงทราบเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านให้มากที่สุด เพื่อที่

จะได้ทรงสามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยให้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และทรงเลือกวิชาภาษาไทย วิชาภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นวิชาโท ซึ่งทั้งๆ ที่ทรงมีพระราชภารกิจที่ต้องรับสนองปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระราชภารกิจในส่วนพระองค์เองอยู่เนื่องๆ แต่ก็ทรงวิริยะอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างยิ่งทำให้ทรงสอบไล่ได้เต็มเฉลี่ย ๓.๙๕ ในภาคต้นของปีการศึกษา ๒๕๑๖ โดยทรงเป็นที่ ๑ ของนิสิตชั้นปีที่ ๑ ในคณะอักษรศาสตร์ นอกจากนี้ยังทรงได้รับรางวัลคะแนนยอดเยี่ยมวิชาภาษาฝรั่งเศส จากสมาคมฝรั่งเศส หรือการที่ทรงได้รับรางวัลเงินทุนศาสตราจารย์คุณพระวรเวทย์พิสิฐ ซึ่งเป็นรางวัลสำหรับนิสิตชั้นปีที่ ๑ ที่สอบได้คะแนนยอดเยี่ยมในวิชาภาษาไทย เป็นต้น และทรงสอบได้ทีหนึ่งเช่นนี้ทุกปี จนถึงปีสุดท้ายทรงสอบไล่ได้เต็มเฉลี่ย ๓.๙๘ นับเป็นที่หนึ่งของคณะอักษรศาสตร์ เช่นเคย จึงทรงได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับหนึ่งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ และในวันรุ่งขึ้นยังทรงได้รับพระราชทานรางวัลเหรียญทองในฐานะที่ทรงสอบได้ที่หนึ่งมาทุกปีอีกด้วย ทรงเป็น“เจ้าฟ้า” พระองค์แรกที่ทรงสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

นอกจากพระสติปัญญายอดเยี่ยมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระอุตสาหะวิริยะอันยอดเยี่ยมอีกด้วย เนื่องจากระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่นั้น ทรงมีพระราชภาระที่จะต้องติดตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรต่างจังหวัดอยู่เป็นประจำ ทำให้ไม่สะดวกต่อการศึกษาเล่าเรียน แต่ก็ทรงติดตามการเรียนอยู่ตลอดเวลา โดยทรงอาศัยเวลาว่างหลังจากปฏิบัติพระราชภารกิจประจำวันเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งเรื่องนี้เป็นที่ทราบกันทั่วไปในบรรดาพระสหายร่วมชั้นเรียนของพระองค์ และยามที่ได้ทรงมีโอกาสเข้าศึกษาด้วยพระองค์เองแล้วบรรดานิสิตอักษรศาสตร์จะได้เห็นภาพที่เจิดจ้า คือภาพที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงถือหนังสือเต็มพระหัตถ์ และทรงหิ้วพระกระเป๋าไปโดยบรรจุสรรพตำราเป็นจำนวนมาก ทรงพระดำเนินไปยังห้องเรียนต่างๆ อยู่เป็นประจำ เป็นที่สะดุดตาพิเศษเนื่องจากนิสิตทั่วๆ ไปมักถือสมุดหนังสือกันคนละ ๓ - ๔ เล่ม เท่านั้น

แม้จะทรงคร่ำเคร่งต่อการศึกษาเล่าเรียนเช่นนี้ แต่สมเด็จพระเทพฯ ก็ยังทรงปลีกเวลาส่วนหนึ่งเข้าร่วมกิจกรรมของคณะอยู่เสมอ เช่น เมื่อทรงศึกษาอยู่ชั้นปีที่ ๑ ก็ทรงเข้าร่วมซ้อมร้องเพลงเชียร์เช่นเดียวกับนิสิตน้องใหม่อื่นๆ ซึ่งการซ้อมร้องเพลงเชียร์นี้มักจะเริ่มขึ้นในเวลาเที่ยงตรงอันเป็นเวลา

ประทานอาหารกลางวัน ดังนั้นนิสิตน้องใหม่ที่จะเข้าซ้อมร้องเพลงเชียร์จะต้องรีบกระวีกระวาดรับประทานอาหารกลางวันเสียตั้งแต่ในช่วงเวลา ๑๐.๕๐ - ๑๑.๑๐ น. ซึ่งเป็นเวลาหยุดให้ นิสิตได้พักผ่อนหรือดื่มน้ำ (ประมาณ ๒๐ นาที) หากอาจารย์ผู้สอนสอนเกินเวลา เวลารับประทานอาหารของนิสิตน้องใหม่ในช่วงนี้ก็จะสั้นลงไปอีก แต่สมเด็จพระเทพฯ ก็ทรงสามารถเสวยพระกระยาหารกลางวันในช่วงเวลาสั้นเพียงสิบกว่านาที แล้วทรงเข้าร่วมร้องเพลงเชียร์ในฐานะนิสิตน้องใหม่ได้เสมอ

กิจกรรมอื่นที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงเข้าร่วมคือ ทรงสมัครเป็นสมาชิกชมรมดนตรีไทย และชมรมวรรณศิลป์ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งประชาชนทั่วไปมักจะได้เห็นภาพที่ทรงดนตรีไทยในโอกาสต่างๆ ของมหาวิทยาลัยอยู่เนืองๆ โดยโปรดทรงซอด้วงเป็นพิเศษ แม้ว่าจะทรงเครื่องดนตรีได้หลายชนิดก็ตาม ส่วนทางด้านกิจกรรมของชมรมวรรณศิลป์นั้น เคยทรงร่วมกับพระสหายอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นผู้แทนของคณะอักษรศาสตร์ แข่งขันกลอนสดระหว่างคณะในมหาวิทยาลัย ได้รับรางวัลชนะเลิศมาแล้ว โดยก่อนการแข่งขันนั้นต้องทรงสละเวลาในช่วงไม่งที่ว่างเรียนมาทรงซอกลอน และทรงแสดงความเป็นปฏิภาณกวีให้บรรดาพระสหายเห็นประจักษ์ในการซ้อมอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากที่พระองค์ทรงสนพระทัยฝึกฝนในวรรณกรรมต่างๆ มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์นั่นเอง

นอกจากกิจกรรมทางสโมสรนิสิตจุฬาแล้ว ยังทรงเป็นสมาชิกชมรมภาษาไทย ชมรมภาษาตะวันออก และชมรมประวัติศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ และยังทรงเป็นกรรมการจัดหาเรื่องลงพิมพ์ในหนังสือ “อักษรศาสตร์พิจารณา” ของชุมนุมวิชาการคณะอักษรศาสตร์อีกด้วย ในบางครั้งก็พระราชทานบทพระนิพนธ์ลงพิมพ์ด้วย เช่นเรื่อง “การเดินทางไปร่วมพิธีพระบรมศพพระเจ้ากุสตาฟที่ ๖ ดออลฟ์ แห่งประเทศสวีเดน” และร้อยกรองต่างๆ กล่าวได้ว่า สมเด็จพระเทพฯ พระราชทานความร่วมมือแก่ทางคณะและทางมหาวิทยาลัยมากกว่านิสิตบางคนด้วยซ้ำไป และทรงปฏิบัติพระองค์ตามระเบียบประเพณีของมหาวิทยาลัยอย่างเคร่งครัด ทรงเข้าร่วมพิธีต่างๆ ทุกพิธีที่ทางมหาวิทยาลัยและคณะอักษรศาสตร์จัดขึ้น เช่น พิธีรับน้องใหม่ พิธีไหว้ครู พิธีปฏิญาณตนเป็นนิสิตใหม่คณะอักษรศาสตร์ เป็นต้น ในพิธีรับน้องใหม่นั้น เนื่องจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ทรงเป็นน้องใหม่ที่พี่ๆ มีความตื่นเต้นสนใจเป็นพิเศษ จึงทรงถูก “รับ” จนเหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่ง พระเสโทหลังไหลตลอดเวลา แม้กระนั้นพระองค์ก็ยิ้มพระสรวลเสมอ ไม่เคยทรงแสดงว่าเบื่อหน่ายหรือรำคาญใครๆ เลย นอกจากนี้ในคราวที่คณะอักษรศาสตร์จัดการพัฒนาคณะ เกณฑ์นิสิตเข้าร่วมช่วยกันเก็บเศษกระดาษ ทำความสะอาด ตลอดจนปลูกต้นไม้

ประดับคณะเพิ่มเติม สมเด็จพระเทพฯ ก็ทรงเข้าร่วมอย่างขยันขันแข็ง โดยทรงจับจอบพินดินด้วยพระองค์เองด้วยซ้ำ

สมเด็จพระเทพฯ ทรงได้รับฉายาว่าเป็น “หนอนหนังสือ” พระองค์หนึ่ง นอกจากจะสนพระทัยในการอ่านหนังสืออย่างจริงจังแล้ว ยังทรงเป็นนักสะสมหนังสือด้วย หนังสือที่มีคุณค่า บางเล่ม ซึ่งไม่ทรงมีแต่พระสหายมี ก็จะทรงยืมหนังสือเหล่านั้นจากพระสหายไปอ่าน เพื่อมิให้พลาดหนังสือเล่มนั้นไป จากการอ่านหนังสือเป็นจำนวนมากนี้เอง ทำให้ทรงรอบรู้ในวิชาการต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษาไทย และภาษาตะวันออกเป็นอย่างดี

สิ่งซึ่งสนับสนุนการศึกษาประการหนึ่งของพระองค์ก็คือ พระพลานามัยอันสมบูรณ์ สมเด็จพระเทพฯ โปรดกีฬาและการออกกำลังกายต่างๆ ระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่นั้น หากมีการแข่งขันกีฬา ก็จะทรงเข้าร่วมด้วยอย่างเต็มพระทัย เคยทรงร่วมการแข่งขันฟุตบอลในคณะอักษรศาสตร์ และทรงร่วมทีมนิสิตน้องใหม่ซีกกะเย่อกับทีมอาจารย์คณะอักษรศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ทรงปฏิบัติด้วยความร่าเริงแจ่มใส เป็นที่ประทับใจแก่บรรดาพระสหายรุ่นพี่รุ่นน้องอย่างยิ่ง

สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงสอบเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา (ปริญญาโท) พร้อมกัน ๒ สาขาวิชา คือ สาขาวิชาลิขิตศาสตร์ ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก ที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งการที่นิสิตผู้ใดจะศึกษาต่อในระดับปริญญาโทนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย และการศึกษาปริญญาโทพร้อมกันสองสาขายังเป็นเรื่องยากกว่าหลายเท่า สมเด็จพระเทพฯ ทรงมีพระภารกิจมากเกินกว่าที่จะทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของทั้งสองมหาวิทยาลัยได้พร้อมกันจึงตัดสินใจเลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “จารึกเขาพนมรุ้ง” เพื่อรับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศิลปากร ก่อน ซึ่งวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ของพระองค์ นับเป็นผลงานชิ้นเอกด้านโบราณคดีที่สำคัญระดับโลกเลยทีเดียว โดยการกล่าวเช่นนี้มีได้เป็นการกล่าวที่เกินจริงไปเลย เพราะว่าจารึกเขาพนมรุ้งนี้เดิมทีเดียวศาสตราจารย์จอร์จ เซเดส์ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสได้พบหลักศิลาจารึกครั้งแรกที่อยู่บริเวณซากปรักหักพังของปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ก่อนที่จะได้รับการซ่อมแซมเหมือนในปัจจุบัน ศาสตราจารย์จอร์จ เซเดส์ ท่านได้แปลและตีข้อความของหลักศิลาจารึกครั้งก่อนนี้เป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ต่อมาได้มีผู้พบตอนที่หักหายไปของศิลาจารึกเขาพนมรุ้ง ซึ่งสมเด็จพระเทพฯ ทรงแปลข้อความในจารึกนั้นและนำเข้ามาพร้อมกับข้อความที่ศาสตราจารย์จอร์จ เซเดส์ แปลไว้ โดยได้ทรงแก้ไขข้อความ

บางส่วนบางคนที่ยังคลุมเครือไม่ชัดเจน เนื่องจากข้อความขาดหายไปครึ่งหนึ่งในตอนแรก ทำให้เราได้หลักฐานสำคัญยิ่งของปราสาทหินเขาพนมรุ้งอย่างสมบูรณ์ และวิทยานิพนธ์นี้ได้ผ่านการตรวจสอบของคณะกรรมการไปด้วยดี ทำให้สมเด็จพระเทพฯ ทรงสำเร็จการศึกษาได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยศิลปากร จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ และหลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงขะมักเขม้นศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต ได้ทรงทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งและลุ่มลึกในความรู้ทางวรรณคดี และภาษาศาสตร์ของพระองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง จนทรงได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

เมื่อสมเด็จพระเทพฯ ทรงพระอักษรจบระดับปริญญา มหาบัณฑิตแล้วถึง ๒ ปริญญา ก็มิได้ทรงหยุดยั้งการใฝ่หาวิชาความรู้ จึงทรงมีพระราชดำริที่จะทรงศึกษาต่อในระดับปริญญา ดุษฎีบัณฑิต(ปริญญาเอก)ต่อไป

สมเด็จพระเทพฯ ทรงพระอักษรระดับปริญญาเอก

สมเด็จพระเทพฯ สนพระทัยในด้านศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ประจวบกับทางด้านมหาวิทยาลัยมหิดลได้มีโครงการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์ สหราชอาณาจักร(อังกฤษ) ทางด้านบัณฑิตศึกษา ทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอกเน้นทางด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ซึ่งทางมหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์ เสนอโครงการที่จะเปิดปริญญาเอกสาขาศาสนศึกษา โดยจะมีอาจารย์จากอังกฤษมาประจำการสอนที่มหาวิทยาลัยมหิดล โดยจะมีการสอบวิทยานิพนธ์ตามระเบียบของมหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์ และให้ปริญญาของแลงคาสเตอร์ด้วย กล่าวคือ เป็นการเรียนที่มหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์โดยไม่ต้องไปถึงอังกฤษนั่นเอง

สมเด็จพระเทพฯ ทรงทดลองสอบคัดเลือกเข้าและทรงสอบได้ แต่พระองค์ท่านไม่โปรดที่จะเข้าทรงพระอักษร เนื่องจากเห็นว่าค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่างๆ มีราคาเท่ากับที่อังกฤษ จะถูกกว่าก็จริงที่ไม่ต้องเสียเงินค่าที่พักและค่าเครื่องบินเท่านั้น นอกจากนี้ยังไม่ได้ใช้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์อีกด้วย คิดไปแล้วเห็นจะไม่คุ้ม ซึ่งเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความรอบคอบของพระองค์ท่าน ที่ทรงดูการว่าควรหรือไม่ควร คุ้มหรือไม่ รศ.ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ได้เคยกราบทูลถามสมเด็จพระเทพฯ ในเรื่องนี้ ซึ่งพระองค์ท่านทรงอธิบายให้ฟังดังที่ได้กล่าวมาแล้วและทรงลงท้ายด้วยว่า

“พระเจ้าอยู่หัวบอกว่าแพง”

ด้วยความสนพระทัยในการที่จะทรงอุทิศพระองค์เพื่อความผาสุกของประชาชนชาวไทย เมื่อพระองค์ทรงทราบข่าวว่าที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เปิดการศึกษาหลักสูตรปริญญาเอกชั้น ๒ สาขาวิชา โดยที่สาขาหนึ่งมีชื่อว่า “พัฒนศึกษาศาสตร์” จึงได้ทรงขอหลักสูตรไปศึกษาดูทรงเห็นว่าการศึกษาวิชาในสาขานี้ น่าสนใจ เพราะมีการสอน ค้นคว้าในทฤษฎี หลักวิชา วิธีการปฏิบัติที่นำไปใช้ในการพัฒนาประเทศได้ อันตรงกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ จึงตัดสินใจสมัครเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้

วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ พระองค์ได้เสด็จไปสอบแข่งขันร่วมกับผู้สมัครสอบคนอื่น ๆ อีก ๒๐๐ กว่าคนที่สนามสอบมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซอยประสานมิตร สุขุมวิท สำหรับความรู้พื้นฐานของผู้สมัครสอบคือ จะต้องได้ปริญญาโทมาแล้ว มีหลายสิบคนที่จบปริญญาโทมาจากต่างประเทศ และส่วนใหญ่ของผู้สมัครล้วนแต่มีพื้นฐานวิชามาทางด้านการศึกษา ซึ่งตรงสายวิชามากกว่า ผิดกับสมเด็จพระเทพฯ ที่ทรงศึกษามาทางอักษรศาสตร์โดยตรง ความรู้ทางด้านวิชาการศึกษาต้องทรงศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เอง ซึ่งอาจารย์ผู้ออกข้อสอบบางท่านได้ปรากฏห่วงใยพระองค์ท่านว่าจะทรงตอบคำถามในข้อสอบเฉพาะส่วนที่เป็นทางด้านการศึกษาได้หรือไม่

ข้อสอบที่ผู้สมัครสอบต้องสอบมี ๒ วิชา คือ วิชาเอกทางพัฒนศึกษาศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกเป็นอีก ๔ ชู่วิชา และวิชาภาษาอังกฤษพื้นฐานสำหรับผู้จะเรียนปริญญาเอก เมื่อสอบเสร็จมีการตรวจคะแนนวิชาเอกรวม พระองค์ท่านเป็นผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด ชู่วิชาทางด้านการศึกษาซึ่งทรงศึกษาจากชั้นเรียนมาน้อย ต้องศึกษาด้วยพระองค์เองนั้นก็ทรงทำคะแนนได้สูง และชู่วิชาที่เป็นการศึกษาที่มีผู้ห่วงใยว่าพระองค์ท่านไม่มีพื้นฐานมาก่อน ก็ทรงตอบคำถามได้ตรงประเด็น ถูกต้อง ซึ่งในการตรวจข้อสอบส่วนนี้ใช้อาจารย์ผู้ตรวจถึง ๓ คน เพื่อป้องกันการอคติ และผลการเฉลี่ยคะแนนพระองค์ท่านก็ทรงได้คะแนนรวมเป็นที่หนึ่ง ดังกล่าว ส่วนข้อสอบภาษาอังกฤษซึ่งพระองค์ใช้เวลาสอบไม่ครบตามกำหนดเพราะวันนั้นจะต้องทรงรีบเสด็จกลับวัง เพื่อเปลี่ยนฉลองพระองค์ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถไปในงานพระราชทานเพลิงศพ วีรชนผู้เสียชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศ ที่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ก็ทรงทำคะแนนได้สูงสุดอีกเช่นกัน โดยทั้งชุดทรงทำผิดเพียง ๒ แห่ง แห่งแรกเป็นการตอบแบบเลือกตอบในข้อสุดท้ายพระองค์ทรงเลือกข้อที่ถูกต้องแล้ว แต่ภายหลังเปลี่ยนพระทัยเลือกใหม่เป็นข้ออื่น จึงผิดไป และอีกแห่งเป็น

การแปลไทยเป็นอังกฤษ โดยที่ทรงสะกดคำผิดไปตัวหนึ่งเท่านั้นเอง สำหรับผู้สอบเข้าคนอื่นๆ ทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้คัดไว้อีก ๑๒ คน แต่มีผู้สละสิทธิ์ ๒ คน จึงเหลือพระสหายร่วมชั้นปริญญาเอกเพียง ๑๐ คน ดังมีรายพระนามและชื่อต่อไปนี้

๑. สมเด็จพระเทพฯ สยามบรมราชกุมารี
๒. นายโกวิท วงศ์สุรวัฒน์
๓. ชาญชัย อินทรประวัตติ
๔. นายเนาวรัตน์ พลายน้อย
๕. นายสมเกียรติ ขอบผล
๖. นายสรรค์ วรอินทร์
๗. นายสุวกิจ ศรีปัดดา
๘. นายสุวัฒน์ เงินฉ่ำ
๙. นางอรอนงค์ เข็นอุทก
๑๐. นายอาคม จันทสุนทร
๑๑. นางอุไร แฉล้ม

สมเด็จพระเทพฯ ทรงพระราชทานฉายากลุ่มที่เรียนปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์รุ่นปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ว่า “The Gang of Eleven” เพื่อเป็นการล้อเลียน “The Gang of Four” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในทางการเมืองของสาธารณรัฐประชาชนจีนในขณะนั้น และฉายานี้ก็เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มทุกคน

ก่อนที่จะได้กล่าวถึงเรื่องราวที่สมเด็จพระเทพฯ เมื่อครั้งที่ทรงพระอักษรระดับปริญญาเอกต่อไปจะได้กล่าวถึงวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์เสียก่อนว่าวิชานี้คืออะไรโดยจะได้คัดย่อจากข้อเขียนของ ดร.ชีรวัดณ์ นิจนตร และ ดร. นงลักษณ์ วิรัชชัย ซึ่งได้เขียนไว้ในหนังสือ “เจ้าฟ้านักพัฒนา” ดังนี้

พัฒนศึกษาศาสตร์ : ความเป็นมา

ความสำคัญของการศึกษาต่อการพัฒนาประเทศนั้น เป็นสิ่งที่หลายฝ่ายได้ตระหนักกันดีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว นักปราชญ์ชาวกรีกโบราณชื่อเพลโต (Plato) ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วได้เขียนไว้ในหนังสือ “Republic” ว่า การศึกษาคือ เครื่องมืออันสำคัญของผู้ปกครองประเทศ เพราะผู้ปกครองประเทศจะใช้การศึกษาเปลี่ยนแปลงนิสัยใจคอของพลเมืองในประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศได้ ถ้าจัดระบบการศึกษาให้ดี รัฐบาลต้องการปรับปรุงกิจการของประเทศในด้านใดก็ย่อมทำได้โดยง่ายแต่ถ้าการศึกษาถูกทอดทิ้งเสียแล้วไม่ว่ารัฐบาลต้องการจะปรับปรุงสิ่งใดย่อมไม่เป็นผล พลเมืองของประเทศใดที่

มีการศึกษาดี พลเมือง ของประเทศนั้นจะสามารถต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคและเหตุฉุกเฉินที่เกิดขึ้นภายในประเทศให้ลุกล่วงไปได้ด้วยดี

ในสมัยโบราณการศึกษาไม่ได้แยกออกมาเป็นระบบต่างหากอีกระบบหนึ่งของสังคมแต่ยังปนอยู่ในระบบครอบครัว การให้การศึกษาก็เป็นไปตามธรรมชาติหรือปกติวิสัย เช่น เมื่อลูกนายพรานตามพ่อเข้าไปล่าสัตว์ในป่า พ่อก็จะสอนให้ลูกสังเกตรอยเท้าสัตว์ ไบไม้ไหวหรือแสงสะท้อนจากนัยตาของสัตว์ในเวลากลางคืน การกระทำเช่นนี้ ก็เป็นการถ่ายทอดความรู้และสิ่งอื่นๆ แก่เด็ก เพื่อให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เมื่อเติบโตขึ้น แต่สังคมสมัยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การให้การศึกษาแก่เยาวชน จึงต้องแยกออกไปเป็นอีกระบบหนึ่งโดยเฉพาะ มีการจัดตั้งหน่วยงานและการกำหนดตัวบุคคลเข้าทำหน้าที่ให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ระบบการศึกษาในยุคแรกๆ ยังจำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน การสอนเน้นหนักในด้านอ่านการเขียน และเลขคณิต (ที่เรียกกันว่า 3RS คือ Reading, Writing, and Arithmetic) โดยหวังว่าเมื่อเด็กอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็นแล้ว คงจะสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เอง การเรียนการสอนจึงเหมือนกับเกิดขึ้นอยู่ในสูญญากาศ เพราะมิได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม

การศึกษาจึงมีสภาพเป็นการศึกษาเพื่อตัวมันเอง (Education for Educations Sake) มิได้เชื่อมโยงเข้ากับเป้าหมายและความต้องการของสังคม ต่อมาเมื่อมีการศึกษาค้นคว้าในสาขาวิชาต่างๆ มากขึ้น จึงพบว่าการศึกษาเป็นทั้งเหตุปัจจัยและเป็นผลของระบบอื่นๆ อีกมากมาย รูปลักษณะใหม่ๆ ของการศึกษาจึงปรากฏขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ของสังคม เช่น การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน (Community Education) การศึกษาเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (Functional Education) เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาได้พยายามให้ความช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งทางด้านอาหาร เศรษฐกิจ และการศึกษา เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประเทศเหล่านั้นให้สูงขึ้น เริ่มตั้งแต่แผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ซึ่งให้ความช่วยเหลือแก่ยุโรปตะวันตก จนพ้นตัวจากภาวะทรุดโทรมหลังสงคราม แม้แต่องค์การสหประชาชาติก็ประกาศให้มีทศวรรษแห่งการพัฒนา (Development Decade) ซึ่งเริ่มทศวรรษแรกในปี ๑๙๖๐ ความช่วยเหลือของประเทศที่พัฒนาแล้วและองค์การระหว่างประเทศต่างๆ นั้น อยู่ในรูปของการเผยแพร่แนวคิด เทคนิควิธีการ และอุปกรณ์รวมทั้งการฝึกฝนอบรมคนในประเทศ

ที่กำลังพัฒนา จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะและความเป็นอยู่ของประเทศเหล่านั้น เพื่อที่จะสามารถให้ความช่วยเหลือได้ถูกต้อง โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาในระหว่างปี ๑๙๕๕ - ๑๙๖๕ ได้สนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับภาษา สภาพเศรษฐกิจ การปกครอง และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประเทศด้อยพัฒนา รวมทั้งการแสวงหาทฤษฎีและหนทางในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาประเทศนั้น ๆ อย่างกว้างขวาง วิชาเกี่ยวกับการพัฒนาต่าง ๆ เช่น พัฒนบริหารศาสตร์ (Development Administration) เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ (Development Economics) รวมทั้งวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ (Development Education) ก็เกิดขึ้นในช่วงนี้

พัฒนศึกษาศาสตร์ เป็นวิชาการแขนงใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ๒๐ ปี มาแล้วจากวิวัฒนาการของวิชาการศึกษา (Education) หลายวิชา ดังจะเห็นว่า วิชาพัฒนศึกษาในสถาบันบางแห่ง ยังคงใช้ชื่อเดิมของตนอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่ ทั้งที่มีเนื้อหาและขอบข่ายที่ใกล้เคียงกัน ที่มาหรือต้นตอของพัฒนศึกษาศาสตร์มีอยู่ ๓ สาย คือ

International Education วิชาเดิมที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา วัฒนธรรม และการศึกษาในระหว่างบุคคลและกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคมตั้งแต่สองสังคมขึ้นไปซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนวัสดุหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างชาติหรือวัฒนธรรมต่าง ๆ วิชาการแขนงนี้ เกิดขึ้นจากการที่สังคมโลกมีความขัดแย้งกันอย่างมากจนทำให้เกิดสงครามโลกขึ้นสองครั้ง สถาบันการศึกษาในสหรัฐอเมริกาจึงสอนวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักอเมริกันเข้าใจคนชาติอื่น ๆ มากขึ้น แต่ต่อมาเมื่อมีความจำเป็นในด้านการสร้างความเข้าใจระหว่างชาติลดลงไป การเรียนการสอนของสาขาวิชานี้ จึงเปลี่ยนไปเป็นโปรแกรมทางพัฒนศึกษามากขึ้น เช่น โปรแกรม International Studies ของ Teachers College ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย

Comparative Education แต่เดิมมีลักษณะเป็นวิชาการศึกษาเปรียบเทียบซึ่งอยู่ในข่ายวิชาครู (Pedagogy หรือ Teacher Education) หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร แต่หลังจากที่ผ่านวิวัฒนาการมาถึง ๔ ระยะ ก็กลายมาเป็นโปรแกรมทางพัฒนศึกษาศาสตร์ โฉมหน้าใหม่ของ Comparative Education ไม่ใช่เป็นเพียงการวิเคราะห์ระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกันอีกต่อไป แต่เป็นการศึกษาปัญหาของระบบการศึกษาและบทบาทของการศึกษาในอันที่จะช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมให้หมดไป เทตเวย์

(Tretheway) ได้อธิบายไว้ว่า Comparative Education ในแนวใหม่ เป็นการวิเคราะห์ระบบการศึกษาและปัญหาทางการศึกษาในสภาพแวดล้อมของสังคมตั้งแต่สองแห่งขึ้นไปโดยพิจารณาในแง่ของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอุดมการณ์ เพื่อให้เข้าใจองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้การศึกษาของประเทศเหล่านั้นมีลักษณะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน ส่วนพาร์กิน (Parkyn) เน้นว่านอกจาก Comparative Education จะมุ่งศึกษาค้นคว้าเรื่องการพัฒนาและปรับปรุงระบบการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาแล้วยังต้องการสร้างและตรวจสอบทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้กับประเทศอื่น ๆ โดยทั่วไปอีกด้วย ดังนั้น เป้าหมายสำคัญของวิชาแขนงนี้จึงอยู่ที่การเพิ่มพูนความเข้าใจ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาสังคมมนุษย์ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งได้จากศึกษาค้นคว้าในหลายแง่หลายมุม และจากหลายสังคมหลายวัฒนธรรม สถาบันที่มีชื่อเสียงมากทางด้านนี้ ได้แก่ Comparative Education Center ของมหาวิทยาลัยชิคาโก หลักสูตรที่เปิดสอนอยู่ในสถาบันแห่งนี้เน้นหนักในเรื่องการนำวิธีการและแนวคิดทางสังคมศาสตร์ มาใช้กับการศึกษาในลักษณะของการศึกษาค้นคว้าแบบข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural Study) โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษากับระบบอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันของส่วนต่าง ๆ ภายในระบบการศึกษาเอง เพื่อให้สามารถวางแผนการศึกษา หรือกำหนดนโยบายการศึกษาของประเทศได้อย่างเหมาะสมกับปัญหาและความต้องการที่มีอยู่

Educational Development วิชาแขนงนี้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน แต่เน้นหนักในเรื่องวิธีการและกระบวนการทางการศึกษา เช่น การวิจัยเพื่อหาความรู้ การผลิตหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา การศึกษาและเผยแพร่สิ่งที่ค้นคว้าวิจัยมาได้ การนำความรู้และสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ การผลิตผู้ประสานงานหรือตัวเชื่อมโยง (Linker) การพัฒนาคนออกไปเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง การดำเนินการและการปฏิบัติงานด้านการศึกษาและการฝึกคนให้รู้จักกระบวนการปรับปรุง (Adaption Process) เพื่อให้สามารถพัฒนาบุคคลและสังคมได้ ตัวอย่างของการศึกษาในแขนงนี้ได้แก่ หลักสูตร Educational Development ของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ (Ohio State University)

แนวคิดพื้นฐานที่ได้จากแขนงวิชาทั้งสามนี้รวมทั้งกระแสดวงความคิดเกี่ยวกับบทบาทใหม่ของการศึกษาและการประกาศให้มีทศวรรษแห่งการพัฒนาขึ้น ทำให้นักวิชาการเริ่มมองเห็นความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แนวคิดนี้นำไปสู่การตั้งศูนย์และสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมากมายเพื่อ

ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาและพัฒนารวมทั้งผลิตภัณฑ์ตติสาขานี้ทั้งในระดับปริญญาโทและเอก สถาบันและศูนย์วิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในสหรัฐอเมริกา เช่น International and Development Education Program (IDEP) ที่มหาวิทยาลัยพิตสเบิร์ก Stanford International Development Education Center (SIDE) ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด Center for Studies in Education and Development ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และ Center for Development Education ในมหาวิทยาลัยชิคาโก เป็นต้น ส่วนในประเทศอังกฤษก็มี The Institute of Development Studies ที่ซัสเซก (Sussex) และ The London Institute of Education ที่ประเทศเยอรมัน ก็มี The Arnold Bergstraesser Institute นอกจากนี้ ยังมีสถาบันในลักษณะนี้อยู่ในบางประเทศแถบเอเชียและละตินอเมริกา สำหรับในประเทศไทย ก็มีโครงการปริญญาเอกการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิตสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ เปิดสอนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มาตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๑๗

ความหมายและขอบข่ายของพัฒนศึกษาศาสตร์

พัฒนศึกษาศาสตร์ มีสภาพและปัญหาเช่นเดียวกับวิชาการแขนงใหม่ทั้งหลายที่ยังมีข้อถกเถียงโต้แย้งกันอยู่มาก ในด้านความหมายและขอบข่ายของเนื้อหาวิชาเพราะเป็นวิชาที่เกิดจากแนวคิดและหลักการที่วิวัฒนาการมาหลายยุคหลายสมัย รวมทั้งที่มีการผสมผสานหรือหยิบยืมเนื้อหาและวิธีการมาจากวิชาแขนงต่างๆ โดยเฉพาะวิชาในกลุ่มสังคมศาสตร์มาประมวลเข้าด้วยกัน ความหมายของวิชานี้จึงมีอยู่มากมายหลายกระแส ขึ้นอยู่กับทัศนะของแต่ละบุคคล หรือจุดเน้นของแต่ละสถาบัน เนื่องจากการตีความคำว่า “การศึกษา” และ “การพัฒนา” ที่แตกต่างกันรวมทั้งการนำคำๆ นี้ไปใช้กับกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ อีกหลายประเภท จนก่อให้เกิดความสับสนในเรื่องนี้อยู่มาก ในเบื้องต้นนี้จึงได้รวบรวมความหมายของ “พัฒนศึกษาศาสตร์” ในแง่ที่เป็นศาสตร์หรือ แขนงวิชา (Area of study) เสียก่อน เพื่อมิให้เกิดความไขว้เขวสำหรับผู้เริ่มสนใจในวิชาการแขนงนี้

เทรทเวย์ (Trettheway) อธิบายว่า Development Education เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงบทบาทของการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งได้แก่การค้นคว้า (Study) และโครงการปฏิบัติ (Action Programs) ที่จะมีส่วนช่วยเหลือโดยตรงแก่ประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาและปัญหาต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ ความหมายของเทรทเวย์แสดงออกถึงทัศนะของประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งมีความเห็นว่าฝ่ายตนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการ

พัฒนาประเทศแล้วให้มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ด้วยการศึกษา ค้นคว้าและจัดโครงการปฏิบัติการด้านต่างๆ ใดๆ ใดก็ตามพัฒนาการศึกษาไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นจากประเทศที่พัฒนาแล้วเสมอไป ประเทศที่ด้อยพัฒนาก็สามารถศึกษาค้นคว้าและจัดโครงการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศของตนเองได้

พาร์กิน (Parkyn) ก็มีทัศนะและความเข้าใจเช่นเดียวกับเทรทเวย์ คือ เห็นว่า Development Education เกี่ยวข้องกับความต้องการอันเร่งด่วนของประเทศที่กำลังพัฒนาในการที่จะบรรลุถึงภาวะความทันสมัย (Modernization) ในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความทันสมัยในที่นี้ใช้ตามคำนิยามของเลวี (Levy) ซึ่งหมายถึง ความสามารถของสมาชิกในสังคมนั้นๆ ที่จะนำเอาพลังงานอื่น ๆ ที่มีใช้แรงคนหรือสัตว์มาใช้ และ/หรือความสามารถที่จะใช้เครื่องมือเครื่องจักรเพื่อให้แรงงานที่ทุ่มเทลงไปได้ผลหลายเท่าทวีคูณ Development Education ในทัศนะของพาร์กิน จึงยังจำกัดอยู่เฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา แต่ก็มีจุดเน้นที่ชัดเจนพอสมควรคือ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ประเทศนั้นๆ มีความทันสมัยในกิจกรรมทางเทคนิค เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการทางวัตถุ และทางวัฒนธรรมของประชาชนให้ดีขึ้น รวมทั้งการดัดแปลงกลไกทางการเมืองและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ไปในทิศทางที่จะใช้ความทันสมัยดังกล่าวนี้ให้ตอบสนองความต้องการของคนในประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

สปอลดิง ซิงเกิลตัน และ วัตสัน (Spaulding, Singleton and Watson) ได้อธิบายความหมายของ International Development Education ซึ่งเป็นแขนงวิชาที่เปิดสอนอยู่ใน SIDE มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด สหรัฐอเมริกาว่าเป็นโปรแกรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นโดยอาศัยพื้นฐานของการวางแผนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ในภาคพื้นที่กำลังพัฒนาของโลกเป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเวลาสถานที่และประเภทของการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมแขนงแต่ละแห่งโปรแกรมการศึกษาดังกล่าวนี้ อาศัยเนื้อหาสาระและวิธีการของสังคมศาสตร์และนักสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ โดยมีแนวคิดที่ว่าสถาบันการศึกษาและยุทธวิธีทางการศึกษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาปัจเจกบุคคลและการพัฒนาประเทศ คำนิยามดังกล่าวนี้มีได้หมายถึงว่า จะมีโปรแกรมการศึกษาแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาได้เสมอในทุกกรณี แต่หมายความว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงสุดประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ คำอธิบายของสปอลดิงและคณะสอดคล้องกับข้อสังเกตของผู้เชี่ยวชาญหลายคนที่ว่า International Development Education

เป็นพัฒนาการในระยะล่าสุดของ Comparative Education จุดเน้นของวิชาพัฒนศึกษาระดับนานาชาตินี้ได้แก่ การศึกษาและการวิจัยเพื่อที่จะสามารถกำหนดนโยบายการศึกษาและการวางแผนการศึกษาที่ได้ผลดีสำหรับการปฏิรูปหรือพัฒนาการศึกษา รวมทั้งการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยวิธีการทางสังคมศาสตร์มาสนับสนุน

จากหลักสูตรวิชา International and Development Education ที่เปิดสอนอยู่ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิตสเบิร์กนั้น พัฒนศึกษาศาสตร์ หมายถึงการศึกษาค้นคว้าในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนา (เช่น ประเทศในแถบละตินอเมริกา เอเชีย และแอฟริกา) และในเขตชุมชนเมืองที่ยากจนหรือเขตชนบทในสหรัฐอเมริกาเอง โดยมุ่งวิเคราะห์มุ่งในแง่เวลา สถานที่ และประเภทของการจัดการศึกษาให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางด้านวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยอาศัยเนื้อหาสาระและเทคนิควิธีจากวิชากลุ่มสังคมศาสตร์ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวไปใช้กำหนดนโยบายและการวางแผนการศึกษาให้เกิดผลดีที่สุด จะเห็นว่าพัฒนศึกษาศาสตร์ตามความหมายนี้มีได้จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น ประเทศที่พัฒนาแล้วก็จำเป็นต้องอาศัยการจัดการศึกษาและนวัตกรรมทางการศึกษาที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ประชาชนของตนเอง เช่น ในสหรัฐอเมริกาก็ต้องจัดการศึกษาที่จะมีส่วนช่วยเหลือคนผิวดำตามสลัมในเมืองใหญ่ๆ (Urban Ghetton) และคนยากจนในชนบทด้วยเช่นกัน

พัฒนศึกษาศาสตร์ (Development Education) ตามที่เปิดเผยกันอยู่ในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร นั้น หมายถึง แขนงวิชาที่ว่าด้วยวิธีการจัดการศึกษาทั้งระบบให้เป็นเครื่องมือสำหรับช่วยในกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและความเกี่ยวพันของระบบการศึกษากับการพัฒนาประเทศ ตลอดจนกลวิธีที่จะจัดระบบการศึกษาให้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยการใช้ทฤษฎีและหลักการจากสังคมศาสตร์หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์

จากคำนิยามและคำอธิบายต่างๆ ที่กล่าวมานี้พอจะประมวลได้ว่า พัฒนศึกษาศาสตร์มีความหมาย เนื้อหาสาระและขอบข่ายดังต่อไปนี้

๑. เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระบบสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนาหรือสร้างภาวะทันสมัย ทั้งในระดับสถาบันทางสังคม ระดับชุมชนระดับชาติ และระดับนานาชาติ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศที่พัฒนา

แล้วหรือในประเทศที่กำลังพัฒนา การศึกษาในที่นี้รวมถึง ระบบการศึกษา สถาบันการศึกษา โปรแกรมการศึกษา กระบวนการทางการศึกษา และปัญหาการศึกษาตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศนั้นๆ

๒. การศึกษายาทบาทของการศึกษาในอดีต (ตรวจสอบความคิดและแนวทางเก่าๆ เกี่ยวกับบทบาทดังกล่าว) บทบาทของการศึกษาในปัจจุบัน (พิจารณากระบวนการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่) และบทบาทของการศึกษาที่ควรจะเป็นในอนาคตว่าจะส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศอย่างไรบ้าง โดยอาศัยหลักและวิธีการจากสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ในเชิงสหวิทยาการ ทั้งนี้เพราะการศึกษานั้นไม่สามารถที่จะพัฒนาระบบของตนเองให้ก้าวหน้าหรือมีผลดีต่อสังคมได้ โดยที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศ

๓. การศึกษาค้นคว้าในด้านกระบวนการวางแผน และการกำหนดนโยบายทางการศึกษาและการนำไปปฏิบัติหรือบังคับใช้ เพื่อให้การศึกษามีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายๆ ด้าน สำหรับประเด็นนี้อาจรวมถึงการบริหารทางการศึกษา การวิจัยทางการศึกษา การจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมต่างๆ ทางการศึกษา การสื่อสารทางการศึกษาและการประเมินผล(โครงการ) การศึกษาอย่างไรอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อมุ่งให้มีการปรับปรุงหรือปฏิรูประบบการศึกษา เพื่อส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ

๔. การวิเคราะห์เปรียบเทียบประสบการณ์ทางสังคม และทางการศึกษาในลักษณะข้ามวัฒนธรรม (Cross-culture) หรือในระดับนานาชาติ เช่น การศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนหรือระบบการศึกษาของประเทศหนึ่งโดยคนชาติอื่นหรือจากประเทศอื่น การนำรูปแบบหรือโปรแกรมการศึกษาของประเทศหนึ่งไปใช้กับอีกประเทศหนึ่ง เป็นต้น จากประเด็นสำคัญที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดพอจะสรุปย่อลงไปได้อีกว่า ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการพัฒนานั้นมีอยู่ ๒ แนวทาง คือ

๑. การพัฒนาทางการศึกษา (Educational Development) ซึ่งหมายถึง การพัฒนาตัวระบบการศึกษาเอง เป็นความพยายามที่จะศึกษาสภาพที่เป็นอยู่ในระบบการศึกษา และหาช่องทางปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ วิธีการจัดการศึกษาแบบต่างๆ วิธีการบริหารการศึกษา การจัดหลักสูตรแบบต่างๆ วิธีสอนแบบต่างๆ ที่จะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

๒. การใช้การศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ (Education for Nation Development) คือความพยายามที่จะศึกษาปัญหาและเป้าหมายต่างๆ ของประเทศ ไม่ว่า

จะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ แล้วมุ่งจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าวเพื่อให้บรรลุผลในการพัฒนาประเทศ เช่น การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาเพื่อพัฒนาทางการเมือง เป็นต้น

ปัจจุบันยังเป็นที่ถกเถียงกันในวงการพัฒนศึกษาศาสตร์ว่า ระหว่างความหมายข้อที่ ๑ และความหมายที่ ๒ นั้น ข้อใดจึงจะเป็นเรื่องของพัฒนศึกษาศาสตร์ นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อว่าความหมายที่สองเท่านั้นที่จะเป็นพัฒนศึกษาศาสตร์แต่บางกลุ่มก็ยอมรับว่าทั้งสองความหมายต่างก็เป็นพัฒนศึกษาศาสตร์ด้วยกันทั้งสิ้น พร้อมทั้งให้เหตุผลว่า การพัฒนาการศึกษาที่ต้องมีเป้าหมายที่จะจัดการศึกษาให้ได้ผลดี ถึงแม้จะมุ่งพัฒนาที่ตัวผู้เรียน แต่ก็มุ่งหวังให้เขาเป็นคนที่มีคุณภาพเพื่อที่จะออกไปพัฒนาสังคมและประเทศชาติอีกต่อหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้บ้าง เพราะมีผลในทางอ้อม ส่วนแนวทางที่สองนั้น มุ่งที่การพัฒนาประเทศโดยตรง ข้อถกเถียงดังกล่าวนี้ ถ้ามองในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์ การศึกษาก็อธิบายได้ว่าทั้งสองแนวทางต่างก็มุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ แต่แนวทางแรกเน้นหนักในด้านประสิทธิภาพภายในระบบการศึกษา (Internal Efficiency) กล่าวคือ เมื่อจัดการศึกษาไปแล้ว ผู้เรียนจะออกมาตามจำนวนที่ต้องการและมี

คุณสมบัติต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรหรือแผนการศึกษา (ซึ่งคุณสมบัติหรือเป้าหมายเหล่านี้ ก็ได้มาจากการวิจัยหรือการสำรวจปัญหาและความต้องการของคนในสังคม แล้วมากำหนดเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรระดับต่าง ๆ) ส่วนแนวทางที่สองมุ่งให้เกิดประสิทธิภาพภายนอกระบบการศึกษา (External Efficiency) ซึ่งหมายถึง ความสามารถของระบบการศึกษาในการตอบสนองเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ บัณฑิตที่จบออกไปมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่สอดคล้องกับโลกของงานอาชีพ สามารถเพิ่มผลผลิตให้แก่ประเทศและช่วยให้ประเทศพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับความหมายของพัฒนศึกษาศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ผู้ที่อยู่ในวงการนี้ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ว่าอยู่ในลักษณะใด ผู้ที่เชื่อว่าพัฒนศึกษาศาสตร์ เป็นเรื่องของการจัดการศึกษาทั้งระบบ ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศนั้น เห็นว่าการศึกษาเป็นแกนสำคัญ ในการพัฒนาโดยมีสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ เป็นรากฐานสนับสนุน หรือช่วยเหลือในการระบุปัญหาและแนวทางแก้ไข

เพราะปัญหาในการพัฒนาประเทศหรืออุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนานั้น มีสาเหตุจากองค์ประกอบเชิงมนุษย์ (Human Factor) ๓ ด้าน ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ความคิด (Cognition) ความรู้สึก ค่านิยม ทศนคติ และ ความเชื่อ (Affection) พฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติ (Action) ของคนเรา เช่น ปัญหาความยากจนอาจเกิดจากการที่ประชาชนขาดความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้น้อยไม่พอเลี้ยงชีพ และไม่มีความรู้เรื่องกลไกตลาดหรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านราคา ทำให้ขายผลิตผลทางการเกษตรได้ในราคาต่ำ ไม่รู้จักรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อการต่อรอง เป็นต้น การศึกษาและการฝึกอบรมที่ถูกรีวิวจะมีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงมนุษย์ทั้งสามด้าน ช่วยให้เกษตรกรมีความรู้และทักษะในการทำงานทำให้สามารถขายสินค้าได้ในราคาสูงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างสบายได้ ปัญหาความยากจนก็จะหมดไป เป็นต้น

แนวคิดดังกล่าว เน้นองค์ประกอบเชิงมนุษย์ว่ามีความสำคัญมากที่สุดในการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็ส่วนจริงอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตามปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการจัดการศึกษา เพื่อเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว อาจจะมีวิธีการอื่น ๆ ที่ได้ผลดีและเร็วกว่าการใช้การศึกษา เช่น ปัญหาการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของการต่อต้านรัฐบาล ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาช่องว่างในสังคม ฯลฯ การศึกษาเพียงอย่างเดียวอาจจะแก้ไขปัญหานั้นไม่ได้ เครื่องมือหรือวิธีการอื่นๆ เช่น การออกกฎหมายบังคับ การใช้กระบวนการทางสังคม (Social Movement) การใช้กลไกทางการเมืองอาจแก้ปัญหานั้นได้ดีกว่าหรือได้ผลเร็วกว่าการศึกษา จึงมีผู้เห็นว่าการศึกษากับสังคมศาสตร์ น่าจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะสหวิทยาการ หรือ ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับ “การศึกษา” ในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากในปัจจุบัน กล่าวคือ การศึกษามีขอบเขตกว้างขวาง จนเกือบจะเหมือนกับความหมายของสังคมนิยม (Socialization) หรือ การเรียนรู้ทางสังคม เพราะรวมถึงการศึกษาทุกรูปแบบทั้งในระบบโรงเรียนนอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามปกติด้วย การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ ดังนั้นพัฒนาศาสตร์จึงน่าจะเป็นแขนงวิชาที่ว่าด้วยการแสวงหากระบวนการที่จะทำให้คนและสังคมพัฒนาสภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือบรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ประสงค์ ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน การออกกฎหมายบังคับ การกระตุ้นให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปของขบวนการต่างๆ (Social Movement) การใช้สื่อมวลชน การอบรมเลี้ยงดู ฯลฯ ต่างก็เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้ทั้งสิ้น การศึกษาจึงเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จ (Total Process) ที่แยกออกจากสังคมศาสตร์ได้ยาก นักสังคมวิทยาจะมองการศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมและจัดสรรบทบาท หรือหน้าที่ให้แก่คนในสังคม นักจิตวิทยาสังคมก็มองการศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลให้มีจิตลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ด้านรัฐศาสตร์หรือการเมืองก็เกี่ยวพันอยู่กับการศึกษาเป็นอันมาก ดังคำกล่าวของเพลโตที่ว่า “รัฐเป็นอย่างไร โรงเรียนก็เป็นอย่างนั้น” และ “ถ้าท่านต้องการอะไรในรัฐ ก็จงบรรจุไว้ในโรงเรียน” เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พัฒนาศาสตร์เป็นเรื่องของการนำทฤษฎีและหลักการจากสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์สาขาต่างๆ มาใช้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทางการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรวมทั้งการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประเทศชาติโดยอาศัยยุทธวิธีทางการศึกษา และ/หรือกระบวนการสังคมนิยม (Socialization Process) พัฒนาศาสตร์จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ มิใช่วิชาการศึกษาใดๆ แต่เป็นความพยายามที่จะสอดประสาน (Integrate) แนวคิดและทฤษฎีจากสาขาวิชาต่างๆ มาร่วมกันวิเคราะห์ระบบการศึกษากระบวนการทางการศึกษา รวมทั้งปัญหาและแนวทางต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุที่การศึกษาหมายรวมถึงการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ และทุกรูปแบบ ประกอบกับปัญหาและความต้องการของประเทศก็มีอยู่เป็นอันมาก ขอบเขตของพัฒนาศาสตร์ จึงครอบคลุมอยู่ในวิชาการหลากหลายสาขา เช่น ในสังคมวิทยา ก็จะมีบทที่ว่าด้วยการศึกษาและการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility) ในรัฐศาสตร์ก็จะมีส่วนที่ว่าด้วย

การศึกษากับการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง หรือ การปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Socialization) ในจิตวิทยา สังคมจะกล่าวถึงการศึกษาในฐานะที่เป็นสื่อทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม เป็นต้น ดังนั้นในแง่เนื้อหาแล้วอาจจะไม่จำเป็นต้องมีวิชาพัฒนาศาสตร์ขึ้นมาอีก แต่ในทางปฏิบัติ (Pragmatic and Organizational Reasons) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแขนงนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการสอดประสาน หรือบูรณาการทางทฤษฎีและผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้ความเข้าใจกับระบบและกระบวนการศึกษา รวมทั้งวิธีการหรือแนวปฏิบัติที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา จุดเน้นที่สำคัญของพัฒนาศาสตร์คือ ความต้องการที่จะให้การศึกษาเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง (Agent of Change) ในด้านต่างๆ ซึ่งสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์จะพูดถึงประเด็นนี้แต่เพียงผิวเผินและกระจัดกระจาย จุดเน้นดังกล่าวนี้จะทำให้นักพัฒนาศาสตร์มองปัญหาและวิธีแก้ไขในมุมที่กว้างไกล มีการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ อย่างรอบคอบ ซึ่งต่างจากการมองปัญหาหรือแก้ปัญหาเฉพาะด้านอย่างที่คุณชำนาญพิเศษ (Specialists) เฉพาะสาขามักจะทำการ

ลักษณะสหวิทยาการกับหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาพัฒนาศาสตร์ ของ มศว

ในตอนต้นได้กล่าวแล้วว่าวิชา “พัฒนาศาสตร์” เป็นวิชาที่มีลักษณะสหวิทยาการ จึงควรที่จะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสหวิทยาการกันให้เข้าใจเสียก่อน การที่จะทำความเข้าใจความหมายตามรูปศัพท์ของคำว่าลักษณะสหวิทยาการ ต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่าวิทยาการ (Discipline) ให้ชัดเจนเสียก่อน ผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาย่อมรู้จักคุ้นเคยกับคำว่า วิทยาการ วิชาการ วิชา หรือสาขาวิชา และใช้ศัพท์ดังกล่าวเสมอเป็นศัพท์ที่ไม่ต้องให้คำจำกัดความ (Undefined Term) แต่หากให้แต่ละท่านให้คำจำกัดความของคำว่า “วิทยาการ” เพื่อให้ได้ความหมายเป็นที่เข้าใจตรงกัน ย่อมได้ความหมายแตกต่างกันในรายละเอียดหลายรูปแบบ

Heinz Heckhausen ให้ความหมายของวิทยาการว่า หมายถึงการศึกษาสำรวจเนื้อหาสาระเรื่องใดเรื่องหนึ่งในขอบเขตที่กำหนดเพื่อแก้ไขปรับปรุงความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว และเพื่อสร้างสมความรู้ใหม่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระนั้น วิทยาการแต่ละสาขามีเนื้อหาวิชาประกอบด้วย วัตถุประสงค์การศึกษา เนื้อหาสาระที่กำหนดจะศึกษา กฎเกณฑ์และทฤษฎี วิธีการศึกษา เครื่องมือ และข้อค้นพบจากการประยุกต์วิทยาการนั้นกับสภาวะที่เป็นจริงในสังคม

Marcel Boisot เสนอแนวคิดว่าวิทยาการเป็นระบบการศึกษาความจริงจากปรากฏการณ์ในธรรมชาติ โดยอาศัยหลักการที่มีลักษณะเฉพาะตัวของวิทยาการสาขาหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวให้ได้อธิบายที่นำไปใช้ประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ตามแนวคิดนี้ วิทยาการมีองค์ประกอบสำคัญสามส่วน คือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ หลักเกณฑ์เฉพาะของวิทยาการ และความรู้ที่เป็นผลจากการใช้วิทยาการนั้น

Erich Jantsch กล่าวว่า วิทยาการไม่ว่าสาขาใดก็ตาม เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาความเป็นมนุษย์และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น Jantsch เห็นว่ามวลวิทยาการในโลกนี้เป็นระบบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายสุดท้ายอย่างเดียวกันคือ การพัฒนามนุษยชาติ ในระดับที่แตกต่างกันตามลักษณะและธรรมชาติของวิทยาการ หากจัดระเบียบมวลวิทยาการตามระดับความเกี่ยวเนื่องในการพัฒนามนุษยชาติจะจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑. วิทยาการระดับประจักษ์ (Empirical level) วิทยาการระดับนี้มีความเป็นประจักษ์สูง ใช้การสังเกต การวัดเป็นเครื่องมือในการศึกษา ใช้ตรรกเป็นหลักในการสร้างทฤษฎี มุ่งเน้นที่การทำทำความเข้าใจ การอธิบาย การควบคุมและการพยากรณ์ปรากฏการณ์ธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ประกอบด้วยวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ วิทยาศาสตร์ทางจิต และพฤติกรรมศาสตร์

๒. วิทยาการระดับปฏิบัติ (Pragmatic level) วิทยาการระดับ

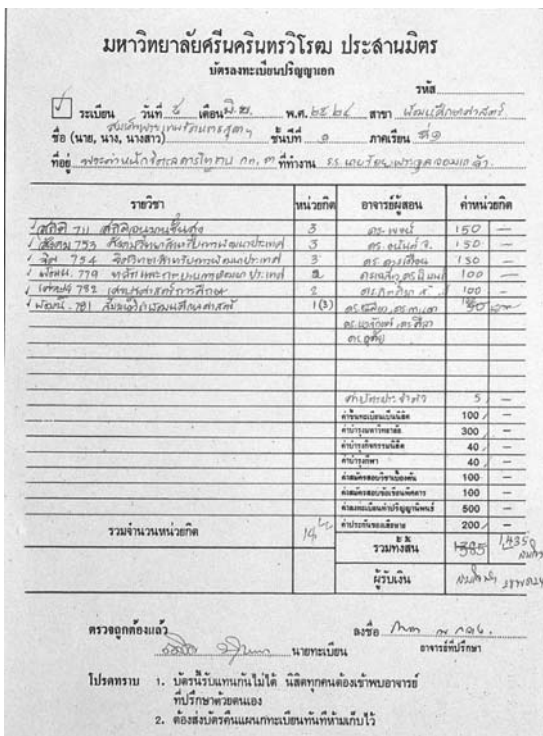
นี้มีความเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง มีความเป็นประจักษ์น้อยกว่าระดับประจักษ์ เน้นการศึกษาที่หน่วยย่อยในระบบสังคมรวมประกอบด้วยสังคมศาสตร์ และเทคโนโลยีแขนงต่างๆ รวมทั้งนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ตัวอย่างของวิทยาการในระดับนี้ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์จุลภาค มานุษยวิทยา เฉพาะแขนงวัฒนธรรม เป็นต้น

๓. วิทยาการระดับบรรทัดฐาน (Normative level) วิทยาการระดับนี้เกี่ยวข้องกับระบบสังคมทั้งระบบ เป็นผลของกิจกรรมทางวิชาการที่มนุษย์พยายามพัฒนาสภาพแวดล้อมและสังคมให้เหมาะสมตามบรรทัดฐานอันจะช่วยพัฒนามนุษยชาติ เนื้อหาสาระของวิทยาการในระดับนี้เกี่ยวข้องกับคุณค่าอย่างมาก มีความเป็นประจักษ์น้อย ประกอบด้วยวิทยาการเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับสังคมทั้งระบบ เช่น กฎหมาย เศรษฐศาสตร์มหภาค

๔. วิทยาการระดับคุณค่า (Meaning or Purposive level) เป็นวิทยาการระดับที่มีส่วนช่วยในการพัฒนามนุษยชาติสูงสุด ขาดความเป็นประจักษ์ วิทยาการในระดับนี้ได้แก่ วิทยาการสาขาปรัชญา ศิลปศาสตร์ และศาสนา เป็นต้น

จากความหมายของคำว่าวิทยาการที่รวบรวมมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า วิทยาการเป็นกิจกรรมของมนุษย์ในการศึกษาแสวงหาความรู้ใหม่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในขอบเขตที่กำหนดขึ้น เมื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนามนุษยชาติให้ดีขึ้น วิทยาการแต่ละสาขามีองค์ประกอบที่สำคัญสี่ส่วน คือ จุดมุ่งหมายเฉพาะของวิทยาการ วัตถุประสงค์ หลักเกณฑ์ ซึ่งได้แก่ สังคัป ทฤษฎี วิธีการและเครื่องมือ และส่วนสุดท้ายคือ เนื้อหาสาระของวิทยาการอันเป็นความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป องค์ประกอบทั้งสี่ส่วนนี้มีลักษณะแตกต่างกันไปในวิทยาการแต่ละสาขา เมื่อจัดระเบียบวิทยาการทั้งระบบตามความเกี่ยวเนื่องในการพัฒนามนุษยชาติอันเป็นเป้าหมายของมวลวิทยาการจะจำแนกวิทยาการได้ตามเกณฑ์วิทยาศาสตร์/ มานุษยวิทยา ออกเป็นสี่ระดับคือ ระดับประจักษ์ ระดับปฏิบัติ ระดับบรรทัดฐาน และระดับคุณค่า

วิทยาการแต่ละสาขาต่างก็มีวิวัฒนาการตามเวลาที่ผ่านไป ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการยังมีมากเท่าไรยังมีผลให้เกิดการพัฒนามนุษยชาติให้ดีขึ้นเท่านั้น โดยที่มวลวิทยาการมีเป้าหมายสุดท้ายอย่างเดียวกันและวิทยาการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน มีการศึกษาวัตถุประสงค์กลุ่มเดียวกัน ใช้หลักเกณฑ์คล้ายคลึงกัน ความเจริญก้าวหน้าในสาขาวิชาวิทยาการหนึ่งย่อมจะมีผลต่อความก้าวหน้าของวิทยาการในสาขาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันด้วยเหตุนี้การแบ่งแยกมวลวิทยาการออกเป็นสาขาต่างๆ ขาดจากกันจึงทำได้ยาก วิทยาการแต่ละสาขามีขอบเขตที่คาบเกี่ยวเหลื่อมซ้อนกันอยู่ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ยิ่งไปกว่านั้นการวัดความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการแต่ละสาขาจากดัชนี จำนวนนักวิชาการ ปริมาณงานวิจัย ปริมาณทฤษฎี ปริมาณและคุณภาพของเนื้อหาสาระของวิทยาการในสาขานั้น ๆ จึงไม่พอเพียง ต้องรวมดัชนีปริมาณการประสารวิทยาการสาขานั้นกับวิทยาการที่มีลักษณะคล้ายคลึงด้วย ในปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าวิทยาการสาขาต่างๆ จะก้าวหน้าไปด้วยดีต่อเมื่อมีการผสมผสานระหว่างวิทยาการเหล่านั้น

การผสมผสานหรือการรวมตัวกันของวิทยาการตั้งแต่สองสาขาขึ้นไปนั้นทำให้เกิดลักษณะบูรณาการ (Integration) ของวิทยาการได้ผลเป็นวิทยาการที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นหรือมีลักษณะใหม่เฉพาะตัวขึ้น เนื่องจากมวลวิชาการจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ แต่ละระดับแต่ละสาขาของวิทยาการมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ส่วน ลักษณะบูรณาการของวิทยาการอาจเกิดขึ้นจากการรวมวิทยาการในระดับเดียวกันหรือต่างระดับได้ อาจเกิดจากการรวมเฉพาะองค์ประกอบบางส่วนหรือทุกส่วนได้ ดังนั้นบูรณาการของวิทยาการจึงจำแนกได้เป็น ๕ ประเภท คือ

๑. บูรณาการประเภทพหุวิทยาการ (Multidisciplinarity) หมายถึง การรวมกันของวิทยาการในระดับเดียวกันตั้งแต่สองสาขาขึ้นไปโดยไม่มีการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบของวิทยาการเลย มีแต่เพียงการเทียบเคียงวิทยาการเท่านั้น ผลจากการบูรณาการได้เป็นวิทยาการระดับเดิม มีจุดมุ่งหมายกว้างขวางและมีองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ คงเดิมตามลักษณะของวิทยาการที่มารวมกัน

๒. บูรณาการประเภทเอกวิทยาการ (Pluridisciplinarity) หมายถึงการรวมกันของวิทยาการที่มีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันและเป็นวิทยาการระดับเดียวกัน ไม่มีการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบของวิทยาการส่วนอื่น ๆ นอกจากจุดมุ่งหมายเท่านั้น ผลจากการบูรณาการได้เป็นวิทยาการระดับเดิมที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายร่วมของวิทยาการเดิม และมีองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ

คงเดิมตามลักษณะของวิทยาการเดิม

๓. บูรณาการประเภทปฏิวิทยาการ (Crossdisciplinarity) หมายถึงการรวมกันของวิทยาการตั้งแต่สองสาขาขึ้นไป ซึ่งมีจุดหมายคล้ายคลึงกัน และเป็นวิทยาการระดับเดียวกัน ลักษณะบูรณาการประเภทนี้มีการนำเอาองค์ประกอบด้านวัตถุดิบ หลักเกณฑ์ และ/หรือเนื้อหาสาระจากวิทยาการสาขาหนึ่งมาใช้กับอีกวิทยาการหนึ่งเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของวิทยาการสาขาที่เป็นหลักนั้น ผลจากบูรณาการจะได้วิทยาการสาขาหลักนั้นมีขอบเขตของวิชากว้างขวางขึ้น และเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วย วิทยาการสาขาที่ถูกขอยืมองค์ประกอบมาขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงหากมีการนำองค์ประกอบของอีกสาขาหนึ่งมาใช้ประโยชน์ด้วย

๔. บูรณาการประเภทสหวิทยาการ (Interdisciplinarity) หมายถึงการผสมผสานของวิทยาการในระดับเดียวกัน หรือต่างระดับตั้งแต่สองสาขาขึ้นไป ลักษณะบูรณาการประเภทนี้ต้องมีบูรณาการองค์ประกอบของวิทยาการอย่างน้อยหนึ่งองค์ประกอบเข้าด้วยกัน ผลจากบูรณาการต้องได้เป็นวิทยาการสาขาใหม่ มีจุดมุ่งหมายของวิทยาการกว้างขวาง มีเนื้อหาสาระและหลักเกณฑ์ของวิทยาการเฉพาะของตนเอง แตกต่างจากวิทยาการเดิม

วิทยาการใหม่ที่เกิดจากบูรณาการประเภทสหวิทยาการมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะบูรณาการกล่าวคือ Pseudo Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการที่มีการผสมผสานเป็นเครื่องมือของวิทยาการเดิม Auxiliary Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการที่มีการผสมผสานวิธีการของวิทยาการเดิม Unifying Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการที่มีการผสมผสานวัตถุดิบหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติของวิทยาการเดิม Composite Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการที่มีการผสมผสานเนื้อหาสาระของวิทยาการเดิม Teleological Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการที่เกิดจากบูรณาการของวิทยาการระดับประจักษ์และระดับปฏิบัติ Normative

Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการเกิดจากบูรณาการของวิทยาการระดับปฏิบัติและระดับบรรทัดฐาน Purposive Interdisciplinarity เป็นลักษณะสหวิทยาการเกิดจากบูรณาการของวิทยาการระดับบรรทัดฐานและระดับคุณค่า

๕. บูรณาการประเภทอภิวิทยาการ (Transdisciplinarity) หมายถึง บูรณาการของมวลวิทยาการชั้นอุดมคติ มีการผสมผสานองค์ประกอบของวิทยาการทั้งสี่ระดับ รวมเข้าเป็นระบบเดี่ยวได้ เป็นวิทยาการแขนงใหม่ที่มีจุดมุ่งหมายกว้างขวางลึกซึ้ง และองค์ประกอบเฉพาะวิทยาการใหม่นั้น ผลจากบูรณาการได้เป็นวิทยาการที่ครอบคลุมมวลวิทยาการทุกระดับ ลักษณะสหวิทยาการและลักษณะอภิวิทยาการเป็นลักษณะการผสมผสานของวิทยาการที่มีความซับซ้อนและตรงตามเป้าประสงค์ของระบบวิทยาการในการพัฒนาสังคมและมนุษยชาติมากที่สุด นักวิชาการทั่วไปตระหนักดีว่าวิทยาการสาขาใดสาขาหนึ่งเพียงสาขาเดียวไม่อาจพัฒนาสังคมและมนุษยชาติซึ่งเป็นระบบหลายมิติได้ จำต้องอาศัยวิทยาการทุกสาขา แต่ความพยายามของนักวิชาการในการผสมผสานวิทยาการเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดบูรณาการถึงระดับอภิวิทยาการ ซึ่งในปัจจุบันนี้เกือบจะเรียกได้ว่ายังไม่บรรลุผล แม้แต่การบูรณาการถึงระดับสหวิทยาการก็ยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักจะพบเพียงระดับพหุวิทยาการ อเนกวิทยาการ และปฏิวิทยาการเท่านั้น

พัฒนาศาสตร์นั้นก็มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ เพราะเป็นศาสตร์ที่มีการผสมผสานบูรณาการระหว่างวิทยาการต่างๆ ในสายสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ วิทยาการเหล่านี้มีทั้งวิทยาการระดับประจักษ์ ระดับปฏิบัติ ระดับบรรทัดฐาน และระดับคุณค่า ตัวอย่างของวิทยาการที่รวมอยู่ในพัฒนาศาสตร์ ได้แก่ ตรรกวิทยา สถิติ ระเบียบวิธีวิจัย สังคมวิทยา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์มหภาค การศึกษา การพัฒนา เศรษฐ-

ศาสตร์จุลภาค ศาสนา ปรัชญา และมานุษยวิทยา ระดับของบูรณาการของวิทยาการเหล่านี้มีหลายระดับ เช่น จิตวิทยาสังคม เป็น Composite Interdisciplinarity การวิจัยทางสังคมศาสตร์ เป็น Teleological Interdisciplinarity เศรษฐศาสตร์การศึกษา เศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนา เป็น Normative Interdisciplinarity เป็นต้น

หลักสูตรพัฒนาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร นี้ ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนาศาสตร์” ว่าเป็นวิชาว่าด้วยการจัดการศึกษาทั้งระบบให้เป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาประเทศ โดยให้การพัฒนาตัวบุคคลสอดคล้องกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการเมือง และกำหนดจุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตรไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีบัณฑิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมและปัญญาธรรม สามารถเป็นผู้นำทางการศึกษาค้นคว้าและการวิจัย อันจะนำไปสู่การปรับปรุง และการพัฒนาประเทศ

๒. ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ทฤษฎีและกระบวนการที่สำคัญทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ ที่สัมพันธ์กับการศึกษาและพัฒนาประเทศ อันจะนำไปใช้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาประเทศได้

๓. ให้การเรียนการสอน เป็นกระบวนการวิธีที่จะสะสมข้อมูลและความรู้ต่างๆ อันจะนำมาใช้ในการศึกษาและแก้ปัญหาของประเทศได้

ในส่วนของรายละเอียดเรื่องของรายวิชาในหลักสูตรพัฒนาศาสตร์นั้นจะขอกล่าวเฉพาะวิชาที่สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงพระอักษรเท่านั้น ดังนี้

รายวิชาและคณาจารย์ผู้สอนตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิต สาขาพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีการศึกษา ๒๕๒๔-๒๕๒๙

รหัสวิชา ชื่อ/อาจารย์ผู้สอน

พัฒน ๗๗๙ หลักและกระบวนการพัฒนาประเทศ

ศ.ดร. เฉลียว บุรีภักดิ์

พัฒน ๗๘๑ สัมมนาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

ศ.ดร. กานดา ณ ถลาง

ศ.ดร. เฉลียว บุรีภักดิ์

ผศ.ดร. ศีลา จานีโยธิน

ดร. นงลักษณ์ วิรัชชัย

วิชา ชื่อ/อาจารย์ผู้สอน

เศรษฐ ๗๘๒ เศรษฐศาสตร์การศึกษา

ดร.กิตติมา สังข์เกษม

จิต ๗๕๔ จิตวิทยาสังคมสำหรับการพัฒนาประเทศ

รศ.ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

สังคม ๗๕๓ สังคมวิทยาสำหรับการพัฒนาประเทศ

ผศ.ดร.อนันต์ เจียมเจริญ

สถิติ ๗๑๑ สถิติอนุমানขั้นสูง

ศ.ดร.พจน์ สะเพียรชัย

พัฒน ๗๖๕ การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรมนุษย์

ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดิ์

รศ.ดร.อุทัย บุญประเสริฐ

ดร.ประมวณ เสนาฤทธิ

เศรษฐ ๗๕๕ เศรษฐศาสตร์สำหรับการพัฒนาประเทศ

ดร.ชินวุธ สุนทรสีมะ

รัฐ ๗๕๖ รัฐศาสตร์สำหรับการพัฒนาประเทศ

ศ.ดร.ทินพันธ์ นาคะตะ

วิจัย ๗๑๗ การออกแบบการวิจัยขั้นสูง & ทำเครื่องมือ

ศ.ดร.พจน์ สะเพียรชัย

วิจัย ๗๒๐ เทคนิคการวิจัยแบบสำรวจ

ดร.นิยม ปุราคำ

พัฒน ๗๘๐ วิธีจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

เศรษฐ ๗๕๗ เศรษฐศาสตร์การพัฒนาขั้นสูง

ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

เศรษฐ ๗๘๖ การวางแผนเศรษฐกิจ

กำลังคนและการศึกษา

ศ.ดร.สนธิ สมัครการ

สถิติ ๗๑๓ สถิติวิเคราะห์ตัวแปรพหุคูณ

ศ.ดร.สำเริง บุญเรืองรัตน์

วิจัย ๗๑๙ สัมมนาเทคนิคการวิจัยวัดผลและสถิติ

ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย

พัฒน ๗๘๓ ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนา

ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดิ์

และ หัวหน้าหน่วยงานที่ผลิตเข้าไปฝึกปฏิบัติงาน

พัฒน ๗๘๔ เทคนิคการประเมินโครงการ

ศ.ดร.สมพร บัวทอง

หลักสูตร ๗๗๑ ทฤษฎีและปฏิบัติการทางหลักสูตร

รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่

รศ.ดร.ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา

วิจัย ๗๑๘ สัมมนาผลงานวิจัยพัฒนศึกษาศาสตร์

ศ.ดร.กานดา ณ ถลาง

ศ.ดร.สมพระ บัวทอง

ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย

นอกจากนี้ ยังมีบรรดาพระอาจารย์พิเศษที่มาบรรยาย เป็นครั้งคราวในรายหัวข้อที่ท่านมีความชำนาญเป็นพิเศษ ดังมี รายนามต่อไปนี้

๑. ศ.ดร.นิพนธ์ ศศิธร	สัมมนาพัฒนศึกษาศาสตร์
๒. ศ.ดร.ประเสริฐ วิทยารัฐ	สังคมวิทยา
๓. ศ.ดร.พัทยา สายหู	สังคมวิทยา
๔. ดร.ธวัช มกรพงศ์	รัฐศาสตร์
๕. รศ.ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี	เศรษฐ ๗๘๖
๖. ดร.เสนาะ อุนากุล	เศรษฐ ๗๕๕
๗. ดร.โฆษิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์	เศรษฐ ๗๕๕
๘. ดร.อุทัย ดุลยเกษม	สัมมนาพัฒนศึกษาศาสตร์
๙. พล.ท. ดร.สมศักดิ์ ศัลยกำธร	สัมมนาพัฒนศึกษาศาสตร์
๑๐. รศ.ดร.ทองคุณ หงส์พันธ์	สัมมนาพัฒนศึกษาศาสตร์
๑๑. รศ.ดร.โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์	รัฐศาสตร์
๑๒. ศ.ดร.ก่อ สวัสดิพานิชย์	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
๑๓. ดร.ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์	เศรษฐ ๗๕๗
๑๔. รศ.ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์	เทคนิคการประเมินผลโครงการ
๑๕. ดร.พิเชต เจษฎาจันทร์	เศรษฐ ๗๘๒
๑๖. ดร.อรวรรณ ตัณฑ์เจริญรัตน์	คอมพิวเตอร์เบื้องต้น
๑๗. ศ.ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์	วิจัย ๗๑๘
๑๘. รศ.ดร.ติลก บุญเรืองรอด	วิจัย ๗๑๘
๑๙. ดร.สรารุช ไพฑูรย์พงศ์	เศรษฐ ๗๘๖
๒๐. ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์	เศรษฐ ๗๕๗
๒๑. ศ.ดร.วิจิตร ศรีสอาน	พัฒน ๗๘๕
๒๒. ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี	พัฒน ๗๘๕

เริ่มทรงพระอักษรระดับปริญญาเอก

ห้องเรียนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดขึ้นสำหรับนิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ กลุ่มนี้คือ ห้องหมายเลข ๙๕๒ อยู่บนชั้น ๕ อันเป็นชั้นบนสุดของอาคาร ๙ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานอธิการบดี และสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย แต่เดิมห้อง ๙๕๒ เป็นห้องขนาด ๘ x ๘ เมตร ทางมหาวิทยาลัยได้กันห้องออกเป็น ๒ ห้อง แต่ละห้องจะกว้าง ๔ เมตร ยาว ๘ เมตร โดยห้องแรกเป็นห้องสำหรับพระพี่เลี้ยงและผู้ตามเสด็จ ส่วนอีกห้องหนึ่งคือห้องเรียนห้องเรียนนั้นมีลักษณะยาวมากกว่า กว้างจึงมีกระดานไวท์บอร์ด ๒ แผ่น ติดตามด้านยาวเป็นแผ่นหลัก ๑ แผ่น และติดตามด้านกว้างไว้สำรองอีก ๑ แผ่น ถัดจากห้อง ๙๕๒ ไปทางด้านทิศเหนือ คือ ห้อง ๙๕๑ นั้นจัดเป็นห้องส่วนพระองค์ เพื่อใช้เป็นที่สำหรับสำราญพระราชอิริยาบถหรือทรงงานต่างๆ ในขณะที่ประทับอยู่ที่มหาวิทยาลัย

สภาพภายในห้องเรียนนั้นไม่มีการตกแต่งแต่อย่างใด การระบายอากาศและการควบคุมอุณหภูมิภายในห้อง ก็ใช้วิธีเปิด-ปิด หน้าต่าง ประตู และมีพัดลมเพดานชนิดสายตัว ๒ ตัว เท่านั้น เก้าอี้หนังพนักบรรายกก็เป็นเก้าอี้ไม้ทั้งตัวแบบเก่าไม่มีเบาะรองนั่งทั้งหมด ๑๑ ตัว เก้าอี้พระที่นั่งก็เหมือนกับเก้าอี้ตัวอื่นๆ

พอเรียนไปได้สัก ๒ สัปดาห์ ท่านอาจารย์เฉลียว บุรีภักดิ์ ก็นำชั้นหนังสือหายเล็กน้อย มาถวายแด่พระองค์ท่าน เนื่องจากสมเด็จพระเทพฯ ทรงหิวกระป๋องนักเรียนใบใหญ่ เก่ามาก เพราะเป็นกระเป่าที่ทรงใช้ตั้งแต่สมัยทรงพระอักษรระดับมัธยมที่โรงเรียนจิตรลดา พระองค์ท่านทรงวางกระเป่าลงบนพื้น อาจารย์ ดร.เฉลียว จึงได้หาชั้นหนังสือมาถวายเป็นของส่วนพระองค์ วางอยู่ข้างๆ เก้าอี้พระที่นั่ง

ที่หน้าห้องเรียนมีโต๊ะครูพร้อมเก้าอี้ ๑ ชุด มีตู้กระจกสองชั้นอีก ๑ หลัง เป็นของกลางของห้องไว้เก็บสมุดหนังสือรายงานของนิสิตทุกคน นอกจากนี้ก็ยังเป็นที่เก็บสมุดดิบอย่างเช่น ชุดกาแฟ กาต้มน้ำ กระจกน้ำ กาแฟ โอวัลติน น้ำตาล ครีม เป็นต้น ยังมีโต๊ะเล็ก ๆ ตั้งอยู่ริมหน้าต่างอีก ๑ ตัว เอาไว้เป็นที่ตั้งกาต้มน้ำ วางถ้วยกาแฟเวลาพักเท่านั้น แม้แต่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ทินพันธ์ นาคะตะ มาสอนเห็นเข้าที่แรกยังไม่สมพระเกียรติ แต่สาเหตุที่ห้องเรียน ๙๕๒ ไม่ได้มีการตกแต่งเป็นพิเศษเช่นนี้ก็เนื่องมาจากเป็นพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านที่จะให้ห้องนี้เป็นเหมือนห้องเรียนอื่นๆ ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยไม่ต้องมีอภิสิทธิ์ใดๆ นั่นเอง ซึ่งบ่อยครั้งที่อุณหภูมิสูงมากจนทำให้ นิสิตบางคนถึงกับหลับไป

สมเด็จพระเทพฯ จะประทับที่เก้าอี้หมายเลข ๕ ส่วนเก้าอี้หมายเลข ๔ และหมายเลข ๖ จะเป็นที่นั่งของพระสหายหญิงสองคน ส่วนเก้าอี้ตัวอื่นๆ พระสหายชายทั้ง ๘ คน จะเลือกนั่งตามควรแก่โอกาสและการมาถึงชั้นเรียนก่อนหลัง แต่ ดร.โกวิทวงศ์สุรวัดน์ มักจะได้นั่งที่เก้าอี้หมายเลข ๑ เป็นประจำเพราะเป็นผู้ที่มาโรงเรียนสายอยู่เสมอ โดยมีครั้งหนึ่ง ดร.โกวิท ได้ยื่นรอรถประจำทางเพื่อมาเรียนอยู่ที่หน้ากระทรวงต่างประเทศ ถนนศรีอยุธยา เวลาประมาณ ๘.๕๕ น. ซึ่งเป็นเวลาที่สมเด็จพระเทพฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงพระอักษรจากพระราชวังสวนจิตรลดาฯ ผ่านมาพอดีจึงได้ไปหลบอยู่หลังต้นอินทนิลน้ำ ครั้ง ดร.โกวิทไปถึงมหาวิทยาลัยเวลาประมาณ ๙.๕๕ น. ก็ได้พบกับคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ดร.กานดา ณ ถลาง ยืนยิ้มคอยอยู่และบอกว่า “สมเด็จพระเทพฯ เห็นคุณหลบอยู่หลังต้นไม้ โดยตัวโผล่ออกมากว่า ๙๐% ท่านว่าคุณต้องมาสายแน่จึงมาคอยดักจับตัวอยู่” การที่ ดร.โกวิท มาสายอยู่บ่อยๆ นี้เอง คุณอาคม จันทรสุนทร และคุณอุไร แจ่มจิม จึงได้ช่วยกันแต่งกลอนขึ้นถวายสมเด็จพระเทพฯ และเมื่อทอดพระเนตรแล้วพระองค์ท่านทรงพระสรวล แล้วตรัสว่าอย่างนี้ต้องอ่านให้ทราบกันโดยทั่วไป แล้วพระองค์ท่านก็ได้ทรงอ่านออกเสียงพระราชทานพระอาจารย์และพระสหาย โดยกลอนดังกล่าวนี้มีเนื้อความดังนี้

“ หนุ่มน้อย	หนึ่งนาม	โกวิท
พิชิต	มัลไท	ใจสู้
ครูสอน	จ้องเป็ง	ข้ารู้
มีผู้	พ่อนแรง	สบายใจ
วันนี้	อาจารย์	ถามหา
ไม่มา	ก็รู้	อยู่ที่ไหน
เพราะต้อง	โซว์ตัว	ทั่วไป
ที่ทบทวน	“หา” ลัย	ทุกวัน
มาแล้ว	มาแล้ว	สิบโมงกึ่ง
วังครึ่ง	เดินครึ่ง	ด้วยขยัน
ทำายเอียง	เมียงมอง	อยู่หน้าชั้น
อาจารย์เปลอ	ถลัน	เข้าทันที
นั่งลง	ตั้งใจ	จดจ่อ
พอเปลอ	นั่งดา	รีบหรี
วางแผน	ย้ายแมว	เร็วรี
คิดดี	คิดสร้าง	กำแพง
แผนพัฒนา	ชนบท	พอเห็น
อยากสร้าง	โมเดล	ขันแข่ง
จะให้	พัฒนา	อย่างแรง
ต้องสร้าง	กำแพง	ล้อมชานา”

โดยปกติในการเข้าออกห้องเรียนนี้มีวิธีปฏิบัติดังนี้

๑. ในกรณีที่พระสหายมาถึงห้องเรียนหลังจากพระองค์ท่านประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว พระสหายผู้นั้นจะถวายความเคารพที่ประตูห้องเรียนหนึ่งครั้ง และก่อนนั่งที่เก้าอี้หนึ่งครั้ง และหากโซคร้ายเท่า่นั้นคือ อาจารย์เริ่มสอนแล้วก็ต้องแสดงความเคารพก่อนอีกด้วย

๒. ในกรณีที่พระสหายอยู่ในห้องเรียนก่อนแล้วพระองค์ท่านเสด็จเข้ามา พระสหายก็จะลุกขึ้นยืนถวายความเคารพแล้วยืนรอกจนพระองค์ท่านทรงทักทายเสร็จและประทับนั่งแล้วพระสหายจึงนั่ง แต่ต้องไม่ลืมถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่งก่อนนั่งด้วยในการเสด็จเข้าห้องเรียนนั้นบางครั้งพระองค์จะเสด็จเข้าทางประตูหลังเพื่อเข้าห้องส่วนพระองค์ซึ่งในกรณีที่พระสหายที่นั่งอยู่ใกล้ประตูนั้นก็จะต้องทำหน้าที่เปิดประตูถวายพระองค์ท่าน แล้วแต่ว่าใครจะนั่งใกล้ประตูนั้น

การเรียนการสอนและเรื่องราวในช่วงพัก

การถวายคำสอนของพระอาจารย์นั้นจะมีพิธีการอยู่เล็กน้อยในช่วงโมงแรก กล่าวคือท่านคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยซึ่งในขณะนั้นคือ ศาสตราจารย์ ดร. กานดา ณ ถลาง จะเป็นผู้เบิกตัวพระอาจารย์ จากนั้นพระอาจารย์ก็จะกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาตถวายคำสอนเป็นคำสามัญ ซึ่งพระองค์ก็จะพระราชทานพระราชนุญาต จากนั้นพระอาจารย์ก็จะถวายคำสอนไปเป็นปกติ นอกเสียจากว่าเมื่อใดพระองค์ทรงมีข้อสงสัย หรือทรงสนพระทัยซักถาม พระอาจารย์ก็จะถวายคำตอบหรือคำอธิบายเป็นราชาศัพท์ เพราะเป็นการกราบบังคมทูลพระองค์ท่านเป็นการส่วนพระองค์

สำหรับพระสหายนั้น การพูดคำราชาศัพท์ถือเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องที่ยากจนเหลือวิสัยนัก แต่ด้วยความตื่นเต็นจึงมีผู้ใช้ผิด ๆ ถูก ๆ อยู่เรื่อยจนกระทั่งมีผู้เรียนถามท่านคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยว่า พระองค์ท่านจะทรงให้อภัยไหมหากบรรดาพระสหายใช้ราชาศัพท์ผิด ๆ ถูก ๆ ท่านคณบดีก็ได้ตอบว่า พระองค์ท่านไม่เคยทรงถือสาหรือกว่าใครจะใช้คำราชาศัพท์ได้ถูกต้องมากน้อยเพียงใด เพราะทรงเข้าพระทัยดี แต่สำหรับนิติปรัชญาเอกนี่คนทั่วไปไปคาดหวังว่าจะใช้ได้ถูกต้อง ซึ่งคำพูดนี้เองก็ได้ทำให้บรรดาพระสหายเลิกสงสัยและตั้งหน้าตั้งตาฝึกพูดราชาศัพท์ตามเอกสารที่บัณฑิตวิทยาลัยได้กรุณาจัดหาแจกให้อย่างขมกเขม่นจนเก่งกันทุกคน

การศึกษาในระดับปริญญาเอก พัฒนาศึกษาศาสตรรัจน ๒๕๒๕ นี้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้สรรหาพระอาจารย์ระดับแนวหน้าในแต่ละสาขาวิชา ทั้งที่เป็นอาจารย์ประจำของ

มหาวิทยาลัยและอาจารย์พิเศษจากภายนอกมหาวิทยาลัย เรียกว่า ระดมมือระดับเขียนมาชุมนุมกันเลยทีเดียว เนื่องจากสาขาวิชา พัฒนศึกษาศาสตร์มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น มหาวิทยาลัยจึงต้องเชิญผู้ที่เชี่ยวชาญ แต่ละสาขาวิชามาสอน การจัดตารางเรียนนั้น มหาวิทยาลัยจะจัด ให้เรียนในช่วงเช้าตั้งแต่เวลา ๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น.เป็นส่วนใหญ่ ส่วนในตอนบ่ายได้เปิดว่างไว้สำหรับให้นักศึกษาได้ค้นคว้าเพิ่มเติม แต่สำหรับสมเด็จพระเทพฯแล้ว ในช่วงบ่ายกลับเป็นช่วงที่พระองค์ ท่านต้องทรงงานที่ได้รับมอบหมายจากพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวด้วย

การเรียนวิชาเดียวติดต่อกันเป็นเวลา ๓ ชั่วโมงนั้นก็มักจะมีการพักน้อยตรงกลางเวลาที่เรียกกันทั่วไปว่าเบรคนั่นเอง ในช่วงเวลาพักน้อยนี้เองบรรดาพระสหายก็มักจะมียาหวาน สำหรับรับประทานกัน อาหารว่างดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ก็จะเป็น กาแฟ โอวัลติน ไมโล หรือ ชาจิง แล้วก็จะมีขนมต่างๆ แล้วแต่ จะหาได้ ไล่ไปตั้งแต่ ปาท่องโก๋ (ความจริงต้องเรียกว่า อีจก้วย) ขนมเค้ก ขนมปัง ลูกก๊าก ล้วยปัง ข้าวเหนียวปัง พวกแกงออฟ อีเลฟเว่น มักมีวาสนาปากได้รับประทานผลไม้หรือขนมพระราชทาน จากในวังซึ่งพระพี่เลี้ยงจะเป็นผู้ถือมาฝาก ของว่างที่ห้อง ๙๕๒ นี้ นับได้ว่าจัดอยู่ในชั้นอุดมสมบูรณ์ทีเดียว ประกอบกับสมเด็จพระ เทพฯทรงมีรับสั่งเป็นพระวาระอันแหลมคมว่า “การกินกับการอ่านหนังสือเป็นเพียง ๒ อย่างในโลกนี้ที่เราทำให้กับตัวเอง ให้มีความสุขได้” ดังนั้นจึงมีหลายคนที่นำหนักตัวเพิ่มขึ้นพรวดพราด

ภายในภาคเรียนเดียวจากการพยายามหาความสุขให้กับตัวเอง สมเด็จพระเทพฯนั้น พระองค์ทรงโปรดที่จะร่วมวงพัก น้อยกับพระสหาย เพื่อที่จะได้ทรงเล่าเรื่องสนุก ๆ ที่พระองค์ได้ ทรงประสบมาให้พระสหายฟัง เช่น เรื่องของคน ๆ หนึ่งที่จังหวัด นราธิวาส ซึ่งวิกิลจิดมีพฤติกรรมแปลก ๆ ไม่ยอมพูดอะไรอื่น นอกจากคำว่า “ต๊อด ๆ ต๊อด ๆ” แล้วพระองค์ก็ทรงมีรับสั่งสัพยอก พระสหายว่า “ใครเครียดมาก ๆ ระวังสมองเสียและเที่ยวร้องต๊อด ๆ นะ”

ในบรรดาผลไม้พระราชทานนั้นดูเหมือนว่า จะไม่มีอะไร ถูกใจเหล่าแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น มากไปกว่าล่องกองของแท่งจาก นราธิวาสอีกแล้ว ถ้าวันใดมีล่องกองพระราชทาน เหล่าพระสหาย จะไม่ค่อยคุยกันมากนัก เพราะต้องคอยคุมเชิงกันอยู่ ถ้าใครผลอก ก็มีอันเสีจคือล่องกองหมดแน่นอน ส่วนขนมที่พระสหายจัดหามา นั้นก็ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะนำไปถวายพระองค์ท่าน เพราะไม่แน่ใจใน ความสะอาดและอร่อย แต่พระองค์ก็มีได้ทรงถือสาแต่ประการใด ก็มักจะทดลองเสวยแทบทุกอย่าง แต่ที่พระองค์ทรงโปรดปราน เป็นพิเศษก็เห็นจะเป็นกล้วยปิ้งนั่นเอง สำหรับเครื่องดื่มส่วน พระองค์ที่พระพี่เลี้ยงเตรียมมาถวายนั้นถือเป็นสูตรประจำเลย

คือ น้ำส้ม นมสด และน้ำเปล่าอย่างละแก้ว และโดยปกติพระสหาย ก็จะไม่พกติดตัวมาถวายพระองค์ท่าน มีวันหนึ่ง ดร.สุวกิจ ศรีปัดดา เป็นผู้ยกไปถวาย แต่จะเป็นด้วยความที่ดูหนังสือดึกหรืออย่างไร ไม่ทราบ ดร.สุวกิจ ทำเครื่องดื่มหมดหมดเลยในขณะที่ทุกคนตก ตะลึง โดยเฉพาะ ดร.สุวกิจ ถึงกับหน้าซีด แต่พระองค์ท่านทรง ยิ้มแล้วรับสั่งว่า

“ดีแล้ว จะได้กินอย่างอื่นบ้าง ของพวกนั้นชักรจะ เบื่อแล้ว”

บรรยากาศที่ตึงเครียดก็ผ่อนคลายลงทันที และ ดร.สุวกิจ ก็ไม่เคยลืมพระมหากรุณาธิคุณในครั้งนั้นเลย เหตุการณ์นี้เป็น ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดตัวอย่างหนึ่งที่สามารถอธิบายได้อย่างลึ้น กังขาลเลยว่าทำไมคนไทยทั้งชาติจึงรักและเทิดทูนสมเด็จพระเทพฯ อย่างล้นเหลือ

ในคราวหนึ่งพระองค์เสด็จกลับจากการเยือนประเทศ ออสเตรเลียอย่างเป็นทางการ มาถึงประเทศไทยในตอนเช้าประมาณ ๗.๒๕ น. พระองค์ท่านก็เสด็จมาทรงพระอักษรที่ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ก่อน ๙.๐๐ น. ซึ่งแทบทุกครั้งที่พระองค์ท่าน เสด็จไปต่างแดนจะทรงมีของฝากให้แก่บรรดาพระสหายเสมอ ในคราวนี้พระองค์ท่านพระราชทานไวน์แดงให้แก่พระสหายหนึ่ง ขวด และพระราชทานให้แก่พระอาจารย์ผู้ถวายอักษรในวันนั้น หนึ่งขวดเช่นกัน คือท่านอาจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง (ขณะนั้น ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา ท่านสอนวิชา “วิธีการจัด การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ”) เมื่อถึงเวลาพักสมเด็จพระเทพฯ ทรงมีรับสั่งให้ลองเปิดไวน์มาชิมดูว่าอร่อยไหม ซึ่งบรรดาพระสหาย ก็ได้ปฏิบัติตามรับสั่งนั้นอย่างเต็มใจยิ่ง แต่บังเอิญชิมกันเลยเถิดจน หมดขวด เลยไปขอไวน์พระราชทานจากท่านอาจารย์ ดร.เอกวิทย์ มาชิมต่อจนหมดทั้งสองขวด ซึ่งก็นับว่าพักครั้งนั้นไม่ใช่คอฟฟี่เบรก แต่เป็นไวน์เบรก ความจริงก็เรียกว่าพอหอมปากหอมคอ เพราะ ก็ต่อกันด้วยโอวัลตินกับกล้วยปิ้ง งดคาเฟอีนจากกาแฟหนึ่งวัน

การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับปริญญาโท หรือระดับปริญญาเอกนับได้ว่าเป็นภาระกิจที่หนักเอาการ ผู้เรียน จะต้องทุ่มเทเวลาและสติปัญญาให้แก่งานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นอย่างมาก สมเด็จพระเทพฯได้ทรงปฏิบัติตนเป็น นิสิตระดับบัณฑิตศึกษาที่ดีเยี่ยมผู้หนึ่ง ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ เป็นอย่างสูง ไม่ว่าจะเป็นการบ้าน รายงาน หรือ โครงการใด ๆ จะทรงจนเสีจเรียบร้อย แม้ว่าในบางครั้งอาจจะทรงส่งการบ้าน ล่าช้าไปบ้าง เนื่องจากทรงมีพระราชภาระกิจด้านอื่น ๆ มาก แต่ก็ ไม่เคยละเว้นในวโรกาสที่ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ แปรพระราชฐานไป ต่างจังหวัดก็จะทรงขอร้องให้พระสหายช่วยบันทึกเทปคำบรรยาย

ของอาจารย์พร้อมทั้งถ่ายเอกสาร โฉนดคำบรรยายมอบให้เจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังจัดการส่งไปถวายพระองค์ เพื่อจะได้ทรงศึกษาที่พระตำหนักในต่างจังหวัดด้วย ซึ่งในเรื่องนี้เหล่าพระสหายก็แบ่งงานกันทำไปตามรายวิชาด้วยความสมัครใจ ตามความเชี่ยวชาญของตนเองในแต่ละวิชานั้น และเมื่อพระองค์ทรงได้รับเทพคำสอนและโฉนดคำสอนแล้วก็จะทรงศึกษาอย่างจริงจัง พร้อมกับทรงทำการบ้านฝากให้เจ้าหน้าที่นำมาส่งอาจารย์ด้วย

ในระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่นั้น พระองค์ท่านทรงมีพระราชภารกิจที่จะต้องเสด็จไปเป็นพระราชอาคันตุกะของสมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธ พระราชินีแห่งประเทศอังกฤษ ในพระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าฟ้าชายชาร์ลส์กับเลดี้ไดอานา ซึ่งในการเสด็จไปอังกฤษนั้นก็ทรงห่วงการเรียนมาก พระองค์ท่านได้มีรับสั่งขอยืมเอกสารคำสอนของคุณอรอนงค์ พระสหายเพื่อเอาไปทรงงานด้วย ในคำวันที่เสด็จก็มีพระสหายไปส่งเสด็จ พระองค์ท่านทรงเข้ามาทักทายทำให้ทุกคนได้เห็นพระองค์ท่านทรงถือเอกสารคำสอนอยู่ในพระหัตถ์ด้วย เมื่อพระองค์ท่านเสด็จกลับถึงประเทศไทยนั้นเครื่องบินพระที่นั่งมาถึงสนามบินดอนเมือง เวลาประมาณ ๗.๐๐ น. บรรดาพระสหายและแทบทุกคนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ไม่มีใครคิดว่าพระองค์ท่านจะเสด็จมาทรงพระอักษรในเช้าวันนั้น ปรากฏว่าพอเวลาประมาณ ๘.๔๕ น. พระองค์ท่านก็เสด็จถึงห้องเรียนแล้ว สร้างความชื่นชมและประหลาดใจให้แก่ทุกคนเป็นอันมาก และเมื่อกราบบังคมทูลถามว่า เพราะเหตุใดพระองค์จึงไม่ทรงพักผ่อนเสียก่อน พระองค์ทรงมีรับสั่งตอบว่า

“ขาดโรงเรียนไปหลายวันแล้ว อยากจะนั่งเรียนมั่ง”

สมเด็จพระเทพฯ ทรงมีความสนพระทัยในเรื่องความทุกข์สุขของประชาชนไปเสียทุกเรื่อง เมื่อพระองค์ท่านทรงทราบว่าอาจารย์อรอนงค์ เขียนอุทก พระสหาย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านการสอนคนหูหนวก พระองค์ท่านทรงซักไซ้อย่างละเอียด ซึ่งทำให้ได้รับความรู้ใหม่ๆเพิ่มเติมคือ

การสอนคนหูหนวกนั้นโดยทั่วไปมีอยู่ ๒ วิธี คือ

๑. ภาษามือ แบบที่เราเห็นกันทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นวิธีการที่แพร่หลายที่สุด วิธีการก็คือ กำหนดให้ใช้นิ้วมือเป็นตัวแทนอักษร มีการผสมคำกันจากการใช้มือ และมีท่าทางที่เป็นสัญลักษณ์ด้วย

ข้อจำกัดของการใช้ภาษามือก็คือ คนธรรมดาทั่วไปจะไม่เข้าใจภาษามือ ดังนั้นการติดต่อสื่อสารระหว่างคนหูหนวกกับคนธรรมดาจึงไม่ค่อยสะดวกและมีผลทางจิตวิทยาต่อคนหูหนวกด้วย ที่จะมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อคนธรรมดาในแง่ที่ว่าคนหูหนวกจะไม่พอใจที่คนธรรมดาจะไม่พยายามเรียนรู้ภาษามืออันเป็นลักษณะที่ทำให้คนหูหนวกยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง และการที่จะ

ทำให้คนหูหนวกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยไม่มีข้อแตกต่างที่ชัดเจนก็เป็นไปไม่ได้

๒. วิธีการหัดพูดโดยการดูปาก วิธีการนี้แพงและยากลำบาก แต่ถ้าสามารถฝึกคนหูหนวกด้วยวิธีการนี้สำเร็จ ก็จะสามารถช่วยให้คนหูหนวกอาศัยอยู่ในสังคมได้เกือบเหมือนคนธรรมดาโดยทั่วไป วิธีการฝึกก็คือ ครูต้องได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดีใจเย็น มีความอดทนสูง จะต้องมีการแจกเงาขนาดใหญ่ประกอบการสอน โดยครูจะนั่งกับนักเรียน สอนวิธีการออกเสียงโดยให้สังเกตริมฝีปาก ใช้นิ้วจับที่คอและหน้าอก ให้รู้จักความสั่นสะเทือนที่แตกต่างกันของเสียงชนิดต่าง ๆ กัน

วิธีการนี้เมื่อฝึกสำเร็จ คนหูหนวกจะสามารถติดต่อพูดคุยกับคนธรรมดาทั่วไปได้ตามปรกติ มีข้อยกเว้นอยู่แต่เพียงว่าการติดต่อพูดจากกันต้องเห็นปากกันเท่านั้นเอง วิธีการนี้อาจารย์อรอนงค์เชี่ยวชาญอยู่ ซึ่งต่อมาสมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงเปิดโรงเรียนพระราชดำเนิกรักษาคนหูหนวก ที่ท้ายพระบรมมหาราชวัง พระองค์ท่านก็ได้จัดส่วนหนึ่งของโรงเรียนเอาไว้สอนเด็กหูหนวกโดยเฉพาะ โดยสอนเด็กหูหนวกทั้งสองวิธีดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้พระองค์ท่านก็ยังทรงพระเมตตาต่อบรรดาผู้พิการอื่นๆ เช่น คนตาบอด พระองค์ท่านทรงเขียนจดหมายมาขอให้อาจารย์อรอนงค์ ช่วยดูแลจัดการเกี่ยวกับเรื่องคนตาบอด กับอุปกรณ์การเรียนการสอนเด็กตาบอดอีกด้วย

ต่อไปก็จะได้กล่าวถึงเรื่องการสอบของเหล่าแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น กันสักหน่อยว่ามีความลำบากหนักหนาสาหัสกันอย่างไร โดยหลังจากการสอบไล่วิชาสถิติอนุমানชั้นสูงสิ้นสุดลง สมเด็จพระเทพฯ ทรงรับสั่งแก่บรรดาพระสหายที่นั่งหน้าแห่งจนแทบจะต้องเอาน้ำพรมกันเลยนั่นเทียว ด้วยถ้อยคำที่เป็นคติอย่างมากว่า **“วิชาสถิตินี้ข้อสอบไม่ยากหรอกนะ แต่คนทำไม่ได้เอง”**

ในการเรียนไม่ว่าในระดับใด ๆ จำเป็นจะต้องมีการสอบเพื่อเป็นการวัดและประเมินผล ว่าผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายของการเรียนการสอนหรือไม่เพียงใด โดยทั่วไปผู้เรียนมักไม่ค่อยชอบการสอบเท่าใดนัก บรรดาแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น ก็เป็นเช่นเดียวกับนิสิตทั่วไปนั่นก็คือ ไม่ชอบการสอบแต่ก็ต้องสอบและสอบเยอะเสียด้วย ซึ่งนับรวมแล้วก็มีถึง ๕ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. การสอบประจำรายวิชา หมายถึง เมื่อเรียนวิชาใดก็ต้องทำการสอบรายวิชานั้น ซึ่งอาจจะสอบครั้งเดียวตอนปลายภาค หรืออาจจะต้องสอบกลางภาคเรียนที่เรียกกันว่าสอบมิดเทอมด้วยก็ได้ โดยแล้วแต่อาจารย์ประจำวิชาจะเห็นสมควร

๒. การสอบภาษาต่างประเทศ ตามหลักสูตรพัฒนศึกษาศาสตร์ จะต้องสอบภาษาอังกฤษ นิสิตปริญญาเอกทุกคนต้องสอบใหม่จนกว่าจะผ่านถ้าสอบไม่ได้สักทีก็ไม่สำเร็จการศึกษา ซึ่งการสอบ

ภาษาต่างประเทศนี้จัดว่าเป็นการสอบที่แทบไม่มีปัญหาอะไรนัก เพราะผ่านกันทุกคนในการสอบครั้งแรก ยกเว้นแต่คุณอาคม จันทรสุนทร ที่สอบไม่ผ่านเนื่องจากเก่งเกินไป ในข้อสอบส่วนสำคัญส่วนหนึ่งได้ให้เรียงความภาษาอังกฤษมาเหยียดทีเดียว เพื่อให้ผู้เข้าสอบสรุปเป็นภาษาไทย พุดง่าย ๆ ก็คือ อ่านเรียงความภาษาอังกฤษ แล้วย่อความเป็นภาษาไทย แต่คุณอาคมเล่นย่อมาเป็นภาษาอังกฤษ ท่านอาจารย์เห็นว่าไม่ทำตามคำสั่งเลยต้องสอบใหม่อีกที ซึ่งเรื่องนี้ทำให้คุณอาคมถูกริบตรา แก๊ง ออฟ อีเลฟเวน ล้อเลียนกันไม่รู้จัก(จนกระทั่งครั้งนี้ก็ยังได้เอามาล้อกันอย่างที่เห็นนี้)

๓. การสอบข้อเขียนเบื้องต้น (Preliminary Examination) เป็นการสอบภายหลังที่นิสิตปริญญาเอกได้เรียนไปสักครึ่งทางแล้ว เป็นทำนองเตือนผู้เรียนว่าถ้าไม่ไหวก็รีบ ๆ ออกไปเสีย ทำนองนั้น ถ้าใครยังสอบไม่ผ่านก็ไม่มีสิทธิเสนอเค้าโครงปริญญาโท และไม่มีสิทธิสมัครสอบข้อเขียนพิสดาร การสอบคราวนี้เล่นเอาเครียดกันน่าดู มีการพูดกันว่า ก่อนสอบเมื่อเครียดมักกินอาหารไม่ลง กับกินมากผิดปกติ เพราะเครียด ปรากฏว่าหลังจากสอบเสร็จ ผู้ที่ดูแปลกไปคนเดียวก็คือ คุณสุวัฒน์ เงินฉ่ำ ประธานรุ่นฯ ตลอดกาล เลยกินมังสวิรัตินี่เลย โดยคุณสุวัฒน์ อธิบายว่าเครียด อาหารไม่ย่อย น้ำย่อยเนื้อสัตว์(เปปซิน) หายไปเลย จึงต้องกินมังสวิรัตินี้โดยอัตโนมัติ ซึ่งเรื่องนี้ทำให้พรรคพวกฮือฮากันมาก เพราะเคยได้ยินกันมาว่าคนบางคน โดยเฉพาะผู้ใหญ่คนไทยไม่มีน้ำย่อยน้ำตาลในนม(แลคเตส) ไม่เคยมีใครได้ยินเรื่องไม่มีเปปซินกันเลยสักคน เลยมีการสอบสวนกันว่าไปปรึกษาหมอที่ไหน คุณสุวัฒน์ก็บอกว่าคิดเอาเอง เลยมีคนบางคนสันนิษฐานว่าคุณสุวัฒน์ อาจไปบนบานที่ไหนมาสักแห่ง ขอให้สอบได้แล้วจะกินมังสวิรัตินี้ แต่ไม่มีใครกล้าถามตรง ๆ

๔. การสอบข้อเขียนพิสดาร (Comprehensive Examination) เป็นการสอบข้อเขียนแบบสรุปรวมเนื้อหาทุก ๆ วิชาที่ได้เรียนไปแล้ว เพื่อตรวจดูความสามารถในการบูรณาการ (Intergration) ทางเนื้อหาวิชาและความคิดกล่าวคือเหมือนกับการกินอาหารแล้วย่อยได้ดีเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใด ความจริงการสอบข้อเขียนพิสดารนี้ เป็นการทดสอบขั้นตอนสุดท้ายของการศึกษาระดับปริญญาโทว่าจะป็นมาสเตอร์ (Master) ของวิชาที่เรียนได้หรือไม่

๕. การสอบปากเปล่า ป้อนกันหัวข้อและเค้าโครงละเอียดปริญญาโท และการสอบปากเปล่าปริญญาโท การสอบประเภทที่ห้านี้เองที่มักจะทำให้นิสิตปริญญาเอกส่วนใหญ่กว่า ๙๐% สอบไม่ผ่าน

การเรียนระดับปริญญาเอกนั้นเรียนหนัก มีความเครียดสูง

ดังนั้นการพักผ่อนและการนันทนาการจึงเป็นสิ่งจำเป็น จึงต้องขอกมากล่าวถึงเรื่องการพักผ่อนของเหล่าแก๊ง ออฟ อีเลฟเวน กันเสียหน่อย

การพักผ่อนและการมีนันทนาการร่วมกันของแก๊ง ออฟ อีเลฟเวนอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากันนั้นมักจะทำกันภาคเรียนละครั้ง ในช่วงหลังจากการสอบครั้งใหญ่ ๆ เสร็จแล้ว เรียกว่าจัดงานปาร์ตี้ฉลองการสอบผ่านข้อเขียนพิสดารที่ท่านอาจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง พระอาจารย์ที่ปรึกษาประจำพระองค์สมเด็จพระเทพฯ และดำรงตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ได้จัดขึ้นที่บ้านของท่านในจังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งสามีของท่านคือ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้จัดงานปาร์ตี้แบบเรียบง่าย หัวใจของงานก็คือ การกินและคุยกัน และที่สำคัญที่สุดคือ สริมงคลที่ทุกคนได้รับจากพระบารมีของสมเด็จพระเทพฯ ที่ทรงพระกรุณาเสด็จมาร่วมและทรงกีตาร์ และท่านอาจารย์กานดา กราบทูลขอพระราชทานเพลง “เต่ากินผักบุ้ง” ซึ่งสมเด็จพระเทพฯ ทรงพระสรวลแล้วตรัสว่า “เพลงเก่ง” แล้วก็ทรงขับร้องอย่างไพเราะยิ่ง

อาจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง ท่านเป็นนักมานุษยศาสตร์ ซึ่งได้สร้างความสมดุลในความรู้สึกรักคิดและในวิชาความรู้ให้กับพวกแก๊ง ออฟ อีเลฟเวน เป็นอย่างมาก เพราะว่าโดยความจริงแล้วหลักสูตรพัฒนศึกษาศาสตร์นั้นออกจะหนักไปทางสังคมศาสตร์มาก และสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์จะเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก และหลักการพัฒนานั้นก็มักจะยึดเอาหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ของทางตะวันตก ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ววิชาการพัฒนาหรือที่เรียกว่า Development Study นั้น ไม่ว่าจะป็นสาขาพัฒนาชุมชน สาขาพัฒนาเศรษฐกิจ สาขาพัฒนาสังคม ฯลฯ ถึงขนาดที่ประเทศไทยตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ขึ้นมาจึงหนักไปด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ และหนักไปทางเศรษฐศาสตร์จนถึงขนาดเอียงกระเท่ไปทางสองสาขาวิชาใหญ่ ๆ คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ไปเสียหมด โดยหนักไปทางเศรษฐศาสตร์ แทบจะหาส่วนของสาขาวิชาหลักที่สำคัญอีกสาขาหนึ่ง คือ มนุษยศาสตร์ไม่ได้เลย ท่านอาจารย์กานดา เริ่มการสอนของท่านจากข้อเขียนของ E.F. Schumacher จากหนังสือเรื่อง Small is Beautiful : Economic as if People Mattered ดังนี้

“จงยอมตนเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือแล้วหันมาต่อสู้อกับความทุกข์ยากเพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพดีกว่าที่จะไปศึกษาหาความรู้ แล้วต้องตกอยู่ในไซ่ตรวนของความเป็นทาส”

อาจารย์กานดาท่านเริ่มต้นด้วยความเด็ดเดี่ยวแห่งแกนหลักของมนุษยศาสตร์ คือ ต้องมีดี มีขู้ มีสาย มีงาม ท่านอาจารย์กานดาเขียนไว้ดังนี้

“ในขณะที่มีอิทธิพลของระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่แผ่ขยายเข้ามา ทำให้มีการพัฒนาในด้านความเป็นอยู่มากขึ้น เป็นการกินดีอยู่ดี ร่ำรวยทางด้านวัตถุ แต่ทำให้จิตใจมนุษย์หยابกระด้าง เพราะความก้าวหน้าทางวัตถุกดจิตใจมนุษย์ให้กลายเป็นหุ่นยนต์ การศึกษาก็ต้องรับภาระในการช่วยทำมนุษย์ให้กลับคืนสู่ความเป็นมนุษย์ (humanize) ยิ่งขึ้นสร้างจิตใจมนุษย์ให้ละเอียดอ่อน ให้จับใจความในความดีงามให้จงได้

พัฒนาศาสตร์ที่เป็นวิชามุ่งจะแก้ปัญหาความยากจนยกมาตราฐานการดำรงชีวิต แต่ก็ต้องคำนึงว่าจะให้คนมีอยู่มีกินแต่จิตใจหยابกระด้าง เฮอร์ตาเบร์เรียเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ หรือจะให้มีการพัฒนาแบบที่มีความเอื้ออารี มีความเข้าใจและเห็นใจเพื่อนมนุษย์เป็นพื้นฐาน เพราะผลของการพัฒนาโดยไม่สนใจคุณธรรมในจิตของประชาชนนั้น มีตัวอย่างในทางร้ายในประเทศต่างๆ หลายประเทศอยู่แล้ว และคงไม่มีใครอยากเห็นประเทศไทยของเราต้องประสบกับสภาพเช่นนั้น เมื่อเป็นดังนี้ก็จำเป็นต้องจัดให้มี “ความเป็นมนุษย์”(humaness) อยู่ในการศึกษาด้วย

ในด้านมนุษยศาสตร์ สิ่งที่มีหวังจากพัฒนาศาสตร์ก็คือการพัฒนาที่มีมุ่งกระทำต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากต้องมุ่งพัฒนาจิตใจและวิญญาณของมนุษย์ไปพร้อมๆ กันด้วย เมื่อใดที่ทำได้ดังกล่าวนั้นแล้ว เมื่อนั้นจึงจะถือได้ว่าการพัฒนาบรรลุผลแล้ว”

จากที่ได้กล่าวมานี้ ความจริงที่ปรากฏก็คือ พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพฯ เป็นการเน้นมนุษย์ในแทบทุกเรื่องไม่ว่าการที่พระองค์ท่านจะทรงปรุงอาหารด้วยพระองค์เองเพื่อพระราชทานให้กับเด็กนักเรียนชั้นประถมในชนบท หรือการที่ทรงพระเมตตาต่อเหล่าคนพิการเป็นอย่างยิ่ง โดยพระองค์ท่านทรงมุ่งให้บรรดาคนพิการมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้ปรับปรุงตนเอง สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมได้โดยที่ไม่ยอมตกเป็นภาระของสังคมแต่ฝ่ายเดียว

นอกจากนี้แล้วรายงานที่สมเด็จพระเทพฯทรงเสนอในรายวิชา พัฒน ๑๕๕ การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรของมนุษย์ ก็ได้แสดงถึงสายพระเนตรของพระองค์ท่านในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ทั้งยังได้แสดงให้เห็นถึงความรู้และประสบการณ์ของพระองค์ท่านที่ได้ใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชน ดังได้ัญเชิญมาลงไว้ ดังนี้ วิชา พัฒน ๑๕๕ การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรมนุษย์ “ปัญหาต่างๆ ในการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรมนุษย์”

“มนุษย์เป็นจักรกลสำคัญที่จะก่อให้เกิดกิจกรรมในด้านการผลิต กล่าวคือ เป็นทั้งต้นความคิด ผู้ประกอบการและแรงงาน ดังนั้น เพื่อที่จะให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปด้วยดี

และมีประสิทธิภาพ เราควรจะมุ่งความสนใจไปที่การพัฒนา และการใช้ทรัพยากรมนุษย์ โดยที่จะมองแยกกันเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนในการพัฒนา หมายถึงการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น และการใช้ หมายถึงการนำทรัพยากรมนุษย์มาทำให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย สมกับที่ได้พัฒนาไว้ การใช้ทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกต้องนี้จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ในการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรมนุษย์ย่อมมีปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ซึ่งผู้รายงานจะหยิบยกขึ้นมากล่าวพอเป็นนิตินันท์ อนึ่งการวิเคราะห์กรณีต่างๆ และข้อมูลในบทความนี้เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้รายงาน ซึ่งในบางครั้งอาจจะขาดการอ้างอิงตามรูปแบบที่เป็นแนวปฏิบัติในการเขียนรายงานไปบ้าง โดยจะถือว่าเป็นการเสนอปัญหาในระยะเริ่มแรกเพื่อค้นคว้าในรายละเอียดสืบไป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในเอกสารรายงานของธนาคารโลก (World Development Report ๑๙๘๑ ของ W.B. August ๑๙๘๑) กล่าวว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ ประชากรของโลก ๖๓๐ ล้านคนจะยังอยู่ในสภาพที่ยากจน แม้ว่ามีความเจริญทางเศรษฐกิจ แสดงว่าความเจริญทางเศรษฐกิจมีส่วนทำให้เกิดความยากจนเพิ่มมากขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีรายได้ต่ำ ฉะนั้น การพัฒนามนุษย์จึงสมควรได้รับการพิจารณาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของอาหารที่มีอยู่ และการเพิ่มประชากร

การพัฒนามนุษย์เกี่ยวเนื่องกับการสร้างโอกาสในการทำงานแก่มนุษย์ โดยเฉพาะผู้ที่มิฐานะยากจน เพื่อให้บุคคลมีความเป็นอยู่ที่ดีตามความเหมาะสม องค์ประกอบของการพัฒนามนุษย์ เท่าที่ยึดถือกันเป็นหลักอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ ๔ ประเด็น คือ

๑. สุขภาพ (Health)
๒. การศึกษา (Education)
๓. การอาหาร (Nutrition)
๔. การลดอัตราการเกิด (Fertility reduction)

(World Development Report ๑๙๘๑)

ในความเห็นของข้าพเจ้าเรื่องของคุณภาพและเรื่องของอาหารสมควรจะพิจารณาในหัวข้อเดียวกัน เพราะในด้านของคุณภาพเป็นเรื่องว่าด้วยการป้องกันโรค และการบำรุงร่างกายให้สมบูรณ์ เพื่อที่จะได้มีกำลังในการผลิตเพิ่มขึ้น เรื่องการศึกษารวมความทั้งระบบการให้ความรู้ การฝึกหัดงาน ส่วนปัญหาการลดอัตราการเกิดนั้นถือเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะจำกัดจำนวนประชากรให้อยู่ในระดับที่จะอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน และพัฒนาขึ้นได้

ปัญหาเรื่องการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าประเทศที่จะพัฒนาได้นั้นจะต้องเป็นประเทศที่มีประชากรที่มีสุขภาพดี ฉะนั้นสุขภาพอนามัยจึงเป็นดรชนนี้ตัวหนึ่งของการพัฒนาของประเทศ รัฐบาลทุก ๆ ประเทศจึงพยายามที่จะเสริมสร้างสุขภาพอนามัยและป้องกันโรคให้แก่ประชาชน ในความเห็นของข้าพเจ้า โครงการเหล่านี้มีอุปสรรคและปัญหาใหญ่ที่สุดอยู่ที่การขาดงบประมาณในการปฏิบัติ ความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินตราต่างประเทศเมื่อเศรษฐกิจของประเทศทรุดลง ความได้ผลของโครงการเหล่านี้จะลดลงด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านการปฏิบัติ และการฝึกอบรมอีกด้วย

ตัวอย่างของการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่อาจจะเป็นปัญหาได้

๑. การปราบมาเลเรีย โรคมาเลเรียหรือไข้จับสั่นเป็นโรคที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศเขตร้อน ผู้ป่วยด้วยโรคนี้อาจเป็นไข้มีอาการไข้และจับสั่นไม่สามารถกระทำการงานได้เป็นปกติ แม้หายจากโรคก็จะถูกถ่ายทอดกำลังความแข็งแรงของร่างกายไปมาก ในบางรายถึงแก่ชีวิต เนื่องจากยุงก้นปล่องเป็นพาหะของโรคนี้นี้ วิธีในการปราบมาเลเรียจึงใช้การปราบยุงเป็นหลักได้แก่การใช้เจ้าหน้าที่ออกฉีดยาฆ่ายุงในแหล่งที่กำเนิดของยุง สำหรับการป้องกันและรักษาโรค อาศัยยาหลายประเภท

ปัญหาการปราบมาเลเรีย

การฉีดยากำจัดยุงที่จะได้ผลจะต้องทำในแหล่งที่กำเนิดยุง ซึ่งมักจะอยู่ในเขตป่าที่ห่างไกลจากการคมนาคม เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ได้ ยิ่งกว่านั้นแหล่งดังกล่าวมักอยู่ในบริเวณที่เป็นปัญหาทางการเมือง เช่น บริเวณชายแดนกับประเทศที่ไม่สามารถจะร่วมมือกันในการปราบปรามได้ ที่บริเวณชายแดนพม่า ชายแดนกัมพูชา นอกจากนั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับยาฉีดที่ใช้ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพมนุษย์และความสำเร็จของยาฉีดเนื่องจากยุงสามารถปรับตัวให้ทนทานต่อยาฉีด เช่น การเปลี่ยนนิสัยการเกาะ เป็นต้น ในด้านยาที่ป้องกันและรักษาโรคจะต้องมีการค้นคว้าเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะเชื้อโรคมักมีการปรับตัวได้ เกิดอาการดื้อยา นอกจากนั้นยาที่ใช้ยังมีผลข้างเคียงที่เป็นโทษได้

๒. โรคพยาธิ พยาธิเป็นเหตุหยุดยั้งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ของชาติ เพราะจะทำให้ทรัพยากรขาดความสมบูรณ์ โรคพยาธิบางชนิดทำให้ผู้มีพยาธิถึงแก่ความตายได้ การต่อต้านพยาธินั้นทำกันหลายวิธี แต่ละวิธีมีปัญหาและอุปสรรคทั้งสิ้น

ปัญหาการปราบโรคพยาธิ

พยาธิติดต่อกันได้ด้วยระบบทางเดินอาหาร ทางราชการพยายามต่อต้านด้วยการณรงค์สาธารณสุข ได้แก่ การส่งเสริมให้ใช้ส้วม การส่งเสริมให้รับประทานอาหารสุก และการใส่รองเท้า เป็นต้น เท่าที่ปรากฏวิธีการเหล่านี้ไม่ได้ผลเต็มที่ เนื่องจากการขาดทุน บุคลากรในการทำงาน และความยากในการเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน และสิ่งที่เป็นวิถีชีวิต จะเห็นได้ว่าส้วมมีราคาแพง ถ้าจะให้ราษฎรสร้างเองคงจะทำได้ และทางราชการก็ไม่ค่อยกล้าพอที่จะบริการสร้างให้ทั่วถึง แม้เมื่อสร้างแล้วก็ต้องสร้างสุขนิสัยในเรื่องนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากและนาน นอกจากนั้นส้วมยังอยู่ห่างไกลบริเวณที่ทำงาน สวน ไร่นา ของประชาชนทำให้ไม่สะดวก การใส่รองเท้าก็ขัดต่อสภาพการทำงานและสภาพเศรษฐกิจ การรับประทานอาหารสุกก็ขัดกับลักษณะการบริโภคของบางท้องถิ่น การใช้ยาถ่ายพยาธิก็ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาค่าได้ เพราะมีราคาแพง ตัวอย่างเช่น ยา Combanttrin ยาที่ใช้ถ่ายพยาธิตัวกลม มีราคาถึงช้อนละ ๑๐ บาท

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันโรคต่าง ๆ โรคติดต่อหลายประเภทสามารถจะสร้างภูมิคุ้มกันได้ เช่น อหิวาตกโรค ไทฟอยด์ วัณโรค คอตีบ บาดทะยัก ไอกรน โปลิโอ ฯลฯ ใช้วิธีการที่เจ้าหน้าที่ออกไปสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประชาชน

ปัญหาการสร้างภูมิคุ้มกัน

วัคซีนคุ้มกันเหล่านี้มีราคาแพงและหมดอายุได้ง่าย ทั้งไม่สามารถจะเข้าถึงประชาชนได้ทั่วถึง ปัจจุบันนี้ทางโรงพยาบาลจะฉีดวัคซีน BCG ป้องกันวัณโรคให้เด็กที่เกิดโรงพยาบาล ส่วน DPT และ OPV นั้น จะต้องฉีดเมื่อเด็กอายุ ๖ เดือนขึ้นไปและจะต้องฉีดเติมเป็นระยะ ๆ การเข้าฉีดเด็กในอายุที่เหมาะสม(ต่ำกว่า ๖ เดือน) ทำได้ยาก วิธีปฏิบัติการทั่ว ๆ ไปมักจะสร้างภูมิคุ้มกันเด็กในโรงเรียนเพื่อความสะดวก แต่จะได้เด็กที่อายุเกินกำหนด

๔. โครงการจัดสรรน้ำสะอาด มีโครงการน้ำสะอาด มีการสร้างบ่อน้ำที่ใช้กระป๋องตัก ใช้คันโยกมือ เครื่องสูบน้ำดีเซล การจัดสรรน้ำสะอาดนี้จะช่วยป้องกันโรคได้

ปัญหาในการจัดสรรน้ำสะอาด

ในบางแห่งไม่สามารถจะน้ำใช้ได้เพียงพอ การขุดในบางพื้นที่ต้องใช้เครื่องจักรกลขนาดใหญ่ การใช้ปั๊ม ดีเซลมีปัญหาเรื่องราคาน้ำมัน การกรองน้ำได้ส่งเสริมการใช้เครื่องกรองอย่างง่าย (กรวด ทราช ถ่าน) มีปัญหาเรื่องใช้คลอรีน

๕. การอาหาร ในประเทศที่พัฒนาน้อย (LDC) มีประชากรที่ขาดอาหารอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดน้อยลง สมอองไม่ปราดเปรื่อง ขาดความต้านทานโรค และเกิด

ความพิการบางประการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากขาดการพัฒนาในเรื่องการอาหาร ถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเรื่องอาหารที่สำคัญ คือ การเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร เพื่อยกระดับรายได้ของคนจนและการผลิตอาหารเพื่อป้อนประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้น การพัฒนาในปัจจุบันเน้นหนักในเรื่องของเกษตรกรรม ซึ่งเป็นส่วนที่ป้อนวัตถุดิบและเกลือแร่ต่อภาคอุตสาหกรรมด้วย : เป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรม อาหารของกรรมกร เป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศสำหรับการลงทุน ช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นหนักในแรงงานระดับหมู่บ้าน

ปัญหาการพัฒนาด้านการอาหาร

โครงการพัฒนาในด้านการอาหารขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการปัญหาในด้านการพัฒนาการเกษตร ขึ้นอยู่กับการเพิ่มผลผลิตให้พอเพียง ปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาการเกษตรที่เป็นหลักได้แก่

- ก. การขาดแหล่งน้ำ ทั้งน้ำฝน น้ำชลประทาน
- ข. สภาพดินที่ไม่เอื้ออำนวย : ดินขาดแร่ธาตุ ดินเปรี้ยว ดินเค็ม
- ค. ศัตรูพืช
- ง. พันธุ์พืช ฯลฯ

ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้จะต้องใช้ทั้งทุนและหลักวิชาการ ทั้งยังใช้เวลานานในการพัฒนาอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาในการวางแผนที่จะต้องตัดสินใจด้วยว่า การผลิตพืชผลการเกษตรนั้นจะส่งเสริมเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นหรือเพื่อการจำหน่าย (เป็น Cash Crop) ปัญหาเรื่องการส่งเสริมการเกษตรและการส่งเสริมเพิ่มพูนรายได้ของประชาชนเป็นเรื่องใหญ่ และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพียงทางอ้อมจึงจะกล่าวเพียงแค่นี้

แม้ว่าจะสามารถแก้ปัญหาในเรื่องผลิตผลทางการเกษตรได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าหมดปัญหาในเรื่องการอาหาร ยังมีปัญหาต่างๆ อีกดังจะยกมาเป็นสังเขป

- ประชาชนขาดความรู้ถึงความสำคัญในการรับประทานอาหารให้ถูกส่วน
- วัฒนธรรมในการบริโภคอาหารต่างกันไปในระหว่างท้องถิ่นต่างๆ

ตัวอย่างของปัญหาในการพัฒนาเรื่องอาหาร

ในหลายท้องที่ในประเทศไทย มีประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งทารกและเด็กที่มีสภาพโภชนาการบกพร่อง ในเด็กทารกนั้นจะเห็นได้ว่าส่วนมากมารดาจะเลี้ยงบุตรด้วย นมชนิดห้ามใช้เลี้ยงทารก ซึ่งราคาถูกและพอลำนำไปขายให้ถึงบ้านทั้งยังขงได้ง่ายทางฝ่ายสาธารณสุขพยายามส่งเสริมการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา

ซึ่งก็มีปัญหาในบางครั้ง เนื่องด้วยมารดาจำนวนมากที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ที่จะมีน้ำนมเลี้ยงบุตรอย่างเพียงพอ นมผงสำหรับเลี้ยงทารกชนิดที่เหมาะสม ซึ่งแม้จะมีงบประมาณซื้อมาได้หรือได้รับบริจาคก็ไม่สามารถส่งให้ผู้บริโภคได้ หรือวิธีการเตรียมซบซ้อนเกินไป

การแก้ไขปัญหานี้ ได้แก่ การตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บำรุงหญิงมีครรภ์ หญิงในระยะการให้น้ำนม เด็กที่มีปัญหาทางโภชนาการแรกเกิดได้แก่ระยะ ๓ เดือนขึ้นไป เด็กก่อนวัยเรียน เด็กในวัยเรียน เป็นต้น ส่งเสริมการผลิต จัดหาอาหารเสริมในระดับท้องถิ่น

ปัญหาเรื่องพัฒนาการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ รัฐบาลทุกประเทศจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ให้การศึกษา ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษารวมทั้งการฝึกอบรมอาชีพ เพื่อให้พลเมืองสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยการผลิตในทางเศรษฐกิจได้ การจัดการศึกษาให้ดี เพื่อสนองความต้องการของประเทศชาติ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอคือ โอกาสในการศึกษาไม่เสมอภาค งบประมาณ ที่รัฐบาลทุ่มไปในการส่งเสริมการศึกษาระดับสูงได้ผลตอบแทนสู่สังคม (Social Return) ที่ไม่คุ้มค่า ภาวะการว่างงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้มีการศึกษา อันเกิดจากการฝึกอบรมอย่างไม่ตรงเป้า ฯลฯ เป็นสิ่งที่แก้ยากแม้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว รายงานนี้จะกล่าวถึงการพัฒนาการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนา (ทั่ว ๆ ไป)

ในประเทศกำลังพัฒนาการศึกษาเป็นทั้งผลิตผลของสังคมและเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงของสังคมประเทศเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม และลอกเลียนระบบการศึกษาของเมืองแม่ เป็นผลให้เกิดปัญหา ๒ ประการ คือ สร้างคนที่มีความรู้จำนวนน้อย ไม่สนใจการอาชีวศึกษาเท่าที่ควร ทำให้ดูถูกการทำงานในการเกษตรกรรม แทนที่จะเป็นการเน้นให้เห็นความสำคัญองงานเกษตรกรรม และความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มผลิตผลในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคม (ปัจจุบันไทยมีวิธีแก้ไขโดยการสอนวิชาเกษตรกรรมในโรงเรียน) ปัญหานี้ทำให้ผู้ที่เป็เกษตรกรขาดโอกาสในการศึกษา และผู้ที่ได้รับการศึกษาก็ผลจากอาชีพเกษตรกร และเป็นผลให้การพัฒนาทางเกษตรกรรมของประเทศ LDC เป็นไปได้ช้าและไม่ทำรายได้มากเท่าที่ควร ถ้าจะวิเคราะห์กันให้ชัดเจนแล้ว ปัญหาเกิดโยงมาจากตอนเริ่มต้นที่เกิดความไม่เสมอภาคในการศึกษาเมื่อถึงวัยที่จะเข้าการศึกษาภาคบังคับ เด็กบางส่วนจะได้เข้ารับการศึกษา แต่เด็กอีกส่วนหนึ่งจะต้องช่วยครอบครัวทำมาหากิน หรือโยกย้ายตามผู้ปกครองไปทำให้เสียโอกาส ในการศึกษา

ชั้นมัธยม แม้ว่าโรงเรียนของรัฐบาลก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่มาก สำหรับคนยากจนและมีปัญหาเกี่ยวกับ Forgone Income ทำให้แรงงานเกษตรเหล่านี้ไม่มีโอกาสได้พัฒนาในระดับประถมศึกษา นั้น ปรากฏว่ามีได้สอนวิชาเกษตรกรรม เพราะสภาพแวดล้อมและทุนไม่อำนวย ทั้งยังมีทัศนคติว่า นักเรียนซึ่งเป็นบุตรหลานของเกษตรกร ย่อมมีความรู้ในด้านการเกษตรมากกว่าครู ทำให้อาชีพเกษตรไม่พัฒนาไปเท่าที่ควร จะเป็นไปได้ในวิธีการดั้งเดิม ส่วนความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการเพิ่มผลผลิตจะเข้าถึงเกษตรกรน้อย ขณะนี้รัฐบาลพยายามแก้ไขด้วยการจัดฝึกอบรม ตั้งกลุ่มเกษตรกร ยุวเกษตรกร เป็นต้น

ปัญหาเรื่องการฝึกคนไม่ตรงตามความต้องการของประเทศ
การเปิดสอนวิชาการมักไม่สอดคล้องต่อความต้องการของประเทศ ทำให้มีคนที่ทำงานบางอย่างขาดแคลน บางอย่างมีมากเกินไปจนกลายเป็นการแก้ปัญหาเรื่องนี้ควรจะทำโดยศึกษาตลาดแรงงานของประเทศให้ละเอียดและใช้ข้อมูลในการศึกษามาวางแผนการศึกษาของชาติ

ปัญหาด้านการให้อบรมทางจิตใจ และค่านิยม

ปัญหานี้ควรจะต้องอยู่ในเรื่องของพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านการศึกษารวมกัน ปัจจุบันนี้มักกล่าวกันว่า เขาของคนชาติที่จะเป็นทรัพยากรมนุษย์สืบต่อไปนั้น ได้รับการอบรมในด้านศีลธรรมจรรยาน้อยเกินไป จึงทำให้เกิดอาชญากรรม การเอาเปรียบเอารัดเอาเปรียบกันในสังคม เป็นเครื่องกีดขวางการพัฒนาบ้านเมือง มีปัญหาอยู่หลายประการ เช่นว่า เราจะสอนอะไร ในทางด้านศาสนา ทุกวันนี้ เรานิยมศึกษากันเรื่องเทคนิควิธีการกระทำจิตหรือการใช้ถ้อยคำในทางศาสนาหักล้างกัน หรือโจมตีบุคคลอื่น โดยละเอียดในเรื่องการสอน ความคิดความเข้าใจแก่เด็กในวิชาหน้าที่พลเมือง ก็จะเน้นในเรื่องวิชาการรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งแม้ว่าเป็นเรื่องที่ประชาชนพลเมืองของชาติควรจะได้รับทราบแต่ก็ทำให้การสอนอบรมในเรื่องหน้าที่ของพลเมืองดี หรือกรณีศึกษาของตนต่อชาติลดน้อยลง สิ่งแวดล้อม เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สังคม จะสร้างค่านิยมที่ไม่เกื้อกูลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น ไม่ส่งเสริมหรือแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จในชีวิตหรือความมั่งคั่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อคนเรามีความเพียรพยายาม ก่อร่างสร้างตัวและความอดทน มักจะส่งเสริมเรื่องที่ทำให้คนรอเทวดาฟ้าดิน หรือโชคชะตาที่จะบันดาลให้เราโชคเข้าวันหนึ่ง สังคมก็เช่นเดียวกัน มักมีเรื่องชวนให้คิดว่าเกียรติของคนอยู่ที่ความหรูหรา ฟุ้งเฟ้อ มิได้อยู่ที่การทำประโยชน์ให้ส่วนรวมหรือความขยันขันแข็ง (ในบางประเทศที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นไปด้วยดี ประชาชนมักจะแข่งขัน

กันทำงานเพื่อส่วนรวม) เรื่องของความซื่อสัตย์สุจริตก็ตาม ผู้รายงานเคยมีประสบการณ์ว่าในการเล่นกีฬาบางครั้งจะได้รับการสอนว่าถึงแม้ว่าเราจะเล่นผิดกติกา แต่ถ้ากรรมการไม่ทันสังเกตเห็นก็สามารถเล่นต่อไปได้ จะไม่ถูกระบบเกียรติยศเลย ไม่ทราบว่าจะเป็นการค่านิยมนี้หรือไม่ที่ทำให้คนในสังคมจึงจะคดโกงกัน เช่น พ่อค้าจะปนของไม่ดีลงในของดี การเซ็นสัญญา เช่น สัญญาซื้อขาย ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งผิดเธอ สัญญาไม่รัดกุม อีกฝ่ายจะหาทางเอาเปรียบเสมอ ทั้งนี้ทำให้บ้านเมืองไม่เจริญในด้านเศรษฐกิจด้วย

ปัญหาการลดอัตราการเกิด

ประเทศที่มีอัตราการเพิ่มผลเมืองมากถือว่ายังเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำ ตามทฤษฎี ประชากร การเพิ่มผลเมือง จะสูงกว่าการเพิ่มของ อาหารที่จะเลี้ยง ดังนั้นจึงควรลดอัตราการเกิดทั้งนี้มองในระดับใหญ่หรือระดับกว้าง ๆ ในระดับย่อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศ LDC การที่ประชาชนมีบุตรมาก ๆ ทำให้การดูแลเลี้ยงดูไม่ทั่วถึงทำให้ประชาชนที่มีอยู่แต่ปริมาณที่มากขึ้นแต่ขาดคุณภาพ เมื่อมีคนมาก ๆ การดูแลและปัญหาต่างๆ จะติดตามมา

ปัญหาลดอัตราการเกิด

1. ไม่มีทางที่จะชี้ขาดได้ว่าบุคคลควรจะคุมกำเนิดหรือไม่ เพราะยังมีผู้ที่ถือว่าแผ่นดินยังมีอยู่มาก ถ้าพัฒนาบุคคลไปในทางต่างๆ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อโลกได้มาก บางคนถือว่าตนมีฐานะพอที่จะเลี้ยงดูบุตรมาก ๆ ได้ นอกจากนั้นประเทศที่มีประชากรมาก ๆ ง่ายต่อการครองโลกเป็นมหาอำนาจ ทำให้เกิดความกลัวถูกกลืนชาติ ทั้งนี้หาเกณฑ์ได้ยากว่าเมื่อไรควรจะคุมกำเนิด
2. อุปกรณ์ - วิธีการคุมกำเนิดยังไม่เพียงพอและไม่เข้าถึงประชาชนพอ ประชาชนยังไม่รู้จักการคุมกำเนิด
3. ประชาชนมีเหตุผลต่างๆ ที่ต้องการ มีบุตรมาก เช่น สามารถใช้แรงงานได้ แม้ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในชนบท ยังไม่สามารถให้คนมีบุตรเพียง ๑-๒ คน ตามที่ตั้งเป้าหมายได้ทั้งยังมีความกลัวความป่วยไข้ต่างๆ อันเกิดขึ้นเมื่อคุมกำเนิด
4. ยังไม่สามารถลดการเกิดของบุคคลที่ไม่มีคุณภาพได้ กล่าวคือ ไม่สามารถคุมกำเนิดผู้ที่ เป็นโรคอันเป็นกรรมพันธุ์ เช่น โรคเลือด ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า Thalassaemia ซึ่งเป็นกันมากในประเทศไทย-เขมร คนที่มีบุตรมาก ๆ สุขภาพของแม่และบุตรไม่ดี เกิดความพิการในระยะต่อมา ทำให้เสียทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ

การใช้ทรัพยากรมนุษย์

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรของประเทศที่สำคัญเมื่อมีการพัฒนาขึ้นมาเป็นอย่างดีแล้ว ควรจะได้ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในบางครั้งอาจจะเกิดปัญหาในการใช้ทรัพยากรมนุษย์ ดังกล่าว เนื่องด้วย ข้อขัดข้องจากปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของมนุษย์โดยตรง

๑. ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก เด็กเป็นทรัพยากรที่ประเทศสามารถใช้ได้อย่างคุ้มค่าในอนาคต กลับถูกใช้อย่างไม่ถูกต้องในปัจจุบัน กล่าวคือ เด็กจำนวนนับล้านที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา กลับต้องทำงานในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงงานเถื่อนที่มีอยู่มากมาย สาเหตุของการใช้แรงงานเด็ก คือ ความยากจนในชนบท และการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในต่างประเทศ เช่น ในประเทศอังกฤษในสมัยเริ่มต้นการปฏิวัติอุตสาหกรรม ในประเทศไทยปรากฏว่าเด็กจากภาคอีสานเข้าสู่ตลาดแรงงานมากที่สุด โดยที่สำนักงานหางานในกรุงเทพฯ ส่งนายหน้าของตนไปกว้านหาเด็กตามหมู่บ้าน ให้เงินพ่อแม่เด็กไว้จำนวนหนึ่งและหาเด็กไปเข้าทำงาน หรือพ่อแม่พาเด็กมาสำนักงานหางานสำนักงานมักจะเอาเปรียบและเก็บค่านายหน้าสูง

เด็กที่ถูกพามาสำนักงาน จะมีคนจ้างไปทำงานหลายประเภท ทั้งตามบ้าน โรงงาน บ่อยครั้งที่เด็กถูกนำไปขายตามช่องโสเภณี

โรงงานขนาดเล็กที่นิยมใช้แรงงานเด็กนิยมลดต้นทุนการผลิตโดยการลดค่าแรงงานลดค่าใช้จ่ายในด้านสวัสดิการให้น้อยที่สุด เท่าที่จะทำได้ สภาพการทำงานเลว บังคับให้ทำงานเวลายาวนาน ใช้วิธีดุด่าทุบตีข่มขู่ สถานที่ทำงานคับแคบอุดอู้ เพราะต้องทำอย่างปิดบัง ทำให้เด็กต้องตายหรือพิการไป เป็นจำนวนมาก อาหารที่ให้จะไม่มีความเหมาะสมสำหรับเด็กซึ่งอยู่ในวัยเจริญเติบโต สภาพทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่ออันเลวร้ายต่อเด็กอย่างมาก ทั้งทางด้านร่างกาย สมองและจิตใจ ทำให้เด็กมีร่างกายอ่อนแอ ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร สมองไม่ได้รับการฝึกฝน และไม่ได้รับฝึกให้มีทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพอื่นในอนาคต จิตใจจะถูกกดตันจนทำให้ตื่นกลัวหรือก้าวร้าว อันเป็นผลกระทบต่อสังคม แม้ว่าจะมีกฎหมายคุ้มครองแรงงานเด็กแต่เจ้าหน้าที่ตรวจแรงงานมีน้อย แล้วต้องทำตามนโยบายของกรมแรงงานซึ่งเป็นการประนีประนอมกับฝ่ายนายจ้าง ทางกรมเองก็ยังไม่ทราบว่าจะจัดการแก้ปัญหาพื้นฐานอย่างไร แนวทางแก้ไขปัญหามีอยู่แต่เป็นไปได้ยาก เช่น ให้ส่งเสริมการพัฒนาชนบท ฝึกอาชีพให้เด็กทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน ควบคุมสำนักงานหางาน ปรับปรุงสภาพการทำงานของเด็ก จัดบริการทางสังคม สงเคราะห์ให้เด็ก ฯลฯ

๒. ปัญหาการจัดการบริหารงาน ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การพยายามหาทางใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุด เมื่อมีคนอยู่จำนวนมาก ก็เป็นการยากสำหรับผู้บริหาร ที่จะจัดคนเข้างานได้เหมาะสม จึงมักเกิดการว่างงานขึ้น การว่างงานนี้มีลักษณะของปัญหาที่น่าสังเกต ดังนี้

๑. การว่างงานระดับแรงงานในเมืองอันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทมาสู่เมือง โดยไม่มีการวางแผน

๒. ในชนบท มีการว่างงานตามฤดูกาล ที่ไม่มีการทำการเกษตร ปัญหานี้พอจะแก้ไขได้ โดยการให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียน พัฒนาทางด้านเกษตรหรือการสร้างงานในชนบท

๓. สำหรับผู้ที่มีความรู้ การว่างงาน เกิดจากการที่ผู้บริหารไม่สามารถจัดงานให้บุคคลนั้นปฏิบัติตามความรู้ความสามารถของตน ปัญหาความขัดแย้งกัน ฯลฯ และค่านิยมของผู้ทำงานที่ว่างอยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไรเลยดีกว่า ทำงานที่ไม่ตรงกับสิ่งที่เรียนมา จึงไม่พยายามปรับตัวเข้ากับงาน

๔. ปัญหาแรงงานที่มีอยู่เสมอ ๆ คือ ปัญหาระหว่างนายจ้าง ลูกจ้าง และเรื่องค่าแรง เป็นต้น กล่าวคือ นายจ้างย่อมต้องการลดต้นทุนให้ถูกที่สุด โดยการลดค่าแรง มีหน่วยงานที่พยายามแก้ไข ได้แก่ หน่วยงานของรัฐสหภาพ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการต่อรองที่เป็นปัญหา เช่น เมื่อลูกจ้างเรียกค่าแรงสูง และทางราชการหรือทางสหภาพแรงงานพยายามขึ้นค่าแรงสูงจนผู้ลงทุนไม่สามารถจ่ายได้ เพราะได้กำไรไม่คุ้ม จึงใช้เครื่องจักรกลแทนที่เครื่องจักรกลทำงานได้มากและสม่ำเสมอ เข้าแทนที่แรงงานมนุษย์ ทำให้เกิดการว่างงาน ทางกรมจะต้องวางแผนแรงงานใหม่ เป็นการใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้ครบถ้วนเพื่อกระจายรายได้ ปัญหาการแบ่งรายได้นี้มีในประเทศที่มีพลเมืองมาก ๆ มีผู้วิเคราะห์ว่าการใช้ระบบวรรณะในอินเดียโบราณเป็นวิธีหนึ่งของการจัดสรรแรงงาน โดยถือเป็นเรื่องธรรมดาที่คนอยู่ในวรรณะนี้มีหน้าที่ทำงานอะไร

๓. ปัญหาการใช้แรงงานของคนพิการ ข้าราชการมีประสบการณ์ในการจัดการ ฝึกอาชีพทหารผู้พิการ ทูพพลภาพ ซึ่งจะนำมากกล่าวในบางประการ กล่าวคือ

ทหารส่วนมากมีอาชีพเดิมเป็นชาวนา เมื่อพิการแล้วจะไม่สามารถทำอาชีพเดิมได้ จะต้องหาอาชีพใหม่ ที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย ซึ่งจะเกิดปัญหาในการฝึกฝน เพราะมักไม่มีความรู้พื้นฐานในอาชีพที่จะฝึกใหม่ อีกประการหนึ่งเป็นการทูพพลภาพอย่างกระตือรือร้น ผู้ทูพพลภาพยังมีได้เตรียมตัวรับสภาพใหม่จึงมักจะเสียกำลังใจในการฝึกฝน อย่างไรก็ตาม เมื่อฝึกแล้วถึงขั้นที่จะใช้แรงงานได้ก็บังเกิดปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่จะต้องแก้ไขมองข้ามเสียไม่ได้ เช่น จะต้องเลือกงานที่ฝึกให้เหมาะสม กับสภาพใน

ภูมิปัญญา เช่น การแก้วิทยุโทรทัศน์ หรือ การแก้เครื่องจักรกล จะต้องทำในท้องถิ่น ที่มีการใช้บริการเช่นนี้มาก ๆ ผู้ฝึกอาชีพมัก จะไม่ต้องการย้ายจากภูมิลำเนาเดิม จึงไม่สามารถใช้แรงงานเหล่านี้ ในการทำงานบางอย่าง ที่ต้องอาศัยเครื่องมืออุปกรณ์ใหญ่ที่เป็น ส่วนรวม และลำบากในการขนส่งวัสดุดิบ และของที่ผลิตเสร็จแล้ว อีกปัญหาคือการเดินทางไปทำงานผู้ที่พิการหลายคนที่มีความ สามารถในการทำงาน แต่ไม่สะดวกในการเดินทาง ปัญหาอีก ประการหนึ่ง ในสมัยก่อนคือ กฎที่ไม่รับคนพิการเข้ารับราชการ ทำให้แม้ว่าคนพิการจะมีความสามารถที่ทำงานไม่ได้

“ปัญหาในการพัฒนาและการใช้ทรัพยากร มนุษย์ยังมี อีกหลายประการ ที่ควรจะพิจารณา แก้ไขได้ เป็นบางส่วน”

กลับมาเข้าเรื่องการทรงพระอักษรของสมเด็จพระเทพฯ กันต่อ ในวิชาสังคมวิทยาสำหรับการพัฒนาประเทศ (สังคม ๑๕๓) สอนโดย ดร.อนันต์ เจียมเจริญ นั้น มีเรื่องที่น่าสนใจอยาก จะนำมาเล่าไว้คือ ในวิชาบรรณานิสิตได้ศึกษาเรื่องลักษณะนิสัย ประจำชาติ ซึ่งก็ได้เริ่มการศึกษาจากเอกสารของกระทรวงกลาโหม ของสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองที่ทางการสหรัฐ อเมริกาได้มอบหมายให้นักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาทำการ ศึกษาลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทย เนื่องจากประเทศไทย ไปประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา (แม้ว่าท่านเอกอัครราชทูต ไทยประจำสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้น คือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะไม่ยอมยื่นหนังสือประกาศสงครามอย่างเป็นทางการต่อรัฐบาล อเมริกาก็ตามแต่สหรัฐอเมริกาที่ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่เมืองไทย เป็นประจำ) ทางการสหรัฐอเมริกาก็เลยเตรียมการเอาไว้ว่าถ้าหาก ต้องยึดครองประเทศไทยในฐานะผู้แพ้สงครามก็จะได้ทำไปโดย ราบรื่น โดยศึกษาลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทยไว้ จะได้รู้ จุดอ่อน จุดแข็งของเราเวลาที่ต้องเข้ามาปกครองจริงๆ จะได้มี ปัญหาอย่างน้อยที่สุด คือเรื่องที่ไม่ควรเป็นเรื่องก็จะได้ไม่เป็นเรื่อง เช่น รู้ไว้ว่าคนไทยถือหัว จะได้ไม่จับหัวคนไทยเล่น (ฝรั่งจับ หัวเล่นกันเป็นเรื่องธรรมดา) ไม่ใช่ทำสิ่งของต่างๆ (เพราะคน ไทยถือว่าเท้าเป็นอวัยวะที่ต่ำ การใช้เท้าทำอะไรต่อมิอะไรคนไทย ถือว่าเป็นการดูถูกกัน) คนไทยถอดรองเท้าเวลาเข้าบ้าน (พวก ฝรั่งนั้นเขาใส่รองเท้าเข้าไปถึงห้องนอนเล่นที่เดียว) หรือการที่ ไม่เอาหมอนหนุนหัวมารองนั่ง (เพราะคนไทยสวดมนต์กราบพระ ตรงหมอนหนุนหัวนั่นเอง) เป็นต้น

ความจริง ทางสหรัฐอเมริกาเขาก็ได้เตรียมศึกษาลักษณะ นิสัยประจำชาติของญี่ปุ่นไว้ด้วย เพราะญี่ปุ่นประกาศสงครามกับ สหรัฐอเมริกา ในสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกัน ซึ่งสหรัฐอเมริกาก็เอาความรู้ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะนิสัยประจำชาติของ ญี่ปุ่นไปใช้ได้จริงๆ ในการยึดครองญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลก

ครั้งที่สอง ซึ่งการยึดครองญี่ปุ่นนั้นจัดว่าเป็นการยึดครองที่ประสบ ความสำเร็จที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์โลก เรียกว่า คนญี่ปุ่น ทั้งรักทั้งเคารพคนอเมริกันมาก โดยให้ความร่วมมืออย่างดีที่สุด แม้แต่รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันก็เป็นรัฐธรรมนูญที่พวก นายทหารฝ่ายเสนาธิการของนายพลห้าดาวดีดัลส แมคอาเธอร์เป็นผู้ร่างให้ ญี่ปุ่นยังใช้อยู่โดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลงมารวม ๕๐ ปีแล้ว

ผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องลักษณะนิสัยประจำชาติของไทยและ ของญี่ปุ่นสำหรับกระทรวงกลาโหมของสหรัฐอเมริกาในครั้งนั้น คือ ศาสตราจารย์รูธ ฟุลตัน เบเนดิกท์ แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ที่น่าสนใจก็คือการที่สุภาพสตรีท่านนี้ไม่เคยเดินทางมาประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นเลย ในการศึกษาลักษณะนิสัยประจำชาติของ ชาติทั้งสองนี้ วิธีการศึกษาของท่านทั้งนั้นคือศึกษาจากเอกสาร และหนังสือ กับสัมภาษณ์คนไทยและคนญี่ปุ่นในสหรัฐอเมริกา ขณะนั้น ผลงานของรูธ เบเนดิกท์ เกี่ยวกับลักษณะนิสัยประจำชาติ ของคนญี่ปุ่นนั้น เป็นที่แพร่หลายรู้จักกันทั่วโลก โดยถูกตีพิมพ์ เป็นหนังสือชื่อเรื่องคือ The Chrysanthemum and the Sword -ดอกเบญจมาศกับดาบซามูไร ส่วนงานของรูธ เบเนดิกท์ ที่เกี่ยวกับ ประเทศไทยนั้นไม่ค่อยมีใครรู้จักนัก เพราะไม่ได้ถูกตีพิมพ์เป็น เล่มในภาษาอังกฤษ แต่ทางเมืองไทยได้แปลออกมาพิมพ์เป็น ภาษาไทยแล้วโดย พรณี ฉัตรพลรักษ์ ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ชื่อเรื่องคือ Thai Culture and Behavior -วัฒนธรรม และ พฤติกรรมของไทย

งานวิจัยเกี่ยวกับนิสัยประจำชาติของคนไทยนี้ รูธ เบเนดิกท์ ทำสำเร็จก็ส่งให้กระทรวงกลาโหมของอเมริกันตั้งแต่เมื่อเดือน กันยายน พ.ศ.๒๔๘๖ เธอสิ้นชีวิตในวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๑ รวมอายุได้ ๖๑ ปี สิ่งที่จะต้องระลึกไว้ตลอดเวลาก็คือ องค์กรประกอบของเวลา เพราะทั้งคนที่ศึกษาและผู้ที่ถูกศึกษาก็ เสียชีวิตหมดแล้ว บริบท (Context-สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศ ทั้งหมดในขณะหนึ่ง) ของประเทศไทยก็เปลี่ยนไปเยอะแล้ว อาทิเมื่อสมัยก่อน (ช่วงที่รูธ เบเนดิกท์ ทำการวิจัย) ถือว่าโรงแรม เป็นสถานที่โคจร ผู้หญิงดีๆ เขาไม่เข้าโรงแรมกัน แต่ปัจจุบันนี้ ต้องแต่งงานในโรงแรมถึงจะโก้ แม้แต่ในแวดวงการศึกษา เช่น พวกมหาวิทยาลัย ยังนิยมจัดงานประชุมทางวิชาการกันที่โรงแรม เลย ดังนั้นเรื่องที่ว่ารูธ เบเนดิกท์ ค้นพบความจริงเกี่ยวกับลักษณะ นิสัยประจำชาติของคนไทย และสิ่งที่ท่านค้นพบนั้นจริงหรือไม่ จริง ถูกหรือไม่ถูก จึงไม่ใช่เรื่องที่จะมาพิจารณากันอย่างจริงจัง แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ความแปลกในการมองและมุมมองสังคมไทย ของนักวิชาการตะวันตก และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าศึกษา พุดง่าย ๆ ก็คือเทคนิควิธีการวิจัยของเขาน่าจะมีประโยชน์ในการ ศึกษาวิจัยของบ้านเราด้วย เพราะปัจจุบันนี้เราเน้นเฉพาะเทคนิค

วิธีวิจัยเชิงปริมาณมากจนเกินไป แทบจะเรียกได้ว่าอะอะอะไร ก็ต้องเป็นเชิงปริมาณไปเสียหมด พวกที่วิจัยเชิงคุณภาพกลับถูกมองข้ามไปหมดเลยทีเดียว

ที่ที่น่าสนใจนั้น ก็เพราะว่าการมองของนักวิชาการต่างชาติแบบเป็นระบบนั้นได้ให้ข้อคิดที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจาก รุท เบเนดิกต์ ตัดเรื่องที่เป็นสาขาลอกออกไป เช่นที่ว่าคนไทยเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นั่นก็เป็นเรื่องปกติของคนในสังคมเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันนั้น ส่วนเรื่องไม่ตรงต่อเวลาที่ไม่ต้องพูดถึง เพราะในสังคมเกษตรกรรมมีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะไปเร่งรัดอะไรกันก็ไม่ได้ ไม่เหมือนกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ต้องแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ดังนั้น การตรงต่อเวลาแบบเป๊ะๆ นั้น จึงไม่มีความจำเป็นอะไรสำหรับสังคมเกษตรกรรม สังคมเกษตรกรรมที่ไหนๆ ในโลกก็ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการตรงต่อเวลาทั้งนั้น สิ่งที่รุท เบเนดิกต์ มองเห็นและวิเคราะห์สรุปออกมาเป็นลักษณะนิสัยประจำชาตินั้น ต้องเป็นลักษณะที่เด่นและแจ่มชัดจริงๆ แบบไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน ไม่ใช่เรื่องสากลที่น่าพิศวงที่สุดที่ รุท เบเนดิกต์ สรุปว่าเป็นลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทยก็คือ

“คนไทยมีนิสัยชอบซ้ำเติมคนที่พลาดหลังจากการถูกหลอกหลวงหรือถูกทำร้ายแต่ไม่ค่อยมีความรู้สึกว่าการที่หลอกหลวงหรือทำร้ายคนอื่นนั้นมีความผิดแต่อย่างใด มีหน้าที่ยังไม่ค่อยจะเห็นว่าการหลอกหลวงหรือการทำร้ายบุคคลอื่นนั้นเป็นการกระทำที่เลวร้ายอะไรนัก”

ดูเหมือนว่าคำพูดที่ติดปากคนไทยที่ว่า “สมน้ำหน้า” จะเป็นแคปซูลที่บรรจุลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทยเอาไว้ทั้งหมด ซึ่งตรงข้ามกับพวกฝรั่ง ที่เขามีความเชื่อและประเพณีปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานว่าต้องช่วยเหลือผู้ที่ถูกหลอกหลวงหรือผู้ที่ถูกทำร้ายนั้นเป็นผู้ที่ควรแก้ความสงสัย สำหรับผู้ที่หลอกหลวงหรือทำร้ายคนอื่นนั้น เป็นคนเลวต้องถูกลงโทษ และการกระทำที่เป็นการหลอกหลวงหรือทำร้ายผู้อื่นนั้น เป็นการกระทำที่ชั่วร้าย สำหรับการมองโลกของไทยนั้น ถ้าหากผู้หญิงถูกข่มขืน ก็มักจะถูกคนไทยสมน้ำหน้า โดยถูกหาว่าแต่งตัวไม่เรียบร้อย ยั่วผู้ชาย หรือไม่ก็หาเรื่องใส่ตัวโดยไปโน้มน้าวที่ไม่ปลอดภัยเอง สรุปก็คือเป็นความผิดของเหยื่อเองที่โง่ ส่วนผู้ชายที่ข่มขืนผู้หญิงจะถูกยกย่องว่าเก่งเสียด้วยซ้ำไป ส่วนถ้าใครถูกหลอกให้เสียเงินเสียทอง เช่นเรื่องการตกทอง หรือเล่นไพ่สามใบ ก็จะถูกสมน้ำหน้าว่าโง่เอง ดังนั้น คนไทยที่ถูกใครโกงหรือถูกหลอกหลวงจะปิดปากตัวเองเงียบ เพราะกลัวจะถูกซ้ำเติม หากจะแปลจากที่รุท เบเนดิกต์ เขียนมาตรงๆ ก็จะได้ความดังนี้ คือ

“พฤติกรรมที่เป็นการหลอกหลวง อาจนำมาใช้โดย

ไม่มีข้อตำหนิตีติเตียนและเป็นสิ่งที่ใครๆ ที่อาจใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เช่น ความไม่รู้ ความละโมภของฝ่ายตรงข้าม เช่นเดียวกับภษาของไทยที่ว่า หนามยอกต้องเอาหนามบ่ง และเข้าเมืองตาหลิ่วให้หลิ่วตาตาม ความสนใจของคนไทยมุ่งไปที่การเหยียดคนอื่นที่ถูกหลอกหลวง ไม่ใช่การตำหนิวิธีการ”

ที่ได้กล่าวมาเสียยี่สิบขวาน ก็เพราะต้องการที่จะให้เห็นว่าการเรียนในระดับปริญญาเอกนั้นเรียนอะไรและเรียนกันอย่างไรบ้าง

ที่นี้จะได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวิชา “ฝึกงาน” ของนิสิตระดับปริญญาเอกกันบ้าง นั่นก็คือ “วิชาพัฒนา ๗๘๓ ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนา” ซึ่งบรรดาแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น เรียนกันย่อๆ ว่าวิชา “แพคคิคัม” เมื่อลงทะเบียนเรียนวิชานี้แล้วก็ได้เข้าชั้นเรียนจริงๆ เพียงครั้งเดียวเท่านั้นเอง คือ ท่านอาจารย์ ดร.เจสสิกา บุรีภักดิ์ เข้ามาอธิบายว่าต้องมีงานฝึกงานและต้องเลือกที่เป็นงานพัฒนาด้วย

ก่อนที่จะไปฝึกงานนั้น ต้องคิดตรึกตรองให้รอบคอบเสียก่อนว่าจะพัฒนาอะไร ควรคิดให้ตลอดถึงเรื่อง “ควรทำอะไร อยากทำ และทำได้” ด้วย ต้องคำนึงว่าการจะไปขอเข้าร่วมโครงการพัฒนานั้นเจ้าของโครงการยินดีที่จะให้เข้าร่วมหรือเปล่าด้วย ก่อนตัดสินใจควรมีการสืบสวนหน่วยงานที่จะขอเข้าไปฝึกงานด้วยให้ดี การพัฒนาเป็นการทำงานเป็นทีม พวกที่ทำการพัฒนาต้องรู้จักทำงานเป็นทีมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเลยทีเดียว ต้องรู้จักการเป็นลูกน้องและการเป็นหัวหน้าที่ดีในทุกทีม แต่ที่สำคัญในระยะเริ่มแรกคือ การเป็นลูกน้องที่ดีเสียก่อน

ในการนี้ ดร.โกวิท ดร.สุวกิจ และ ดร.สรศักดิ์ ตกลงใจร่วมกันที่จะทำโครงการพัฒนาเรื่อง “การกำหนดแนวทางการพัฒนากำลังคนเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในประเทศไทย” โดยได้เริ่มงานกันราวๆ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ จนกระทั่งมีการสัมมนาในวันศุกร์ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖ ตอนนั้นไทยเรามีก๊าซจากอ่าวไทย แต่ไม่มีโรงงานแยกก๊าซ เราจึงเอาก๊าซมาทำเป็นเชื้อเพลิงอย่างเดียว เรียกว่าเหมือนกับ “การเอาไม้สักทองมาทำฟืน” เนื่องจากก๊าซธรรมชาติที่ประกอบด้วยก๊าซหลายชนิดเช่น มีเทน เมื่อแยกออกมาแล้วสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบผลิตปุ๋ยในโตรเจน ประเภทแอมโมเนียและยูเรีย นอกจากนี้ยังใช้ก๊าซมีเทนและโพรเพนเป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตพลาสติก ในลอนไยเทียม และยางเทียม เป็นต้น เมื่อมีโรงงานแยกก๊าซแล้วเราก็จะสามารถมีอุตสาหกรรมประเภท Downstream Industry คือ จะมีโรงงานปุ๋ย โรงงานพลาสติก โรงงานยางเทียม ฯลฯ สร้างต่อๆ จากโรงงานแยกก๊าซ ประมาณกันว่าเมื่อสร้างโรงงานแยกก๊าซแล้วจะสร้างงานถึง ๑๕๖,๐๐๐ งาน ใน ๒๐ ปีข้างหน้า

อะไร ๆ ก็ดูดีไปหมด แต่สิ่งที่ในสัมมนาถกกันอยู่ เรื่องหนึ่งและเป็นเรื่องที่สำคัญมากเสียด้วย คือปัญหาในเรื่อง สิ่งแวดล้อม ยิ่งปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นที่ปล่อยออกมาโดยโรงงาน เหล่านี้ ทำเอาลูกหลานของเราที่มาบดดาพูดเรียนหนังสือกันไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่น่าเศร้า และทำให้รู้ว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของดาบสองคม

ถึงตรงนี้แล้วก็จะได้อรรถาธิบายโครงการของสมเด็จพระเทพฯ ที่ทรงเสนาอริวิชาแพศาคัมมาให้ได้อ่านกันเพื่อความ เป็นสิริมงคลดังนี้

โครงการเสริมความรู้ทางเกษตรกรรมและโภชนาการ แก่นักเรียน ในระดับประถมศึกษาในเขตชนบทยากจน

๑. ที่มา

ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตชนบทยากจนประกอบอาชีพ เกษตรกรรมเป็นหลัก ความยากจนนั้นมีสาเหตุหลายประการ สาเหตุหนึ่งคือการขาดความรู้แผนใหม่ ทั้งในการผลิตและการ จำหน่าย ทำให้ต้องลงทุนสูงแต่ได้ผลผลิตต่ำ บางครั้งการขาด ความรู้ทำให้เป็นภัยต่อสุขภาพ เช่น การใช้สารเคมีป้องกันศัตรูพืช อย่างไม่ถูกต้อง อนึ่งในท้องถิ่นทุรกันดารเช่นนี้ มีความขาดแคลน ทำให้เด็กและเยาวชนของชาติ มีสภาวะโภชนาการที่บกพร่อง ซึ่งเป็นเพราะความขาดแคลนทั้งปัจจัยและความรู้เชิงโภชนาการ เด็กและเยาวชนเหล่านี้ร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วยจนเป็นที่น่าวิตกว่า ถ้าผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของชาติบ้านเมืองในอนาคตเช่นนี้ ต่อ ๆ ไป ความเจริญสมบูรณ์ของชนชาติเราจะลดน้อยถอยลง ในแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๕ โครงการว่าด้วยการเผยแพร่ ความรู้ทางการเกษตรและมาตรการทางโภชนาการอยู่แล้ว ฉะนั้น โครงการนี้จึงเป็นเพียงการเสริมบุคลากรที่มีอยู่แล้วในการดำเนินการ ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรจะช่วยให้การเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร ซึ่งโดยปกติแล้วจะเผยแพร่อยู่ใน หมู่เกษตรกร ในโครงการนี้ จะเป็นการเผยแพร่ถึงเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเป็นเกษตรกรหัวหน้าครอบครัว

๒. บุคคลเป้าหมาย

คัดเลือกโรงเรียนในเขตชนบทยากจนในบริเวณที่มีความ ยากจนหนาแน่น และบริเวณที่มีความพร้อมในการรับความรู้

๓. วัตถุประสงค์

๑) ให้ประชาชนมีความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่ ความรู้ทาง โภชนาการ การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร รวมทั้งด้านธุรกิจ การโภชนาการ ตั้งแต่อยู่ในการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเป็นระยะเวลา ที่ทางราชการจะเข้าไปติดต่อช่วยเหลือได้ง่ายที่สุด

๒) การแก้ไขปัญหากลภาวะโภชนาการบกพร่องในเขตชนบท ยากจนเท่าที่จะกระทำได้

๓) ให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากรหรือศูนย์การศึกษาทาง การเกษตรในหมู่บ้าน

๔) ให้ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียนและครู เข้าใจในการ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการอย่างถูกต้อง มีความ สามารถช่วยเหลือตนเองและขยันหมั่นเพียร

๔. บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๑) ส.ป.ช. ซึ่งเป็นต้นสังกัดของโรงเรียนต่าง ๆ มีหน้าที่ รับผิดชอบคือ

- รวบรวมสถิติต่าง ๆ ของโครงการ
- รวบรวมความต้องการสนับสนุนด้านอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้
- ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ติดตามผลการดำเนินงาน และรายงานความก้าวหน้าของ โครงการ

๒) กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีบุคลากรระดับกรม จาก จังหวัด อำเภอ และตำบลทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่เคหะกิจ มีหน้าที่

- วางแผนการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
- แนะนำเทคนิคการปลูกผัก ผลไม้โตเร็ว การเลี้ยงเปิดไก่ ปลา และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ
- ร่วมในการวางหลักสูตรฝึกอบรมครูและการสอนนักเรียน
- จัดเจ้าหน้าที่เคหะกิจการเกษตรควบคุมในเรื่องโภชนาการ
- แนะนำเทคนิคต่าง ๆ อันเนื่องด้วยการเกษตร เช่น การใช้ ปุ๋ย การใช้ยาฆ่าแมลง

• ติดตามผลการดำเนินงานและรายงานความก้าวหน้าของงาน

๓) สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และหน่วยงานอื่น ๆ สุดแต่ จะเหมาะสมในแต่พื้นที่ มีหน้าที่รับผิดชอบคือ

• เป็นวิทยากรในการฝึกอบรมครูโรงเรียนเกี่ยวกับการเกษตร ธุรกิจการเกษตรและโภชนาการ

• รวบรวมข้อมูล ตรวจสอบโครงการโดยวิธีสุ่มตัวอย่าง รวบรวม การดำเนินงานเพื่อประเมินและสรุปผลงานที่ให้ดำเนินการไปแล้ว รวมทั้งรายงานความก้าวหน้าของงาน

๕. การสนับสนุน

๑) เงินและสิ่งที่ได้รับบริจาคจากประชาชน องค์กร สมาคม บริษัท ห้างร้าน ทั้งในและนอกประเทศ

๒) ค่าใช้จ่ายสำหรับเจ้าหน้าที่ดำเนินการ ใช้งบประมาณปกติ ของหน่วยงานต้นสังกัด

๓) งบประมาณพิเศษสำหรับดูแลโครงการ หมายเหตุ ที่จะต้องใช้ทุนและงบประมาณเพราะโครงการจะหมุนเวียนซ้ำมาก เป็นบางแห่งเท่านั้นที่โครงการผลิตได้พอขาย เป้าหมายนั้นเพื่อ

ให้ใช้สิ่งที่นักเรียนผลิตมาเป็นอาหาร มิใช่เพื่อต้องการเงิน

๖. เทคนิคการเผยแพร่ความรู้ วิธีดำเนินการ

๑) คัดเลือกโรงเรียนโดยออกตรวจและออกแบบสอบถาม ทั้งสภาพของโรงเรียน ทั้งในด้านการเกษตร เศรษฐกิจ สังคม

๒) จัดการอบรมครู โรงเรียนละ ๑ คน โดยจัดอบรมเป็น ภาคๆ เนื้อหาของการอบรมแตกต่างกันออกไปแต่ละภาค และ ใช้บุคลากรในท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยครู ฯลฯ เป็นวิทยากร เมื่อให้การอบรมทุกครั้งจะต้องทำการวิจัยแบบใช้ Pretest Posttest และเก็บข้อมูลได้ทุกครั้ง

๓) สนับสนุนด้านเครื่องมือ พันธุ์ผัก พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช แก่ครูโรงเรียนที่มอบชม รวมทั้งเอกสารแนะนำด้วย

๔) ส่งเสริมการเกษตร วางแผนผลิตอาหารในโรงเรียน โดยให้นักเรียนช่วยดูแลรักษา มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรคอยแนะนำ เรื่องการเพาะปลูก การรักษา ทำเป็นตัวอย่างให้ราษฎรจะพอทำตามได้ในการปลูกพืชในโรงเรียน ถ้าดินและน้ำไม่อำนวยอาจจะต้องขอใช้ที่อื่นในหมู่บ้าน ถ้าทำไม่ได้ให้ยกย่องให้เหมาะสมกับ สถานที่ทางภูมิศาสตร์ จะต้องแนะนำให้รู้จักปลูกพืชหมุนเวียน ตลอดปี

๕) ส่งเสริมการทำอาหารกลางวันในโรงเรียนโดยเจ้าหน้าที่ เคหะกิจการเกษตรและครูในโรงเรียนช่วยกัน บางแห่งอาจจะ ประชุม ให้ผู้ปกครองช่วยกันทำหมุนเวียนไป ใช้ผลิตผลที่ทำได้ในโรงเรียนร่วมด้วย

๗. ประเมินผล

ใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สอบความรู้นักเรียน ชั่ง น้ำหนัก วัดส่วนสูง ตรวจเลือด หาค่าความสัมพันธ์ ประมวลด้วย คอมพิวเตอร์

อนึ่ง ในการดำเนินการนี้อาจจะทำไม่พร้อมกันในแต่ละ แห่ง การส่งเสริมไม่ควรจะตรงกัน เพื่อความสะดวกควรแบ่งเป็น กลุ่มที่ได้ดี และกลุ่มที่ยังมีข้อบกพร่องอยู่

๘. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) นักเรียนสุขภาพดี ขยันหมั่นเพียร ช่วยเหลือตนเอง

๒) ส่งเสริมความสามัคคีระหว่างเด็ก ผู้ปกครอง ครู ร่วมมือ ในการพัฒนา

๓) ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้แบบอย่างที่ดีไปพัฒนา ครอบครัวของตนต่อไปได้

เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกีฬาที่ มสว ประสานมิตร

สมเด็จพระเทพฯได้เคยมีพระดำรัสว่า การศึกษาที่ สมบูรณ์นั้นต้องอาศัยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา พระองค์ท่านทรงเน้นถึงคุณภาพ ขององค์ประกอบทั้งสิ้น และทรงเห็นว่าปัญหาของการศึกษาไทย ทุกวันนี้ คือการเอียงกระเท่เร่ไปทางพุทธิศึกษามากจนเกินไปนั่นเอง ซึ่งก่อนที่จะได้เล่าต่อไปก็จะได้อธิบายขยายความถึงองค์ประกอบ ของการศึกษา ๔ ประการ ตามความเข้าใจก่อนดังนี้

๑. พุทธิศึกษา คือ การเรียนพวกวิชาการต่างๆ เช่น เลขคณิต สังคมศาสตร์ เคมี ชีววิทยา วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ฯลฯ พุทธิศึกษา ที่สุดก็คือ วิชาที่เรียนในห้องเรียนของโรงเรียนนั่นเองคือพุทธิศึกษา

๒. จริยศึกษา คือ การเรียนเพื่อที่จะได้เป็นคนดี ซึ่งจะต้อง ควบคู่ไปกับพุทธิศึกษาอย่างที่เราเรียกกันว่า “ความรู้คู่ความดี” ซึ่งใน ปัจจุบันระดับชั้นมัธยมศึกษากับระดับอุดมศึกษา ดูเหมือนว่าจะ เลิกสอนเรื่องจริยศึกษากันแล้ว ซึ่งอันที่จริงแล้วเรื่องอะไรผิดอะไร ถูก สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หลักประพฤติปฏิบัติประจำใจ ประจำวัน ควรจะเป็นสิ่งที่เรียนที่สอนกันได้ ดูเหมือนว่าในยุคนี้ การตัดสินใจทางจริยธรรมจะเป็นสิ่งที่สับสนยุ่งเหยิง เนื่องจากปราศจาก เกณฑ์วัดที่ชัดเจนมั่นคง ที่สำคัญคือ ไม่มีการสอนจริยศึกษาเลย ในระดับอุดมศึกษา

๓. พลศึกษา พลศึกษาในสถาบันการศึกษาของไทยดูเหมือน จะมีการแบ่งเอาไว้เสร็จแล้วว่าพวกที่เล่นกีฬาไม่ต้องเรียน ส่วน พวกที่เรียน(พุทธิศึกษา)ก็ไม่ต้องเล่นกีฬา ในสถาบันการศึกษาที่มีการ เรียนการสอนพลศึกษาอยู่บ้างก็เป็นการเรียนอย่างเสียมิได้ กล่าวคือ กำหนดให้เรียนพลศึกษาสัปดาห์ละ ๑ ชั่วโมง ซึ่งน่าสังเวช อย่างยิ่ง

๔. หัตถศึกษา คือ การเรียนการสอนให้ใช้มือ หรือการฝีมือ นั่นเอง เดิมทีเคยเป็นเรื่องที่ช่วยย้ำช่วยเน้นความสำคัญของการ ทำงานด้วยมือ อันเป็นอาชีพและศิลปะที่สำคัญของบรรพบุรุษ

ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการศึกษามาทั้งหมดนี้ ก็เพื่อเป็นการเกริ่นนำถึงเรื่องที่จะสมเด็จพระเทพฯได้ทรงกีฬาที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในขณะที่ทรงพระอักษร อยู่เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นวันที่อยู่ในความ ทรงจำของผู้ที่ได้เข้าร่วมในวันประวัติศาสตร์อย่างมีลมเลื่อน โดย ในเรื่องนั้นจะได้นำบทคัดย่อ เรื่อง “สมเด็จพระเทพฯทรงกีฬาที่ มสว ประสานมิตร” ของ ผศ.ดร.ชาญชัย อินทรประวัตติ์ ซึ่งเป็นพระ-

สหายและผู้มีส่วนสำคัญในการจัดงานกีฬาในครั้งนั้น มาลงไว้ดังนี้

“...ในการศึกษารายวิชาหนึ่งของนิสิตปริญญาเอกสาขา พัฒนศึกษาศาสตร์ ซึ่ง ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดิ์ เป็นผู้สอนนั้น ทุกคน จะต้องเสนอโครงการเพื่อการพัฒนาประเทศคนละหนึ่งโครงการ นอกเหนือไปจากการอภิปรายและการสอบปลายเทอม วิธีการ เสนอโครงการนั้นก็คือ นิสิตจะต้องเสนอร่างโครงการต่ออาจารย์ หนึ่งฉบับ และถ่ายเอกสารร่างโครงการนั้นแจกเพื่อนร่วมชั้นคนละ หนึ่งฉบับ จากนั้นก็จะผลัดกันอภิปรายโครงการของตัวเองที่ หน้าชั้น โดยเปิดโอกาสให้อาจารย์และเพื่อนร่วมชั้นซักถาม อภิปราย ได้แย้งชี้แจงจุดอ่อน จุดเด่นของโครงการและลงท้ายด้วยการ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ดร.สมเกียรติ ชอบผล และ ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ เรียกการกระทำเช่นนี้ว่า “การจิ้นเจียง” ซึ่งความจริง แล้วก็เป็นการเรียกชื่อได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก ข้าพเจ้า ในฐานะผู้มีกีฬาอยู่ในหัวใจได้เสนอ “โครงการกีฬาเพื่อการพัฒนา ประเทศ” ซึ่งเป็นโครงการที่มีจุดน่าสนใจมากหรือจะเรียกว่า มีเสน่ห์แรงก็ได้เพราะใคร ๆ ก็ชอบซักถามและอภิปราย จนต้อง เสนอแล้วเสนออีกถึง ๓ ครั้ง อาจารย์และเพื่อนร่วมชั้นจึงได้ ยอมรับ เมื่อโครงการกีฬาเพื่อการพัฒนาประเทศของข้าพเจ้า รอดพ้นการถูกสับบนเจียงมาได้แล้ว สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรง มีรับสั่งกับพระสหายในชั้นเป็นเชิงสัพยอกว่า การกีฬานี้เป็นเรื่อง สำคัญนะ เพราะสามารถพัฒนาคนและพัฒนาประเทศได้ เพราะ ฉะนั้นเราควรจะจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างนิสิตปริญญาเอกทั้ง สองสาขานี้ขึ้นโดยมอบหมายให้ชาญชัยเป็นผู้จัดการ

ข้าพเจ้าสรุปกับตัวเองว่า สมเด็จพระเทพฯทรงหมาย ความตามที่ได้รับสั่งนั้นจริง ๆ จึงได้นำพระราชประสงค์ไปบอก กับกลุ่มนิสิตปริญญาเอกสาขาวิทย์ และพัฒนาหลักสูตร ซึ่ง ดร.นายแพทย์หญิง พันเอกพิเศษ มยุรี พลากรู เป็นหัวหน้าห้อง ความจริงข้าพเจ้าก็ไปบอกเขาดี ๆ แต่ ดร.สมศักดิ์ คำศรี แห่ง วิทยาลัยครุมหาสารคามกลับเข้าใจว่าเป็นการทำทาย เลยตอบรับ คำทำนั้น (ดร.สมศักดิ์ คำศรี นี้เป็นนักบาสเกตบอลตัวแทนเขต ๔ จังหวัดมหาสารคามในอดีต) พร้อมทั้งถามข้าพเจ้าว่า เราจะ แข่งกีฬาอะไรกันและแข่งเมื่อไร ข้าพเจ้าตอบเขาไปตามตรงว่า “ไม่ทราบ” เพราะไม่ทราบจริง ๆ เขาจึงบอกว่า เอาละเป็นอันว่า เราจะแข่งกัน ขอให้ไปปรึกษากันมาว่าจะแข่งอะไรกัน แล้วให้ กลับมาบอกพวกสาขาวิทย์ด้วย ข้าพเจ้ากลับมาราบบังคมทูล สมเด็จพระเทพฯให้ทรงทราบ พระองค์ท่านทรงพระสรวลและ มีรับสั่งว่า เล่นแบดมินตันคู่ผสมกับบาสเกตบอลทีมผสมก็แล้ว กัน จะได้เล่นกันทั่ว ๆ ทุกคน เมื่อกลุ่มวิทย์และพัฒนาหลักสูตร ทราบว่าเราเสนอกีฬาสองประเภทนั้น ก็หัวเราะก๊ากพร้อมกัน ดอปกกลงทันที ข้าพเจ้าเพิ่งมาทราบสาเหตุแห่งการหัวเราะนั้น

ในภายหลังเมื่อการแข่งขันเสร็จสิ้นลงแล้ว เพราะความจริงก็คือ ผู้เล่นแบดมินตันของทีมวิทย์และพัฒนาหลักสูตรคือตัว ดร.สมศักดิ์ เองซึ่งเป็นนักแบดชั้นดี และอาจารย์ ดร.กาญจนา รุ่งทรานนท์ จาก มศว พลศึกษา ซึ่งมีพื้นฐานการเล่นแบดมินตันอยู่ในเกณฑ์ดีที่ เดียว นี้แหละเขาเรียกว่า ไม่รู้จักเสียเอาเรือไปจอด

เมื่อข่าวนี้แพร่กระจายออกไปก็ก่อให้เกิดความตื่นเต้น ทางการศึกษาแบดมินตันและบาสเกตบอลขึ้นในหมู่นิสิตบัณฑิต ศึกษาที่ มศว ประสานมิตร อย่างเห็นได้ชัด ทุกเช้าและวันเสาร์ จะมีนิสิตบัณฑิตศึกษาลงทำการซ้อมแบดมินตันและบาสเกตบอล กันอย่างคึกคัก ทีมวิทย์และพัฒนาหลักสูตรนั้น นอกจากกลุ่ม นิสิตรุ่นปี ๒๕๒๕ แล้ว ยังมีนิสิตรุ่นพี่ คือ ดร.วัน เดชพิชัย จาก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี มาช่วยซ้อมช่วยเล่นด้วย เลยสนุกกันใหญ่ สมเด็จพระเทพฯทรงมีรับสั่งให้พวกเราทราบ เป็นระยะ ๆ ว่า พระองค์ท่านทรงเริ่มซ้อมแล้วนะ ให้พวกเราซ้อม กันเสียบ้าง ความจริงแล้วพวกเราลงซ้อมกันแทบทุกเช้า บางวัน ซ้อมหนักจนกระทั่งมานั่งหลับในชั้นเรียนก็มี ดร.อาคม จันทสุนทร ซึ่งแม้จะไม่ค่อยสันทัดเรื่องการศึกษาและหาแข่งก็ไม่ค่อยอำนวย ให้วังมากนัก ก็ถูกพวกเราเชิญเชิญให้ลงซ้อมด้วย คนที่เราตาม หาดเข้ามาซ้อมไม่ค่อยพบคือ ดร.สรศักดิ์ วรรณทร์ จากวิทยาลัยครู พิษณุโลก เพราะเขาชอบแอบไปอยู่ในที่ซึ่งเราหาไม่ค่อยพบอยู่ เป็นประจำ

นอกจากปัญหาการฝึกซ้อมและการจัดทีมแล้ว ปัญหา ต่อไปคือ การจัดการแข่งขันว่าเราควรจะจัดการประการใดจึงจะ เป็นการเหมาะสมที่สุด หลังจากได้ปรึกษากับอาจารย์อรรถรรณ ตันท์เจริญรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมของนิสิตบัณฑิตศึกษา และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยในขณะนั้นคือ ศ.ดร. กานดา ณ ถลาง (ถึงแก่กรรม) ก็ได้รับข้อเสนอแนะว่าควรจะจัดเป็นกิจกรรมรวม ทั้งนิสิตปริญญาเอกและนิสิตปริญญาโท เพื่อให้เป็นกิจกรรมที่ ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ ข้าพเจ้าก็นำข้อเสนอแนะจากบัณฑิตวิทยาลัย ไปปรึกษากับคณะกรรมการสโมสรนิสิตบัณฑิตศึกษาซึ่งมี อาจารย์ สาคร ผลกล้วย เป็นรองประธาน ดร.สมเกียรติ ชอบผล เป็น เลขาธิการ อาจารย์กัลยาณี แคนยุกต์ เป็นเหรัญญิก และ อาจารย์ สุรัชย์ โกศิยะกุล เป็นประธานฝ่ายกีฬา พร้อมทั้งกรรมการอื่นๆ ที่ได้เอ่ยนามอีกจำนวนหนึ่ง คณะกรรมการเห็นชอบด้วยที่จะจัด กิจกรรมกีฬานี้เป็นกิจกรรมวัน “มหกรรมกีฬานิสิตบัณฑิตศึกษา” โดยกำหนดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑. แบดมินตันคู่ผสมระหว่างนิสิตปริญญาเอกทั้งสองสาขา
๒. บาสเกตบอลทีมผสมชาย-หญิง ระหว่างนิสิตปริญญาเอก ทั้งสองสาขา
๓. การแข่งขันแชร์บอลหญิง ระหว่างนิสิตปริญญาโทชั้นปี

ที่หนึ่งกับชั้นปีที่สอง

๔. การแข่งขันบาสเกตบอลชาย ระหว่างนิสิตปริญญาโท ชั้นปีที่หนึ่งกับชั้นปีที่สอง

โครงการนี้ได้รับความเห็นชอบจากบัณฑิตวิทยาลัยและได้นำเสนอต่อฝ่ายกิจการนิสิตของมหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะนั้น ผศ.ดร. วิจิตร สินศิริ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิตอยู่ และท่านก็ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้การเตรียมการต่างๆ เป็นไปโดยสะดวกในด้านการบริหาร ส่วนการจัดการแข่งขันนั้น อาจารย์สาคร ผลกล้วย รับภาระไปประสานงานกับคณะพลศึกษา มศว ประสานมิตร และการเตรียมการก็เป็นไปโดยราบรื่นทุกประการ

และแล้ววันที่ทุกคนพากันตั้งตาคอยก็มาถึง เช้าวันนั้น อากาศแจ่มใสและเย็นสบายภายในโรงพลศึกษา มศว ประสานมิตร ซึ่งได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม โดยฝีมือของอาจารย์สังเขต นาคไพจิตร จาก มศว มหาสารคามกับพรรคพวก มีนิสิตเข้าไปจับจองที่นั่งอย่างหนาแน่น บริเวณหน้าโรงพลศึกษามีแถวนิสิตปริญญาตรีวิชาพลศึกษาในฐานะเจ้าของบ้านยืนเข้าแถวรอรับเสด็จอยู่ สำหรับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนั้น ได้เข้าแถวตามสาขาวิชาของตนเอง รอคอยแล้วภายในโรงพลศึกษา แต่ละแถวก็มีป้ายบอกชื่อสาขาวิชาเอาไว้อย่างชัดเจนและสวยงาม ทุกอย่างดูดีพร้อมสำหรับการเสด็จมาของพระองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง

ครั้นได้เวลาสมเด็จพระเทพฯก็เสด็จพระราชดำเนินมาถึงพร้อมด้วย ศ.ดร. นิพนธ์ ศศิธร อธิการบดี ท่านคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ท่านรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต และคณาจารย์ตามเสด็จมาอย่างใกล้ชิด วันนั้นพระองค์ท่านทรงชุดวอร์มสีเทาขลิบแดง ซึ่งเป็นสีประจำมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทรงถือแเร็กเก็ต แบดมินตันมาด้วย ตลอดทางเสด็จพระราชดำเนินสู่โรงพลศึกษา ทรงถือแเร็กเก็ตนั้นด้วยพระองค์เอง และเยี่ยมพระสรวลกับการถวายความเคารพของเหล่านิสิตที่เข้าแถวรอรับเสด็จอยู่ตลอดเวลา เมื่อเสด็จเข้าถึงที่ประทับ ซึ่งคณะกรรมการจัดถวายแล้ว ดร.สุวัฒน์ เงินฉ่ำ หัวหน้ากลุ่มนิสิตปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษา ศาสตร์ เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมทูลเชิญเสด็จถือป้าย “พัฒนศึกษา ศาสตร์” ประทับยืนร่วมแถวกับพระสหาย จากนั้นก็เป็นพิธีเปิดตามพิธีการที่เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วๆ ไป โดยมีท่านอธิการบดีเป็นประธานในพิธีเปิด เมื่อพิธีเปิดผ่านพ้นไป พิธีกรสนาม คือ ผศ.พวา พันธุ์เมฆา ก็ประกาศว่า

“การแข่งขันกีฬารายการที่หนึ่ง เป็นการแข่งขันแบดมินตันคู่ผสมระหว่างทีมนิสิตปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษา ศาสตร์ กับนิสิตปริญญาเอกสาขาวิจัยและพัฒนาลูกศร”

สิ้นเสียงประกาศก็มีเสียงปรบมือดังขึ้นกึกก้องเมื่อเสียงปรบมือจางลง พิธีกรก็ประกาศรายชื่อนักกีฬาโดยประกาศพระนามของพระองค์ท่านเป็นพระองค์แรก ตามด้วยชื่อของข้าพเจ้า ดร.กาญจนา รุ่งตรานนท์ และ ดร.สมศักดิ์ คำศรี พวกเราทั้งสามคนถวายความเคารพพระองค์ท่าน และทำความเคารพท่านประธานและคณาจารย์ แล้วก็เริ่มลงมือตีลูกขนไก่ข้ามเน็ตไปมาเพื่อเป็นการยืดเส้นยืดสาย ครึ่งได้เวลาสมควร กรรมการก็เชิญนักกีฬามาทำการเลี้ยงและเริ่มต้นทำการแข่งขัน ...ซึ่งทีมพัฒนศึกษา ศาสตร์พยายามสู้อย่างสุดฝีมือ สมเด็จพระเทพฯ ทรงทำแต้มสวยๆ ได้หลายแต้ม แต่ตัวข้าพเจ้าเองไม่ค่อยได้เรื่องได้ราวมากนัก เพราะพื้นฐานเดิมทางแบดมินตันก็น้อยอยู่แล้ว เมื่อมาบวกกับความตื่นเต้นเข้าไปเลยไปกันใหญ่ สรุปลงแล้วทีมพัฒนศึกษา ศาสตร์แพ้ไปในเซตแรกด้วยคะแนนใกล้เคียงกัน แต่จำไม่ได้ว่าเท่าไรแน่ (คนแพ้มักจำคะแนนไม่ค่อยได้อย่างนี้เสมอไปหรือเปล่านั้นก็ไม่ทราบได้) ในช่วงพักก่อนจะทำการแข่งขันเซตที่สองนั้น พระองค์ท่านก็ทรงมาร่วมกิจกรรมกับพระสหายทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา การแข่งขันในเซตที่สองนั้นรูปการณ์ของทีมพัฒนศึกษา ศาสตร์ไม่ดีขึ้นเลย ทีมวิจัยและพัฒนาลูกศรนำคะแนนห่างออกไปๆ เรื่อยๆ จนขณะหนึ่ง พระองค์ท่านหันมามีรับสั่งว่า

“เห็นจะไม่ไหวแล้วมั้งเรา”

ข้าพเจ้าก็ทูลพระองค์ท่านไปว่า

“ก็คงจะเป็นไปในทำนองนั้นแหละพระพุทธเจ้าข้า”

หลังจากพยายามฮึดสู้ต่อไปได้อีกไม่นานทีมวิจัยและพัฒนาลูกศรก็ทำคะแนนเกมไปโดยที่พัฒนศึกษา ศาสตร์เพียงจะทำคะแนนได้นิดเดียวเท่านั้นเอง ก็เลยเป็นอันว่าพัฒนศึกษา ศาสตร์ได้เป็นพระเพราะเป็นผู้แพ้ ส่วนทีมวิจัยและพัฒนาลูกศรนั้นถึงจะเป็นผู้ชนะก็คงจะไม่ยอมเป็นมารแน่ๆ

เมื่อการแข่งขันแบดมินตันสิ้นสุดลงก็มีการตระเตรียมรถอเนกประสงค์สนามแบดมินตันออก เพื่อจะได้ทำการแข่งขันบาสเกตบอลทีมผสมต่อไป

พิธีกรสนามประกาศว่า

“ต่อไปจะเป็นการแข่งขันรายการที่สองซึ่งเป็นการแข่งขันบาสเกตบอลทีมผสมระหว่างทีมพัฒนศึกษา ศาสตร์ กับทีมวิจัยและพัฒนาลูกศร”

ผู้ชมปรบมือกันอย่างกึกก้อง และเสียงปรบมือยังคงขึ้นอีกเป็นสองเท่าเมื่อสมเด็จพระเทพฯทรงนำทีมพัฒนศึกษา ศาสตร์ในชุดเสื้อสีบานเย็นมีตราภาพฝีพระหัตถ์ประทับกลางอกเสื้อและกางเกงวอร์มขายาวสีเทาขลิบแดงลงสู่สนาม ทีมวิจัยและพัฒนาลูกศรก็ไม่น้อยหน้า นำหน้าลงสนามโดยหัวหน้าชั้นแต่ไม่ใช่หัวหน้าทีม คือ ดร. นายแพทย์หญิง พันเอกพิเศษ ยูรีพลางกูร

ในชุดเสื้อสีเทา กางเกงวอร์มขาวยาสีกรมท่า โดยได้รับเสียงปรบมือไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทีมพัฒนศึกษาศาสตร์เลย พอลงสนามได้นักกีฬาทั้งสองทีมก็ใหญ่ วิ่งซู้ด ยืนซู้ด ดูคึกคักไม่ใช่เล่นเลย ได้เวลาสมควรกรรมการผู้ตัดสินท่านหนึ่ง คือ อาจารย์อรุณ วรทอง หัวหน้าภาควิชาพลศึกษาอดีตนักบาสเกตบอลทีมชาติไทยชื่อดัง ก็เป่านกหวีดให้สัญญาณหยุดวอร์มได้ เพราะคงจะเห็นว่าซู้ดให้ทำการวอร์มต่อไปนอกจากไม่ทำให้ซู้ดแมนชั่นแล้ว ยังจะทำให้ นักกีฬาหมดแรงก่อนทำการแข่งขันเสียเป็นแน่แท้ กติกาของเราง่าย ๆ คือ เล่นตามกติกาบาสเกตบอลสากลทุกประเภท ยกเว้นแต่จะต้องมีผู้เล่นสุภาพสตรีอยู่ในสนามอย่างน้อย ๒ ท่าน ตลอดเวลา สมเด็จพระเทพฯทรงลงเล่นเป็นผู้เล่น ๕ คนแรกในทีมพัฒนศึกษาศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วยพระองค์ท่าน ดร.สุวกิจ ศรีปรีดา ดร.เนาวรัตน์ พลายน้อย ดร.สมเกียรติ ชอบผล และ ดร.อรอนงค์ สุวรรณกุล แต่ว่าผู้เล่นเหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนตัวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเล่นนานก็ไม่ไหว สรุปแล้วนักกีฬาทุกคนได้ลงเล่นกันอย่างทั่วถึง ไม่มีใครบ่นเลยว่าได้เล่นน้อยไป มีแต่บ่นว่าได้นั่งน้อยไปทั้งนั้น

ผลการแข่งขันบาสเกตบอลคู่ผสมนี้ออกมาคล้ายคลึงกับการแข่งขันบาสเกตบอลในกีฬาโอลิมปิกมาก กล่าวคือ ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรทำคะแนนอยู่ตลอดเวลาแต่ครั้งพอใกล้ ๆ จะจบเกมทีมพัฒนศึกษาศาสตร์ก็ตามมาทันและชนะไปในที่สุดเพียงแต้มเดียวเท่านั้น พร้อมกับเวลาการแข่งขันก็หมดลงพอดีท่ามกลางความชอบอกชอบใจของท่านผู้ชมที่เอาใจช่วยทีมพัฒนศึกษาศาสตร์อย่างเต็มที่ ไม่ทราบว่าคุณอาจารย์อรุณ วรทอง ซึ่งเป็นผู้ตัดสินเชียร์ทีมพัฒนศึกษาศาสตร์ด้วยหรือเปล่า

เมื่อการแข่งขันบาสเกตบอลเสร็จสิ้นลงแล้ว สมเด็จพระเทพฯ ก็ยังคงประทับอยู่ในโรงพลศึกษาอีกระยะหนึ่ง และทรงพระเกษมสำราญกับการรับสั่งกับท่านอธิการบดี ท่านคณบดี และพระอาจารย์ที่ได้เข้าเฝ้าอยู่อย่างใกล้ชิด ครั้นได้เวลาสมควร พระองค์ท่านก็เสด็จกลับท่ามกลางความชื่นชมยินดีของเหล่านิสิตและคณาจารย์ทุกคน เมื่อพระองค์ท่านเสด็จกลับไปแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ ก็ดำเนินต่อไปจนครบถ้วนบริบูรณ์ทุกรายการเมื่อเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น.

วันนั้นทุกคนเหนื่อยไปตาม ๆ กัน แต่เป็นการเหนื่อยที่สนุกสนาน ปลายปัสัฒิ ปิตินันตี ภาคภูมิใจ ที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จะต้องบันทึกไว้ในส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย

ควันทหลง

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง เป็นวันที่นิตินันตีปริญาเอกพัฒนศึกษา

ศาสตร์มีตารางเรียน สมเด็จพระเทพฯเสด็จมาทรงพระอักษรตามปกติ พระสหายทั้งพากันกราบบังคมทูลถามด้วยความเป็นห่วงว่า พระองค์ทรงพระเกษมสำราญดีหรือไม่ พระองค์ท่านทรงมีรับสั่งตอบว่าสบายดี ดร.อุไร แจ่มใส พระสหายหญิงกราบบังคมทูลว่า ทรงเหนื่อยหรือไม่ ทรงมีรับสั่งตอบว่า “ไม่เหนื่อยหรอก สนุกดี” ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยทบวงมหาวิทยาลัย กราบบังคมทูลถามถึงข่าวที่หนังสือพิมพ์ลงว่า ทรงได้รับบาดเจ็บที่พระขานู(เข่า) ในการทรงบาสเกตบอลเป็นความจริงเพียงใดพระองค์ทรงแย้มพระสรวลรับสั่งตอบว่า

“ไม่มีอะไรหรอก ไม่ได้เป็นอะไรเลย”

ดร.อรอนงค์ เย็นอุทก พระสหายหญิงอีกคนหนึ่งกราบบังคมทูลถามว่า

“เมื่อสักครู่นี้ พระองค์ทรงมีรับสั่งเอาไว้ฟังว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรข่าวการแข่งขันจากโทรทัศน์ ไม่ทราบเกล้าว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งอย่างไรบ้างเพคะ”

คราวนี้พระองค์ท่านทรงพระสรวลและมีรับสั่งตอบว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งชมเชยว่า เก่งนี่ ขนาดเล่นแบบมินตันไม่เป็น ก็ยังสามารถแข่งกับเขาได้”

แล้วมีรับสั่งเพิ่มเติมว่า

“พอเวลาประมาณสองยาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีรับสั่งให้เข้าเฝ้า และได้ทรงสอนให้เล่นแบดมินตันอยู่ตั้งนาน”

จากวันนั้นจนถึงวันนี้พวกเราชาวศรีนครินทรวิโรฒ ก็ยังปัสัฒิ ปิตินันตี ในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ได้ทรงมีพระราชดำริให้มีกิจกรรมกีฬาขึ้น สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่จากกิจกรรมในวันนั้นก็มิภาพถ่ายซึ่งยังคงติดอยู่ในหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตกลาง และเทปโทรทัศน์ซึ่งถูกเก็บรักษาไว้ที่ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษานอกจากนั้นมหาวิทยาลัยยังได้รวบรวมภาพกิจกรรมเหล่านั้นทำเป็นปฏิทินออกจำหน่ายรวบรวมเป็นเงินรายได้จำนวนหนึ่งจัดตั้งเป็นกองทุนสมเด็จพระเทพฯ เพื่อช่วยเหลือการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยต่อไป

ความใฝ่รู้ของสมเด็จพระเทพฯและการทำปริญญานิพนธ์

โครงสร้างของหลักสูตรปริญญาการศึกษาด้วยบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ รวมหน่วยกิตที่จะต้องเรียนทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า ๔๕ หน่วยกิต (ตามระบบทวิภาค)

ทั้งนี้ไม่นับรวมปริญญานิพนธ์ ซึ่งนิตินันตีทุกคนต้องทำ (ในปัจจุบันนี้มีเรื่องแปลก ๆ คือ ในมหาวิทยาลัยไทยหลายแห่ง

มีการทำวิทยานิพนธ์ที่มีหน่วยกิต แถมอ้างว่าของใครยากกว่าของใคร ในแง่ที่ว่าหน่วยกิตในการทำวิทยานิพนธ์มากกว่ากัน แถมมีการลงทะเบียนเรียนวิชาวิทยานิพนธ์กันภาคละ ๑-๕ หน่วยกิต (ก็มี) และจะต้องเรียนสำเร็จในเวลาไม่เกิน ๕ ปี ครั้นถึงภาคเรียนสุดท้าย คือ ภาคเรียนที่สองของปี ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๕ - มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ บรรดาแก๊ง ออฟ โอลิเฟเว่น มีหน่วยกิตที่จะต้องเรียนกันอีกเพียง ๔ หน่วยกิตเท่านั้น แล้วก็จะได้เริ่มต้นทำปริญญาวิทยานิพนธ์กันเสียที (การเรียนในระดับปริญญาโท ปริญญาเอกส่วนใหญ่ไม่ต่ำกว่าร้อยละแปดสิบโดยประมาณ ที่เรียนกันไม่จบก็เพราะทำวิทยานิพนธ์ไม่เสร็จนั่นเอง) คราวนี้ วิชาที่เหลืออยู่เป็นวิชาบังคับ คือ “วิชาปฏิบัติการงานในโครงการพัฒนา” ๒ หน่วยกิต กับ “วิชาสัมมนาผลงานวิจัยทางพัฒนาศาสตร์” ๒ หน่วยกิต ทุกคนก็ต้องกังวลถึงวิชาฝึกงานกันทั้งนั้น จนกระทั่งวันหนึ่งสมเด็จพระเทพฯ ตรัสแบบเปรยๆ ในห้องเรียนว่ามีอีก ๒ วิชา คือ วิชาทฤษฎีและปฏิบัติการทางหลักสูตร และวิชาเทคนิคการประเมินผลโครงการ เป็นวิชาที่น่าสนใจ ถ้าเรียนแล้วน่าจะเอาไปใช้ประโยชน์จริงๆ ได้เยอะเลย น่าจะลงเรียนกันในเทอมสุดท้าย

วิชาแรกที่กล่าวมานั้นมี ๓ หน่วยกิต และวิชาที่สองอีก ๒ หน่วยกิต รวมเป็น ๕ หน่วยกิต ซึ่งทำให้มีผู้เดือดร้อนขึ้นมาทันที คือ อาจารย์โกวิท เพราะเห็นว่า แคว้นวิชาแพ็คติคัมวิชาเดียวก็เหลือรับแล้ว ถ้าจะต้องเพิ่มอีก ๒ วิชาต้องแย่งๆ ที่ซ้ำร้ายก็คือ วิชาแพ็คติคัมอาจจะต้องทำงานต่างจังหวัด ทำให้การเข้ามาเรียนทุกสัปดาห์นั้นลำบากมาก เรื่องนี้ทำให้สมเด็จพระเทพฯ แย้มพระสรวลอย่างรู้เท่าทันอาจารย์โกวิท ว่าครั้นที่จะเรียนเสียแล้ว แต่ก็ไม่ได้ตรัสว่าอย่างไร

เมื่อถึงเวลาลงทะเบียนเรียนวิชาเทอมสุดท้ายปรากฏว่าสมเด็จพระเทพฯพร้อมทั้งพระสหายทุกคนเว้นแต่อาจารย์โกวิท ลงทะเบียนวิชาทั้งหมด ๙ หน่วยกิต แทนที่จะเป็น ๔ หน่วยกิต ทำให้ที่สุดแล้วอาจารย์โกวิท ต้องตัดสินใจอย่างเด็ดขาดว่าจะต้องตามเสด็จลงทะเบียนเรียนเพิ่มอีก ๕ หน่วยกิต โดยที่จะขอ Audit เสียทั้งหมด ไม่ต้องเอาเครดิต เพราะเครดิตที่ล่องไว้ก็ครบ ๔๕ หน่วยกิตอยู่แล้ว (ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่าอาจารย์โกวิทกลัวจะสอบตกก็เลยต้องพยายามเรียนให้น้อยที่สุดนั่นเอง)

แต่แผนการของอาจารย์โกวิทก็สำเร็จได้เพียงครึ่งเดียว เนื่องจากว่าท่านอาจารย์ ดร.วิชัย วงศ์ใหญ่ และท่านอาจารย์ ดร.ชมพันธ์ กุลชูร ณ ออยุธยา ซึ่งร่วมกันสอนวิชาทฤษฎีและปฏิบัติการทางหลักสูตร ซึ่งเป็นวิชาเอกของหลักสูตรปริญญาเอกสาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ได้ยอมอนุญาตให้อาจารย์โกวิทลงทะเบียนเรียนแบบ Audit ได้ เพราะได้ไปเรียนท่านอาจารย์ทั้งสองตาม

ตรงว่ากลัวตก เนื่องจากยังไม่เคยเรียนเรื่องราวการวางหลักสูตรในการศึกษาเลยแม้แต่วิชาเดียว ไม่ว่าในระดับไหนก็ตาม แต่ในวิชาเทคนิคการประเมินผลโครงการนั้น ท่านอาจารย์ ดร.สมพร บัวทอง อาจารย์ผู้สอน ได้มอบสายตาแห่งความเมตตาให้แก่อาจารย์โกวิท พร้อมกับคำตอบในการขอ Audit ว่า

“ไม่ได้ เมื่อมาเรียนมาสอบแล้วก็ต้องประเมินผลกันอีกอย่างหนึ่ง ถ้าไม่สอบแล้วคนเรียนมักเกร มามั่งไม่มามั่ง รำคาญ จะเรียนก็เรียนให้จริงจงอย่าโยเย”

คำตอบนี้ทำให้อาจารย์โกวิทต้องยอมจำนนแต่โดยดี เพราะพิจารณาตามปมประวัติศาสตร์ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร แล้วไม่เคยปรากฏว่ามีใครกล้าเถียง ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง เลยแม้แต่คนเดียว อาจารย์โกวิทจึงลงทะเบียนเรียนทั้งสิ้น ๔๗ หน่วยกิต เกินจากที่กำหนดไว้ ๒ หน่วยกิต

คราวนี้ จะได้อ่านเนื้อหาของวิชาทั้งสองนี้ว่าเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องอะไร เพื่อที่จะได้ช่วยกันพิจารณาว่าเหตุใดสมเด็จพระเทพฯ จึงได้สนพระทัยที่จะทรงศึกษานัก

หลักสูตร ๑๗๑ ทฤษฎีและการปฏิบัติทางหลักสูตร ๓ หน่วยกิต

เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานทางด้านสังคมจิตวิทยา ปรัชญา และประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรระดับต่างๆ ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและวัยของผู้เรียน วิเคราะห์โครงสร้างของหลักสูตร ศึกษาและติดตามความเคลื่อนไหวในการพัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกประเทศ วิธีการศึกษาเน้นหนักในเรื่องการค้นคว้า อภิปราย และวิเคราะห์หลักสูตรในระดับต่างๆ

หลักสูตร ๑๗๔ เทคนิคการประเมินผลโครงการ ๒ หน่วยกิต

ศึกษาหลักการและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลของโครงการพัฒนาแบบต่างๆ เช่น การศึกษาเป้าหมายของโครงการ วิธีการปฏิบัติงานของโครงการ ผลที่บังเกิดจากโครงการ ตลอดจนวิธีเสนอขอทวิเคราะห์หรือเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงการทำงานของโครงการนั้นๆ ในอนาคต

การที่ได้เรียนวิชาทั้งสองนี้ทำให้ได้ประจักษ์กับความจริงที่ว่าหลักสูตรที่เราใช้กันมาตั้งแต่อดีตนั้นมักจะไปลอกของฝรั่งมาทั้งนั้น เวลาการสอนก็เอาตัวอย่างของฝรั่งมาสอนกัน แถมยังพูดให้เจ็บใจอีกว่าให้พวกนี้คิด นักศึกษาไปประยุกต์ให้เข้ากับสังคมไทยเอาเองก็แล้วกัน ทั้งๆ ที่พวกครู-อาจารย์ ก็ยังประยุกต์ไม่ได้แล้วเด็กจะไปประยุกต์ได้อย่างไร ปัญหาหลักที่สำคัญของการศึกษาไทยก็คือ เราไปเอาความรู้ของฝรั่งมา แต่ไม่ได้เอาวิธีคิด

ของฝรั่งมาด้วย ความเข้าใจในความรู้ของฝรั่งจึงเกิดขึ้นได้ยาก คนไทยเราจึงใช้วิธีท่องจำเอาเป็นส่วนใหญ่ โดยปราศจากความเข้าใจ พอสอบเสร็จแล้วก็ลืม เรามักจะทำหลักสูตรกันแบบเอาง่าย ๆ พอสะดวกคนสอน โดยที่ไม่คำนึงถึงคนเรียน และการร่างหลักสูตรนั้นไม่เคยที่จะคำนึงถึงความเหมาะสมกับท้องถิ่นและวัยของผู้เรียนเลย ที่น่าจะพิจารณากันในเชิงหนักในการจัดคนสอนตามหลักสูตร ก็คือ คำของพระเดชพระคุณของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)ที่ว่า

“ จะสอนวิชาเฉพาะวิชาชีพ ให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญ แต่ จะสอนวิชาพื้นฐาน ต้องใช้นักปราชญ์ ”

สรุปแล้ว เรื่องหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นชั้นอนุบาล ประถม มัธยม อาชีวศึกษา และอุดมศึกษานั้น จำเป็นต้องมีการอภิปรายให้กระจ่างทุกฝ่ายทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง เป็นระยะ ๆ หลักสูตรไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลักสูตรก็มีลักษณะเป็นอนิจจัง ย่อมต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับกาลสมัย และที่แน่ ๆ คือ คนที่ร่างหลักสูตรต้องเข้าใจในหลักสูตรที่ตัวเองร่างขึ้นมาด้วย ไม่ใช่ไปเที่ยวลอกเอาหลักสูตรของฝรั่งมาโดยไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมไทยอย่างแท้จริง

ที่สิงคโปร์ อัตราเงินเดือนครูเมื่อเทียบกับผู้พิพากษา อัยการแล้ว เงินเดือนครูสูงกว่า เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์เชื่อว่า ถ้าครูสอนดีแล้ว เรื่องก็ไม่ต้องไปถึงอัยการ ผู้พิพากษา

สำหรับวิชาเทคนิคการประเมินผลโครงการนั้นได้เรียนรู้เรื่องที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทยของเรา คือเราไม่ค่อยประเมินผลโครงการกัน แบบว่าทำแล้วก็แล้วกันไปเป็นส่วนใหญ่ ถ้ามีการประเมินก็มักจะประเมินกันแบบสมยอมกันเสียมาก ความจริงการประเมินนั้น ประเมินได้ตลอดเวลา ไม่ใช่เฉพาะแต่ตอนที่ทำโครงการเสร็จแล้วเท่านั้น การประเมินก่อนทำ ระหว่างทำ แล้วก็ตอนทำเสร็จแล้ว มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ในระบบราชการไทยนั้นถ้ามีการประเมินโครงการกันดี ๆ แล้ว ปัญหาเรื่องการทำโครงการที่ไม่คุ้ม โครงการที่สูญเปล่าก็จะลดลงไป เป็นการประหยัดเงิน ประหยัดเวลา และประหยัดแรงงานไปได้อย่างมากทีเดียว

เรื่องที่ได้กล่าวมานี้ทำให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า สมเด็จพระเทพฯทรงมีความใฝ่รู้ สมกับที่ทรงเป็นนักปราชญ์อย่างแท้จริง

ในที่สุดเมื่อสมเด็จพระเทพฯ ทรงศึกษารายวิชาต่าง ๆ ครบตามหลักสูตรแล้ว ยังได้ทรงสอบผ่านการสอบอื่น ๆ ได้อย่างดีเยี่ยม ตามข้อกำหนดของหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรี กล่าวคือ ทรงสอบผ่านภาษาอังกฤษเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๒๕ ทรงสอบผ่านการสอบเบื้องต้น เมื่อวันที่ ๙ - ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๕ และ ทรงสอบผ่านการสอบข้อเขียนพิสดาร เมื่อวันที่ ๑๘-๒๕ กุมภาพันธ์

๒๕๒๖ ต่อมาทรงเสนอเค้าโครงปริญญาโทในหัวข้อเรื่อง การพัฒนาวัดกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และทรงได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญาโทได้ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๒๘ โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาปริญญาโทดังนี้

- ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง ประธานกรรมการ
- ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง กรรมการ
- ศาสตราจารย์ ดร. พจน์ สะเพียรชัย กรรมการ
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนันท์ ฤกษ์พร ณ อยุธยา กรรมการ
- รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ กรรมการ

ปฐมเหตุที่ทรงเลือกหัวข้อวิทยานิพนธ์ “การพัฒนา วัดกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย” นั้น เนื่องมาจากทรงสนพระทัยการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ทรงตระหนักว่าภาษาเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติและเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดศิลปวิทยาการและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมรดกตกทอดอันล้ำค่าของชาติ การมีทักษะในการเข้าใจและใช้ภาษาไทยได้ เป็นอย่างดีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชนชาวไทย อนึ่งในปัจจุบันนี้ปรากฏว่าสภาพการเรียนการสอนภาษาไทยมีปัญหา กล่าวคือ นักเรียนไม่ค่อยสนใจเรียนภาษาไทย และมีความรู้ความสามารถและทักษะในการเข้าใจและใช้ภาษาไม่เพียงพอ เหตุนี้จึงทรงนำเสนอวิธีการสอนภาษาไทยในลักษณะวัดกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอน ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยส่งเสริมความสนใจการเรียนภาษาไทยของนักเรียนสถานหนึ่ง และเป็นสื่อที่จะช่วยครูให้สอนง่ายขึ้นอีกสถานหนึ่ง อีกทั้งจะช่วยเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในวิชาภาษาไทย ตลอดจนความรู้สืบเนื่องต่างๆ ได้ด้วย

ในปริญญาโทฉบับนี้สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงสร้างและพัฒนา วัดกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การที่ทรงเลือกเสนอวัดกรรมสำหรับการศึกษาภาษาไทยในระดับนี้ เนื่องจากนักเรียนที่เรียนจบในระดับการศึกษานี้ทุกคนควรจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี ในการฟัง การพูด การอ่าน การคิด และการเขียน ภาษาไทย ตลอดจนความรู้สืบเนื่องรอบตัวหลาย ๆ ด้าน อันจะเป็นรากฐานการสร้างความคิดที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไปได้

การสร้างและพัฒนา วัดกรรมนี้มีขั้นตอนสำคัญ คือ ทรงศึกษาหลักสูตรภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโดยละเอียด ศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในระดับชั้นนี้ จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจากการประชุมครูสอนภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๓๘ คน แล้วทรงนำ

ข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างนวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้การสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยบทเรียน ๑๐ บท ซึ่งได้ทรงคัดเลือกเนื้อหาสาระที่มีความหลากหลาย มีแบบการประพันธ์ต่างๆ กัน เพื่อให้นักเรียนเรียนภาษาไทยด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน รักการเรียนภาษาไทย และในขณะเดียวกันก็ได้ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องที่สืบเนื่อง เช่น ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วรรณคดี ทำให้นักเรียนมีความรู้เพิ่มเติมกว้างขวางยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการเรียนตามหลักสูตร ต่อจากนั้นได้ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ในการสอนภาษาไทยตรวจ แสดงความคิดเห็นและปรับปรุงจนได้นวัตกรรมที่มีคุณภาพดี เป็นที่พอใจแล้วจึงนำเอานวัตกรรมที่ปรับปรุงแล้วนี้ไปตรวจสอบคุณภาพอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ทดลองสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จำนวน ๓๑ คน เมื่อเสร็จสิ้นการเรียนการสอนแล้วได้สัมภาษณ์ผู้สอนและนักเรียนทุกคนเพื่อศึกษาปฏิกิริยาอันกลับที่เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมในแง่มุมต่างๆ

การสร้างและพัฒนาวัตกรรมการด้วยวิธีการดังกล่าวแล้วนั้น ปรากฏผลเป็นนวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้การสอนภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดี ทั้งนี้ประเมินได้จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในทางภาษาไทย ความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้ที่ทดลองใช้สอนและปฏิกิริยาอันกลับจากนักเรียนที่เรียนทั้งหมด นอกจากนี้กระบวนการนำเสนอวัตกรรมการนี้มีลักษณะกระตุ้นเร้าใจ และส่งเสริมให้เยาวชนมีความรักและผูกพันในภาษาไทย มีความภาคภูมิใจ มีค่านิยมที่จะใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล และมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับภาษาไทย และความรู้ที่สืบเนื่อง นวัตกรรมที่ทรงสร้างขึ้นจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ทั้งครูและนักเรียน ตลอดจนผู้ที่แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

สมเด็จพระเทพฯ เสด็จมาสอบปากเปล่าปริญญาโทในวันจันทร์ที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ซึ่งนับเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการศึกษาระดับปริญญา ดุษฎีบัณฑิต คณะกรรมการสอบประกอบด้วยคณะกรรมการที่ปรึกษาปริญญาโท อนันต์ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง เป็นประธาน ศาสตราจารย์ ดร. พจน์ สะเพียรชัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่ เป็นกรรมการ และมีศาสตราจารย์ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ เป็นกรรมการสอบภายนอก

คณะกรรมการได้พิจารณาผลการสอบในด้านระเบียบ

วิธีวิจัย คุณค่าของเรื่องที่ทรงนิพนธ์และพระปรีชาสามารถในการสอบแล้ว ลงมติให้ทรงสอบผ่านอย่างยอดเยี่ยม สภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้อนุมัติให้ทรงสำเร็จการศึกษาตั้งแต่วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

ดังนั้นหากนับตั้งแต่วันที่สมเด็จพระเทพฯ เริ่มมาทรงพระอักษรระดับปริญญาเอกในวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕ แล้ว ก็รวมเวลาทั้งสิ้น ๕ ปี ๖ เดือน และ ๑๖ วัน

ที่ว่าหากเรื่องราวจะจบลงแต่เพียงเท่านี้ก็จะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะอันที่จริงแล้วเรื่องราวที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงพระอักษรในระดับปริญญาเอกนั้นสมควรที่จะเติม วันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๙ เข้าไปด้วยอีกวันหนึ่ง เพราะเป็นวันสำคัญที่ทำให้บรรดาแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น ต้องน้อมระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพฯ เป็นอย่างยิ่ง

โดยที่ปฐมเหตุของเรื่องนี้เริ่มขึ้นในวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ อันเป็นวันพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้สมเด็จพระเทพฯ รัชมหาราชสุดาสยามบรมราชกุมารี มาทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ ตามหมายกำหนดการนั้นก็จะมีการถวายปริญญา ดุษฎีบัณฑิตแด่พระองค์ท่านก่อน แล้วพระองค์ท่านก็จะได้พระราชทานปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาต่อไป และในการนี้ โทรทัศน์ช่อง ๕ ก็ถ่ายทอดสดตลอดตั้งแต่เริ่มพิธี

ในวันรับปริญญาจริงๆ นั้น ปรากฏว่าด้วยพระบารมีของสมเด็จพระเทพฯ จริงๆ จึงสามารถทำการถ่ายทอดสดได้ เพราะว่าไฟฟ้าที่ใช้ในการถ่ายทอดสดนั้น ทางผู้ถ่ายทอดก็เอาปลั๊กมาเสียบกับเสาไฟฟ้าของมหาวิทยาลัยนั่นเอง ซึ่งมาทราบในภายหลังว่ากระแสไฟฟ้าไม่แรงพอ ดังนั้น เฉพาะพิธีทูลเกล้าถวายปริญญาแด่สมเด็จพระเทพฯ นั้นยังสามารถถ่ายทอดสดไปทั่วประเทศได้ แต่พอเมื่อเริ่มที่จะพระราชทานปริญญาโดยพระราชทานผู้ที่ได้รับปริญญาเอกก่อน ซึ่งทำให้ ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ได้เป็นผู้เข้ารับพระราชทานปริญญาเป็นคนแรก เพราะชื่อเริ่มต้นด้วย ก.ไก่ ทว่าพอได้มีการขานชื่อ และ ดร.โกวิทขยับตัวก้าวเดินได้เพียงก้าวแรก ไฟฟ้าก็ดับลงทันทีทำให้ต้องรบบัปปริญญากันทั้งมีดๆ อย่างนั้นเอง กว่าที่ไฟฟ้าจะมาก็ตอนที่หมดพวกปริญญาเอกเดินไปรับปริญญาแล้วเพราะว่าทางโทรทัศน์ได้ดึงปลั๊กออก เลิกการถ่ายทอดสด จึงมีไฟพอใช้ได้ในห้องประชุม

ในช่วงเย็นของวันนั้นมีการแสดงและการจุดพลุกันเป็นการใหญ่ เหล่าแก๊ง ออฟ อีเลฟเว่น ก็มีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพฯ อยู่ภายในพลับพลาที่ประทับที่สร้างขึ้นชั่วคราวเอาไว้เป็นที่ประทับทอดพระเนตรการแสดงและจุดพลุกโดยเฉพาะ

สมเด็จพระเทพฯ ทอดพระเนตรเห็นหน้าบรรดาพระสหาย

แห่งไปตาม ๆ กันทุกคน ก็ทรงพระสรวลแล้วตรัสว่า **“พรุ่งนี้
มารับใหม่อีกทีจะได้รูปสวย ๆ หน่อย”**

อันความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่ หลังมาเอง
เหมือนฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน บทกวีจากเรื่อง
เรื่องกามนิด-วาสิษฐี นี้ช่างกล่าวได้ตรงความจริงอย่างยิ่ง เพราะ
ทันทีที่บรรดาพระสหายได้ยืน ใบหน้าที่แห้ง ๆ อยู่นั้นก็กลับสดชื่น
ขึ้นทันทียังกับว่ามีคนเอาน้ำมาพรมให้อย่างนั้น

ดังนั้นในวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ บรรดาแก๊ง
ออฟ อีเลฟเว่น ก็ได้พากันไปรับพระราชทานปริญญาบัตรจาก
พระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพฯ กันอีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตาม
พระราชกระแสที่ว่า **“จะได้รูปสวย ๆ หน่อย”**

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่ไม่มีขอบเขตจำกัดของพระองค์
ท่านนี้เอง จึงทำให้พระบารมีของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารีมีมากล้นรำพันอย่างแท้จริงและเรื่องราว
การทรงพระอักษรระดับปริญญาเอกของ สมเด็จพระเทพฯ ที่
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ก็จบลงอย่างสมบูรณ์ด้วยประการ
นี้เอง

บรรณานุกรม

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ .เมื่อสมเด็จพระเทพทรงพระอักษร
ระดับปริญญาเอก (บริษัท พี.วาทีน พับลิเคชัน จำกัด : กรุงเทพฯ)
๒๕๔๔

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ .สำนักงาน.
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรี สิริินธร รัฐสีมา-
คุณากรปิยะชาติ สยามบรมราชกุมารี กับการปฐมศึกษา
(กระทรวงศึกษาธิการ : กรุงเทพฯ) ๒๕๒๗.

“คู่สร้าง คู่สม” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๙ เดือนกรกฎาคม
๒๕๒๔ . หน้า ๙-๑๒

วารี อัมไพรวรรณ. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี...องค์ปิยะชาติ รัตนนารีศรีสยาม (สำนักพิมพ์
ภัทรินทร์ : กรุงเทพฯ) ๒๕๓๘.

ศรีนครินทรวิโรฒ.มหาวิทยาลัย.เจ้าฟ้านักพัฒนา สมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี กับพัฒนาศึกษาศาสตร์
(มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : กรุงเทพฯ) ๒๕๓๔.

ศรีนครินทรวิโรฒ.มหาวิทยาลัย.ประมวลพระฉายาลักษณ์
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากร-
ปิยะชาติ สยามบรมราชกุมารี (มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ :
กรุงเทพฯ) ๒๕๒๙.

ศรีนครินทรวิโรฒ.มหาวิทยาลัย.วันสมเด็จพระเทพรัตน-
ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ :
กรุงเทพฯ) ๒๕๓๕.

สมเด็จพระเทพฯ

ทรงกีฬาที่ มศว ประสานมิตร

พื่อช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานชัย อึนทรประวัต

คำออกตัว

ข้าพเจ้าเขียนบทความนี้ในขณะที่รับการศึกษาอบรมอยู่ต่างประเทศ โดยไม่ได้เปิดบันทึกใด ๆ เป็นการเขียนจากความทรงจำโดยแท้ เหตุที่ต้องรีบด่วนถึงขนาดนั้น เพราะต้องการจะส่งต้นฉบับให้ทันการจึงไม่สามารถจะรอคอยเพื่อกลับมาค้นคว้าเอกสารใด ๆ ได้ ดังนั้นข้อเขียนจึงอาจจะขาดความสมบูรณ์ในด้านสาระบางประการไปบ้าง ตัวอย่างเช่น ชื่อของผู้เกี่ยวข้องบางท่านจำเป็นต้องถูกละเลยไป เพราะข้าพเจ้าจำนามสกุลไม่ได้เนื่องจากใช้แค่ชื่อเล่นกันอยู่เป็นประจำ เหล่านี้เป็นต้น ข้าพเจ้าหวังว่าจะได้รับการให้อภัยจากท่านผู้อ่าน หากบังเอิญพบข้อบกพร่องดังกล่าวนี้

คำเกริ่นกล่าว

นับเป็นเกียรติประวัติที่ยิ่งใหญ่ทางการกีฬาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในขณะที่ยังทรงเป็นนิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ รุ่นที่ ๔ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่างนิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์กับสาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรขึ้นที่โรงพลศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

บรรยากาศของกิจกรรมกีฬาในวันประวัติศาสตร์นี้เป็นไปอย่างอบอุ่นสนุกสนาน เป็นที่ชื่นชมแก่มวลชนและคณาจารย์โดยทั่วกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ได้มีโอกาสเข้าชมกิจกรรมขึ้นโดยตรงหรือรับทราบจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ก็ตาม

ถึงแม้ว่าวันแห่งความปีติยินดีนั้นจะผ่านไปหลายปีแล้ว แต่ทุกคนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นยังคงมีความรู้สึกคล้ายกับว่า เหตุการณ์เพิ่งจะผ่านไปเมื่อวันวานนี้เอง เพราะภาพต่าง ๆ ในวันนี้ยังคงติดอยู่ชัดเจนในความทรงจำของทุกคนอย่างยากที่จะลืมเลือน

เพื่อเป็นการช่วยกระตุ้นความทรงจำให้แก่ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น และเพื่อเป็นการเล่าสู่กับท่านผู้ไม่มีโอกาสได้ร่วมในกิจกรรมนั้น คณะกรรมการจัดทำหนังสือเทิดพระเกียรติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงได้ขอร้องแถมบังคับให้ข้าพเจ้าในฐานะเป็นผู้ร่วมจัดกิจกรรมนั้นคนหนึ่งเขียนเล่าถึงเหตุการณ์ในวันนั้นพร้อมทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังตามสมควรดังต่อไปนี้

ปฐมเหตุของการแข่งขันกีฬานักประวัติศาสตร์

ในการศึกษารายวิชาหนึ่งของนิสิตปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ซึ่ง ศ.ดร. เฉลียว นูรีภักดี เป็นผู้สอนนั้น นิสิตทุกคนจะต้องเสนอร่างโครงการเพื่อการพัฒนาประเทศคนละหนึ่งโครงการ นอกเหนือไปจากการอภิปรายและการสอบปลายเทอม วิธีการเสนอโครงการนั้นก็คือ นิสิตจะต้องเสนอร่างโครงการต่ออาจารย์หนึ่งฉบับ และถ่ายเอกสารร่างโครงการนั้นแจกเพื่อนร่วมชั้นคนละหนึ่งฉบับ จากนั้นก็จะผลัดกันมาอธิบายโครงการของตัวเองที่หน้าชั้น โดยเปิดโอกาสให้อาจารย์และเพื่อนร่วมชั้นซักถาม อภิปราย ได้แย้ง ชี้แจงจุดอ่อน จุดเด่นของโครงการและลงท้ายด้วยการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ดร. สมเกียรติ ชอบผล และ ดร. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ เรียกการกระทำเช่นนี้ว่า “การขึ้นเขียน” ซึ่งความจริงแล้วก็เป็นกรเรียกชื่อได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก ข้าพเจ้าในฐานะผู้ที่มีกีฬาอยู่ในหัวใจได้เสนอ “โครงการกีฬาเพื่อการพัฒนาประเทศ” ซึ่งเป็นโครงการที่มีจุดที่น่าสนใจมากหรือจะเรียกว่ามีเสน่ห์แรงก็ได้เพราะใคร ๆ ก็ชอบซักถามและอภิปรายจนต้องเสนอแล้วเสนออีกถึง ๓ ครั้ง อาจารย์และเพื่อนร่วมชั้นจึงได้ยอมรับ เมื่อโครงการกีฬาเพื่อการพัฒนาประเทศของข้าพเจ้ารอดพ้นการถูกสับบนเขียนมาได้แล้ว สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงมีรับสั่งกับพระสหายในชั้นเป็นเชิงสัพยอกว่า การกีฬานี้เป็นเรื่องสำคัญนะ เพราะสามารถพัฒนาคนและพัฒนาประเทศได้ เพราะฉะนั้นเราควรที่จะจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างนิสิตปริญญาเอกทั้งสองสาขานี้ขึ้น โดยมอบหมายให้ชานชัยเป็นผู้จัดการ

เมื่อข่าวนี้แพร่กระจายออกไปก็ก่อให้เกิดความตื่นเต้นทางการกีฬาแบบมึนตึน และบาสเกตบอลขึ้นในหมู่นิสิตบัณฑิตศึกษาที่ มศว ประสานมิตรอย่างเห็นได้ชัด ทุกเช้าและวันเสาร์จะมีนิสิตบัณฑิตศึกษาลงทำการซ้อมแบดมินตันและบาสเกตบอลกันอย่างคึกคัก ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรนั้น นอกจากกลุ่ม

นิสิตรุ่นปี ๒๕๒๕ แล้วยังมีนิสิตรุ่นที่ คือ ดร. วัน เดชพิชัย จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี มาช่วยซ่อมช่วยเล่นด้วย เลยสนุกใหญ่ สมเด็จพระเทพฯ ทรงมีรับสั่งให้พวกเราทราบ เป็นระยะ ๆ ว่า พระองค์ท่านทรงเริ่มซ่อมแล้วนะ ให้พวกเรา ซ่อมกันเสียบ้าง ความจริงแล้วพวกเราลงซ่อมกันแทบทุกเช้า บางวันซ่อมหนักจนกระทั่งมานั่งหลับในชั้นเรียนก็มี ดร. อาคม จันทสุนทร ซึ่งแม้จะไม่ค่อยสัดทันเรื่องการศึกษาและเขาแข่งก็ไม่ค่อยจะอานวยให้วังมากนัก ก็ถูกพวกเราเคี่ยวเข็ญให้ลงซ่อมด้วย คนที่เราตามหาตัวมาซ่อมไม่ค่อยพบคือ ดร. สรรค์ วรอินทร์ จากวิทยาลัยครูพิษณุโลก เพราะเขาแอบไปอยู่ในที่ซึ่งเราหาไม่ค่อยพบอยู่เป็นประจำ

นอกจากปัญหาการฝึกซ่อม และการจัดทีมแล้ว ปัญหาต่อไปก็คือ การจัดการแข่งขันว่าเราควรจัดการประการใด จึงจะเป็นการเหมาะสมที่สุด หลังจากได้เรียนปรึกษาหารือกับอาจารย์ อรรวรรณ ตันท์เจริญรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมของ นิสิตบัณฑิตศึกษา และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยในขณะนั้นคือ ศ.ดร. กานดา ณ ถลาง (ถึงแก่กรรม) ก็ได้รับข้อเสนอแนะว่า ควรจะจัดเป็นกิจกรรมรวมทั้งนิสิตปริญญาเอกและปริญญาโท เพื่อให้เป็นกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ ข้าพเจ้าก็นำ ข้อเสนอแนะจากบัณฑิตวิทยาลัยไปปรึกษากับคณะกรรมการ สโมสรนิสิตบัณฑิตศึกษา ซึ่งมีอาจารย์สาคร ผลกล้วย เป็นรองประธาน ดร. สมเกียรติ ขอบผล เป็นเลขานุการ อาจารย์กัลยาณี แคนยุกต์ เป็นเหรัญญิก และอาจารย์สุรัชย์ โกศิยะกุล เป็นประธานฝ่าย กีฬา พร้อมทั้งกรรมการอื่น ๆ ที่ไม่ได้เอ่ยชื่อนามอีกจำนวนหนึ่ง คณะกรรมการเห็นชอบด้วยที่จะจัดกิจกรรมกีฬานี้เป็นกิจกรรมวัน “มหกรรมกีฬานิสิตบัณฑิตศึกษา” โดยกำหนดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑.แบดมินตันคู่ผสม ระหว่างนิสิตปริญญาเอกทั้งสองสาขา

๒.บาสเกตบอลทีมผสมชาย-หญิง ระหว่างนิสิตปริญญาเอก ทั้งสองสาขา

๓.การแข่งขันแชร์บอลหญิง ระหว่างนิสิตปริญญาโทชั้นปีที่ หนึ่งกับชั้นปีที่สอง

๔.การแข่งขันบาสเกตบอลชาย ระหว่างนิสิตปริญญาโทชั้นปีที่ หนึ่งที่ชั้นปีที่สอง

โครงการนี้ได้รับความเห็นชอบจากบัณฑิตวิทยาลัย และได้นำเสนอต่อฝ่ายกิจกรรมนิสิตของมหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะนั้น ผศ.ดร. วิจิตร สีนสิริ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิตอยู่ และ ท่านก็ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้การเตรียมการต่าง ๆ เป็นไปโดยสะดวกในด้านการบริหารส่วนการจัดการแข่งขันนั้น อาจารย์สาคร ผลกล้วย รับภาระไปประสานงานกับคณะพลศึกษา

มศว ประสานมิตร และการเตรียมการก็เป็นไปโดยราบรื่น ทุกประการ

เหตุการณ์ในวันแข่งขัน

และแล้ววันที่ทุกคนพากันตั้งตาคอยก็มาถึงเช้าวันนั้นอากาศแจ่มใสและเย็นสบายภายในโรงพลศึกษา มศว ประสานมิตร ซึ่งได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม โดยมีมือของอาจารย์สังเขต นาคไพจิตร จาก มศว มหาสารคามกับพรรคพวก มีนิสิตเข้าไปจับจองที่กันอย่างหนาแน่น บริเวณหน้าโรงพลศึกษามีแถวนิสิตปริญญาตรี วิชาพลศึกษาในฐานะเจ้าของบ้านยื่นเข้าแถวรอรับเสด็จอยู่สำหรับ นิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนั้น ได้เข้าแถวตามสาขาวิชาของตนเอง รออยู่แล้วภายในโรงพลศึกษา แต่ละแถวก็มีป้ายบอกชื่อ สาขาวิชาเอาไว้อย่างชัดเจนและสวยงามทุกอย่างดูพร้อมสำหรับการเสด็จมาของพระองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง

ครั้นได้เวลาสมเด็จพระเทพฯ ก็เสด็จพระราชดำเนินมาถึงพร้อมด้วย ศ.ดร. นิพนธ์ ศศิธร อธิการบดี ท่านคณบดี-บัณฑิตวิทยาลัย ท่านรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต และคณาจารย์ ตามเสด็จมาอย่างใกล้ชิด วันนั้นพระองค์ท่านทรงชุดวอร์มสีเทา ขลิบแดง ซึ่งเป็นสีประจำมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทรงถือแตรก็ตแบดมินตันมาด้วย ตลอดทางเสด็จพระราชดำเนินสู่โรงพลศึกษา ทรงถือแตรก็ตแบดมินตันด้วยพระองค์เอง และแย้มพระสรวลกับการถวายเป็นความเคารพของเหล่านิสิตที่เข้าแถวรอรับเสด็จ อยู่ตลอดเวลา เมื่อเสด็จเข้าถึงที่ประทับซึ่งคณะกรรมการ จัดถวายแล้ว ดร. สุวัฒน์ เงินฉ่ำ หัวหน้ากลุ่มนิสิตปริญญาเอก พัฒนศึกษาศาสตร์ เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมทูลเชิญเสด็จเพื่อถือ ป้าย “พัฒนศึกษาศาสตร์” ประทับยืนแถวร่วมกับพระสหาย จากนั้นก็เป็นพิธีเปิดตามพิธีการที่เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่ว ๆ ไป โดยมีท่านอธิการบดีเป็นประธานในพิธีเปิด

เมื่อพิธีเปิดผ่านพ้นไป พิธีกรสนามคือ ผศ. พวาทันธุ์เมฆา ก็ประกาศว่า

“การแข่งขันกีฬารายการที่หนึ่งเป็นการแข่งขันแบดมินตัน คู่ผสม ระหว่างทีมนิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ กับนิสิตปริญญาเอกสาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร”

สิ้นเสียงประกาศก็มีเสียงปรบมือดังขึ้นกึกก้อง เมื่อเสียงปรบมือจางลง พิธีกรก็ประกาศรายชื่อนักกีฬาโดยประกาศพระนามของพระองค์ท่านเป็นพระองค์แรกตามด้วยชื่อของข้าพเจ้า ดร. กาญจนา รุ่งทรานนท์ และดร. สมศักดิ์ คำศรี พวกเรา ทั้งสามคนถวายความเคารพพระองค์ท่าน และทำความเคารพ ท่านประธานและคณาจารย์ แล้วก็เริ่มลงมือตีลูกขนไก่ข้ามเน็ตไปมาเพื่อเป็นการยืดเส้นยืดสาย ครั้นได้เวลาสมควร กรรมการ (เป็นอาจารย์ มศว พลศึกษา ชื่อ อาจารย์เจียมศักดิ์ จำได้ว่าเป็น

อดีตนักกีฬาแบดมินตันทีมชาติไทย เรียนปริญญาโทพลศึกษา ขณะนั้น) ก็เชิญนักกีฬามาทำการเสี่ยงและเริ่มต้นการแข่งขัน ซึ่งข้าพเจ้าจะขอละเว้นไม่บรรยายรายละเอียดการแข่งขัน เพราะจะเป็นการยืดเยื้อวุ่นวายเกินไป สำหรับท่านที่สนใจรายละเอียด น่าจะได้ติดต่อชมรมเทปโทรทัศน์ ซึ่งภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา เป็นผู้บันทึกไว้ ก็จะได้ชมรายละเอียดของการแข่งขันอย่างครบถ้วน ในที่นี้ขอเล่าแต่เพียงว่า ทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์พยายามสู้อย่างสุดฝีมือ สมเด็จพระเทพฯ ทรงทำแต้มสวยๆ ได้หลายแต้ม แต่ตัวข้าพเจ้าเองไม่ค่อยได้เรื่องได้ราวมากนัก เพราะพื้นฐานเดิมทางแบดมินตันก็น้อยอยู่แล้ว เมื่อมาบวกกับความตื่นตื้นเขินเข้าไปก็เลยไปกันใหญ่ สรุปแล้วทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์แพ้ไปในเซตแรกด้วยคะแนนใกล้เคียงกัน แต่จำไม่ได้ว่าเท่าไรแน่ (คนแพ้มักจะจำคะแนนไม่ค่อยได้อย่างนี้เสมอไปหรือเปล่าก็ไม่ทราบได้) ในช่วงพักก่อนจะทำการแข่งขันเซตที่สองนั้น พระองค์ท่านก็ทรงมาร่วมกิจกรรมกับพระสหายทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา การแข่งขันในเซตที่สองนั้นรูปการณ์ของทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ไม่ดีขึ้นเลย ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรนำคะแนนห่างออกไป ๆ เรื่อย ๆ จนขณะหนึ่ง พระองค์ท่านหันมารับสั่งว่า

“เห็นทีจะไม่ไหวแล้วมั่งเรา”

ข้าพเจ้าทูลพระองค์ท่านไปว่า

“ก็คงจะเป็นไปในทำนองนั้นแหละพระพุทธเจ้าข้า”

หลังจากพยายามฮึดสู้ต่อไปได้อีกไม่นาน ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรก็ทำคะแนนเกมไป โดยที่พัฒนาศึกษาศาสตร์เพิ่งจะทำคะแนนได้นิดเดียวเท่านั้นเอง ก็เลยเป็นอันว่าพัฒนาศึกษาศาสตร์ได้เป็นพระเพราะเป็นผู้แพ้ ส่วนวิจัยและพัฒนาหลักสูตรนั้นถึงจะเป็นผู้ชนะก็คงจะไม่ยอมเป็นมารแน่ ๆ

เมื่อการแข่งขันแบดมินตันสิ้นสุดลง ก็มีการเตรียมเรือล่นอุปกรณ์สนามแบดมินตันออก เพื่อจะได้ทำการแข่งขันบาสเกตบอลทีมผสมต่อไป

พิธีกรสนามประกาศว่า

“ต่อไปจะเป็นการแข่งขันรายการที่สอง ซึ่งเป็นการแข่งขันบาสเกตบอลทีมผสม ระหว่างทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์กับทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตร”

ผู้ชมปรบมือกันอีกอย่างกึกก้อง และเสียงปรบมือยิ่งดังขึ้นอีกเป็นสองเท่าเมื่อสมเด็จพระเทพฯ ทรงนำทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ในชุดเสื้อสีบานเย็นมีตราภาพีพระหัตถ์ประทับกลางอกเสื้อและกางเกงวอร์มชายาวสีเทาขลิบแดง ลงสู่สนาม ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรก็ไม่น้อยหน้า นำหน้าลงสนามโดยหัวหน้าชั้นแต่ไม่ใช่หัวหน้าทีมคือ ดร. นายแพทย์หญิง พันเอกพิเศษ มยุรี พลากรกูร ในชุดเสื้อสีเทากางเกงวอร์มชายาวสีกรมท่า โดยได้รับเสียงปรบมือ

ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์เลย พอลงสนามได้ นักกีฬาทั้งสองทีมก็ใหญ่ วิ่งซู้ด ยืดซู้ด คูก็คักไม่ไข่เล่นเลย ได้เวลาสมควรกรรมการผู้ตัดสินท่านหนึ่งคือ อาจารย์อรุณ วรทอง หัวหน้าภาควิชาพลศึกษา อดีตนักบาสเกตบอลทีมชาติไทยชื่อดัง ก็เป่านกหวีดให้สัญญาณหยุดวอร์มได้ เพราะคงจะเห็นว่าขึ้นให้ทำการวอร์มต่อไป นอกจากไม่ทำให้ซู้ดแมนขึ้นแล้ว ยังจะทำให้ นักกีฬาหมดแรงก่อนทำการแข่งขันเสียเป็นแน่แท้ กติกาของเรามิงง่าย ๆ คือ เล่นตามกติกาบาสเกตบอลสากลทุกประเภท ยกเว้นแต่ว่าจะต้องมีผู้เล่นสุภาพสตรีอยู่ในสนามอย่างน้อย ๒ ท่านตลอดเวลา สมเด็จพระเทพฯ ทรงลงเล่นเป็นผู้เล่น ๕ คนแรก ในทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วยพระองค์ท่าน ดร. สุวกิจ ศรีปัดดา ดร. เนาวรัตน์ พลายน้อย ดร. สมเกียรติ ชอบผล และ ดร. อรอนงค์ สุวรรณกุล แต่ว่าผู้เล่นเหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนตัวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเล่นนาน ๆ ก็ไม่ไหว สรุปแล้วนักกีฬาทุกคนได้ลงเล่นกันอย่างทั่วถึง ไม่มีใครบ่นเลยว่าได้เล่นน้อยไป มีแต่บ่นว่าได้นั่งน้อยไปทั้งนั้น

ผลการแข่งขันบาสเกตบอลคู่ผสมนี้ออกมาคล้ายคลึงกับการแข่งขันกีฬาบาสเกตบอลในกีฬาโอลิมปิกมาก กล่าวคือ ทีมวิจัยและพัฒนาหลักสูตรทำคะแนนนำอยู่ตลอดเวลาแต่ครั้งพอใกล้ ๆ จะจบเกมทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ก็ตามมาทันและชนะไปในที่สุดเพียงแต้มเดียวเท่านั้น พร้อมกับเวลาการแข่งขันก็หมดลงพอดี ท่ามกลางความชอบอกชอบใจของท่านผู้ชมที่เอาใจช่วยทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ อยากจะให้ชนะบ้าง ไม่ทราบว่า อาจารย์อรุณ วรทอง ซึ่งเป็นผู้ตัดสินเชียร์ทีมพัฒนาศึกษาศาสตร์ด้วยหรือเปล่า ข้าพเจ้าจำรายละเอียดไม่ได้มากนัก เพราะเหนื่อยเลยความจำไม่ค่อยดี จำได้อย่างเดียวว่าชนะหนึ่งแต้มและหมดเวลาพอดีเท่านั้นเอง (รู้สึกว่าจะเข้าใจเลือกจำเหตุการณ์ดีไม่ไข่เล่น)

เมื่อการแข่งขันบาสเกตบอลเสร็จสิ้นลงแล้ว สมเด็จพระเทพฯ ก็ยังคงประทับอยู่ในโรงพลศึกษาอีกระยะหนึ่ง และทรงพระเกษมสำราญในการรับสั่งกับท่านอธิการบดี ท่านคณบดี และพระอาจารย์ที่ได้เข้าเฝ้าอยู่อย่างใกล้ชิด ครั้นได้เวลาสมควร พระองค์ท่านก็เสด็จกลับท่ามกลางความชื่นชมยินดีของเหล่านิสิตและคณาจารย์ทุกคน เมื่อพระองค์ท่านเสด็จกลับไปแล้วกิจกรรมอื่น ๆ ก็ดำเนินต่อไปจนครบถ้วนบริบูรณ์ทุกรายการ เมื่อเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น.

วันนั้นทุกคนเหนื่อยไปตาม ๆ กัน แต่เป็นการเหนื่อยที่สนุกสนาน ปลาบปลื้ม ปิติ ยินดี ภาคภูมิใจ ที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จะต้องบันทึกไว้ในส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย

ควันทรง

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง เป็นวันที่นิสิตปริญญาเอกพัฒนศึกษา-ศาสตร์มีตารางเรียน สมเด็จพระเทพฯ เสด็จมาทรงพระอักษรตามปกติ พระสหายทั้งหลายพากันกราบบังคมทูลถามด้วยความเป็นห่วงว่า พระองค์ทรงพระเกษมสำราญดีหรือไม่ พระองค์ท่านทรงมีรับสั่งตอบว่าสบายดี ดร. อุไร แฉล้ม พระสหายหญิงกราบบังคมทูลว่า “ไม่เห็น้อยหรือ สุกดี” ดร. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัยกราบบังคมทูลถามถึงข่าวที่หนังสือพิมพ์ลงว่า ทรงได้รับบาดเจ็บที่พระขานู (เข่า) ในการทรงบาสดกบอดเป็นความจริงเพียงใด พระองค์แยมพระสรวลรับสั่งตอบว่า

“ไม่มีหรือ ไม่ได้เป็นอะไรเลย”

ดร. อรอนงค์ สุวรรณกุล พระสหายหญิงอีกคนหนึ่งกราบบังคมทูลถามว่า

“เมื่อสักครู่นี้ พระองค์ทรงมีรับสั่งเล่าให้ฟังว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรข่าวการแข่งขันจากโทรทัศน์ ไม่ทราบเกล้าว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งอย่างไรบ้างเพคะ”

คราวนี้พระองค์ท่านทรงพระสรวลและมีรับสั่งตอบว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งชมเชยว่า เก่งนี้ ขนาดเล่นแบดมินตันไม่เป็น ก็ยังสามารถแข่งกับเขาได้” แล้วมีรับสั่งเพิ่มเติมว่า

“พอเวลาประมาณสองยาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีรับสั่งให้เข้าเฝ้า และได้ทรงสอนให้เล่นแบดมินตันอยู่ตั้งนาน”

วันนั้นจนถึงวันนี้ หากเราชาวศรีนครินทร์ฯ ก็ยังปลื้มปีติในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ได้ทรงมีพระราชดำริให้มีกิจกรรมกีฬาขึ้น สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่จากกิจกรรมในวันนั้น ก็มีภาพถ่ายซึ่งยังคงติดอยู่ในหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตกลาง และเทพโทรทัศน์ ซึ่งถูกเก็บรักษาไว้ที่ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังได้รวบรวมภาพกิจกรรมเหล่านั้นทำเป็นปฏิทินออกจำหน่ายรวบรวมเงินรายได้จำนวนหนึ่งจัดตั้งเป็นกองทุนสมเด็จพระเทพฯ เพื่อช่วยเหลือการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยต่อไป

ต้องนับว่าเป็นบุญวาสนาของพวกเราทุกคน และมหาวิทยาลัย ที่พระองค์ท่านเสด็จมาทรงพระอักษรที่มหาวิทยาลัยของเรา ตลอดเวลาที่ทรงเป็นนิสิตอยู่ได้ทรงเป็นพระมิ่งขวัญของนิสิต อาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกคน ทรงพระปรีชาสามารถทั้งในด้านการศึกษาวิชาการและแม้แต่การกีฬาซึ่งได้รับ

การยอมรับไม่มากนัก ในแวดวงวิชาการ ก็ทรงสนพระทัยและทรงร่วมกิจกรรมกีฬาของมหาวิทยาลัยด้วย พระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านครั้งนี้คงจะเป็นน้ำทิพย์ชโลมใจ นิสิต อาจารย์ ข้าราชการทั้งหลายให้ประกอบกิจกรรมในความรับผิดชอบของตนเองให้สำเร็จลุล่วงก้าวหน้าไปด้วยดี เพื่อความเจริญและศักดิ์ศรีของศรีนครินทรวิโรฒต่อไป

